

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KØBENHAVN

bag de gamle facader

Forside: Heerings Gård, Overgaden neden Vandet 11.
Opført 1785. Stik efter fotografi 1867.

ALFRED JEPPESEN

KØBENHAVN

bag de gamle facader

ASCHEHOUG DANSK FORLAG

KØBENHAVN 1967

© by Alfred Jeppesen
Aschehoug Dansk Forlag
Klicheer: F. Hendriksens Klicheanstalt
Printed in Denmark
Nielsen & Lydiches Bogtrykkeri
Carl Niensens bogbinderi, Odense

FORORD

PÅ en vandring gennem det gamle København finder man kun meget lidt, der kan minde om byens *første* århundreder. Den væsentligste årsag hertil er den, at hovedstaden gang på gang har været udsat for ildsvåde og fjenders hærgen. Navnlig har den lidt stærkt ved de to storbrande i 1728 og 1795 og under englændernes bombardement i 1807, da hele kvarterer blev lagt i aske. Trods disse ødelæggelser og senere, omfattende saneringer er der dog stadig bevaret et betydeligt antal bygninger af en anelig alder og med en værdifuld historie.

»København bag de gamle facader« fortæller især om mennesker og begivenheder, der har tilknytning til ca. hundrede af byens adelspalæer, herskabsgårde og borgerhuse, og forsøger derigennem at fastholde nogle karakteristiske træk af svundne tiders københavnerliv.

Som illustrationsstof er anvendt gengivelser af ældre malerier, tegninger og stik.

INDHOLD

	Side		Side
DEN INDRE BY		Ludvig Holberg i sukkerbagerens	
»Tre Hjørtter«	11	bod	55
»Gardergården«	14	Marskalsgården	57
Guldhornstyvens bevarede »værk-		Abraham Stoyo Gård	59
sted«	15	»Norske Selskab«	60
»Noæ Ark«	17	»Slottet«	61
Holms Gård	19	Karel van Manders Gård	62
Suhrs Gård	21	Erichsens Palæ	66
William Strands Gård	22	Peschiers Gård	68
»Veyviseren«s Hus	23	Sundorphs Hus	70
Enkefru Mozarts københavnske		Gustmeyers Gård	70
hjem	26	»Den gyldne Fortun«	71
»Det kgl. Assistance-Huus«	27	Plougs Gård	72
»Hans Blasen i Pætretræet«	28	»Det pavelige Kollegium«	76
Hammerichs Gård	31	Nicolai Edingers vinstue	77
Hofkonditorens Hus	32	Københavns ældste bagergård ...	77
Det ferske Fiskehandlerkompagnis		Kong Hans' Vingård	78
Hus	33		
Postmesterens Hus og dets to na-			
boer	33	II. SLOTSHOLMEN	
»Sorte Hane«	34	MED FREDERIKSHOLMS-	
Isenberg's Gård	35	KVARTERET	
Struensee's Gård	36	Anna Sophie Reventlows Gård ...	85
Christen Jacobsens Bryggergård...	36	Lerches Gård	87
Borgmester Mathias Hansens		Prinsens Palæ	90
Gård	37	Plessens Gård	92
»Den blå Hånd«	40	Civiletatens Materialgård	94
Det Petersenske Jomfrukloster ...	43	Grevinde Danners enkesæde	95
Hofmalere's Hus	44	Holsteins Palæ	96
Christopher Klogs Gård	44	Det Harboeske Enkefruekloster ...	97
»Fiskebløderhuset«	45		
»Wessels Hus«	47	III. KONGENS NYTORV MED	
Det gamle munkefængsel	49	NYHAVNS-KVARTERET	
Niels Hansens »Ildebrandshus« ...	50	Charlottenborg	101
»Salig Meyer«s logi.....	51	Thotts Palæ	103
Admiral Gjeddes Gård	52	Københavns første schweizer-kon-	
Oldermand Friborgs urtekrambod	53	ditori	106
		»Richters Giestgiveri«	107

	Side		Side
Bodenhoffs Hus	108	Bernstorffs Palæ	147
H. C. Andersens logi hos skipper- enken	110	Dehns Palæ	149
»Det skarpe Hjørne«	111	Desmercières' Gård	150
Huset med »den lille sukker- mand«	113	Moltkes Palæ	153
»Den hvide Elefant«	116	Gaméls Gård	156
»Solen«	117	»Prins Vilhelms Palæ«	157
»Guldmanagerens Hus«	118	Collins Gård	159
Mahnfeldts Gård	120	Det gule Palæ	160
Johan Buntzens Gård	122	Knud Lyhne Rahbeks barndoms- hjem	162
Waagepetersens Gård	124	Adam Oehlenschlägers sidste hjem	164
Brigadér Hallings Gård	125	»Det lille Hof« på Toldbodvej ...	165
Zinns Gård	126		
»Lammet«	129		
 IV. NY-KØBENHAVN		V. CHRISTIANSHAVN	
Jacob Holmblads Gård	133	Abraham Lehns Gård.....	171
Et kunstnerhjem	134	»Christianshavns gamle Rådhus«	174
Baron Boltens Gård	136	Cort Adellers Gård	177
Danneskiold-Laurvigs Palæ	137	Mikkel Vibes Gård	179
Kanneworffs Hus	138	Niels Brocks Gård	181
Grandjeans Gård	141	Andreas Bjørns Gård	183
Lindencrones Palæ	143	Heerings Gård	184
Odd-Fellow Palæet	144	Stanleys Gård	186
		Det Heibergske hjem i Søkvæst- huset	188

I

Den indre by

København er af ældgammel oprindelse. Allerede før år 1000 lå i det nuværende Vestergade-kvarter den lille landsby Havn med sine lerklinede hytter, og et stykke derfra, i egnen omkring den senere Sct. Nikolaj Kirke, var tidligt opstået et fiskerleje ved en søgt ankerplads, hvor der hvert efterår blev afholdt sildemarkeder og opført handelsboder. Stedet fik først større betydning, efter at kong Valdemar den Store havde skænket Havn og dens omegn til biskop Absalon, der i 1167 anlagde en borg på en af de små holme mellem Sjælland og Amager og derved op-hjalp byen, hvis grænser snart blev afstukket ved en vold, som ikke blot omfattede landsbyen og fiskerlejet, men tillige et stort øde areal mellem nuværende Nørrevoldgade og Gothersgade. Efterhånden smeltede de to bebyggelser sammen til en helhed, der under navnet Køpmannæhafn, købmændenes havn, gik en rig fremtid i møde som landets hovedstad. Endnu udgør Absalons byområde, bispestaden, den egentlige kerne i det gamle København.

Portrelief fra den tidligere gæstgivergård »Tre Hjørter«
i Vestergade.

»TRE HJORTER«

FRA Københavns ældste tid har Vestergade været byens hovedfærd-selsåre mod vest, sådan som det også tilkendegives i selve navnet, og endnu i vore dage minder gadens uregelmæssige, krumme løb om kvarterets middelalderlige bebyggelse. Så længe hovedstaden lå inde-sluttet bag sin fæstningsring af volde og grave, førte Vestergade fra Gammeltorv ud til Vestervold, langs nuværende Vestervoldgade, og ved dens udmunding her stod Vesterport, indtil den i 1668 blev flyttet et lille stykke, til et sted ud for den senere anlagte Frederiksberggade.

Hver dag gled en strøm af kørende, ridende og gående ind i den snævre, mørke porthvælving for lidt efter at dukke op inden for voldkransen på Halmtorvet, der udgjorde en del af den nuværende Rådhusplads. Mange af de nyankomne søgte helst logi i den nærliggende Vestergade, som tidligt var blevet herbergernes eldorado. Gennem århundreder lå her tæt med gæstgivergårde, der »som hajer slugte de tilrejsende«, så det kun var de færreste, der nåede længere ind i byen; men også andre gæster drog herbergerne uimodståeligt til sig. Når omegnens bønder kom agende til staden for at falbyde deres varer på Gammeltorv og købslå med de handlende, staldede de gerne op i Vestergade, hvis talrige hørkræmmere, tobakshandlere og vadmelsfarvere havde deres kælderboder side om side med værtshusenes skænkestuer. Endnu længe efter, at fæstningsportene var faldet og voldene sløjfet, vedblev Vestergade-kvarteret at være den bydel, hvor torvebønderne fandt sig bedst hjemme under deres ophold i København.

Adskillige af Vestergades ældre herberger bar hyggelige og tillok-kende navne som »Rosen«, »Vinkanden«, »Kronen« og »Prinsen«; men bedst klang havde vel nok »Tre Hjorter«, hvis ejendommelige ortografi er mærket af gammel-københavnsk udtale. Det berømte gæstgiversted, der lå i nr. 12, på hjørnet af Larsbjørnsstræde, omtales allerede i 1684. På Ludvig Holbergs tid var det stærkt besøgt af vel-stående proprietærer og forpagtere, som ved terminstid kom ind til byen for at ordne deres pengesager. Med sit skarpe blik har Holberg betragtet disse landlige terminsgæster, og nogle af dem har han sat lyslevende ind i sin komedie »Den ellefte Juni«, hvori han lader Studen-strup, den unge naive forpagtersøn fra Thy, sige til Henrik: »Men vil han først gøre mig den tjeneste og vise mig mit logemente udi de 3 Hjorter«, hvortil den fiffige tjener svarer: »Fy, han skal, min tro, ikke logere dér, dér er så uroligt, jeg skal føre ham ind til min svoger«. Det lykkes Henrik at lokke den intetanende jyde med til Vestergades mest berygtede gæstgiveri, »Vestre Paradis«, der var »et liderligt spillehus fuldt af skøger«.

For øvrigt havde Henrik nok ikke helt uret i, at der for tiden kunne være noget uroligt i det ellers så velrenommerede »Tre Hjorter«, eftersom herbergereren, Peder Sørensen Berg, og hans kone Ane her var begyndt en højest besynderlig, men økonomisk udmærket forretning sideløbende med gæstgiveriet. Det var efterhånden blevet skik og brug, at provinsens præster tog ind i »Tre Hjorter«, når de aflagde besøg i hovedstaden, og overfor dem gav ægteparret det udseende af, at de – på en eller anden mystisk måde – havde opnået så gode forbindelser inden for de mest formående kredse, at de kunne skaffe medlemmer af den gejstlige stand særdeles indbringende stillinger. Adskillige godtroende præster lod sig lokke i deres net og var villige til at åbne pungen for at sikre sig et godt embede; mellem dem og værtsfolkene blev der så oprettet skriftlige overenskomster, affattet som retsgyldige dokumenter, hvorefter ansøgerne skulle »forhjælpes til kald«. Supplikanterne overlod Peder Berg og hans kone større eller mindre pengebeløb, som efter parrets angivelse skulle bruges til bestikkelse på rette sted; men pengene gik i deres egne lommer.

Til sidst blev svindelen afsløret, og i 1725 fik de nærsomme gæst-

Gæstgivergården »Tre Hjorter«, Vestergade nr. 12, med udsigt gennem Larsbjørnsstræde og Teglgårdsstræde til Nørrevold, hvor møllen på Hahns Bastion øjnes. Gammelt reklame-tryk.

giverfolk deres dom: manden blev forvist fra København, medens konen, der havde været den mest virksomme ved præste-affæren, blev dømt til at indsættes i »Spindehuset« (tugthuset for kvinder), men allerede året efter slap hun ud og forvistes fra byen.

Gennem mange år havde »Tre Hjorter« et særpræg derigennem, at gæstgiveriet – lige indtil midten af 1800-tallet – blev benyttet som postholderi og endestation for de kørende poster, der besørgede trafikken mellem København og de sjællandske provinsbyer. Fra ejendommens rummelige gårdsplads med stalde, vognskure og pakrum kørte de store gule postkareter under trompetskrald ud på gaden for senere at rulle gennem en af byportene og fortsætte videre ud ad landevejen.

Med jernbanens indførelse var det slut med postholderiet i »Tre Hjorter«, som derefter blev et samlingssted for provinsens fragtkuske, indtil også dette ophørte.

Omkring år 1800 ejedes gården af Niels Jacobsen, oprindelig en indvandret sjællandsk bondekarl. Han drev gæstgiverstedet i mange år og efterlod det til sin søn, kaptajn Anders Jacobsen, der var en omsorgsfuld vært, men dog interesserede sig nok så meget for vinhandelen i ejendommens hjørnekælder. Hotellet er for længst nedlagt, men vinhandelen eksisterer stadig.

»GARDERGÅRDEN«

EN anden af Vestergades stærkt søgte gæstgivergårde lå i nr. 18 og hed »Gardergården«. Navnet hentydede til, at ejendommen tidligere havde været en privat kaserne for et kompagni af livgarden til hest. En efterårsmorgen, den 6. september 1819, trådte en mærkværdig person ind i gæstgiveriets skænkestue: en høj, ranglet skikkelse, med kæmpemæssige fødder, klædt i en slidt, grå frakke, hvis ærmer stumpede ved de magre håndled. På hovedet bar han en kasket, og om halsen var knyttet et broget kattuns-tørklæde. I den ene hånd holdt han en tøjbylt. Efter at have afleveret sit pas, der lød på *drengen* Hans Christian Andersen fra Odense, fik han anvist et lille, tarveligt værelse.

Kort forinden var den kun fjortenårige fynbo ankommet til København med postvogn, havde som »blind passager« måttet stå af på Frederiksberg Bakke og var derefter vandret over Vesterbro og videre ind gennem Vesterport. Han kendte ikke et eneste menneske i byen; men da han havde hørt, at nogle af hans medrejsende i diligencen ville tage ind på »Gardergården«, besluttede han at søge logi samme sted. Med sit fattige kammer i Vestergade som eneste faste holdepunkt i tilværelsen begav Hans Christian sig ud i den store, fremmede by. Han håbede inderligt at opnå ansættelse som skuespiller ved Det kgl. Teater; men alle, han henvendte sig til i den anledning, afviste ham, og da de tretten rigsdaler, han havde haft med hjemmefra, hurtigt svandt ind, blev han nødt til at se sig om efter et levebrød og gik derfor i lære hos en snedker i Borgergade; men svendenes og drengenes rå lystighed skræmte ham så stærkt, at han efter kun én dags læretid

sagde sin mester »lev vel« og forlod værkstedet. Dybt nedslået søgte han til sit logi i »Gardergården«, og senere skrev han i »Levnedsbogen«: »Jeg faldt ned på mine knæ i værelset, bad med fortvivlelse til Gud i himlen, dog at hjælpe mig! Han kunne jo alting, mente jeg, og jeg havde aldrig gjort noget ondt, følte jeg.«

Snart ændredes kårene. Ved et besøg hos den italienske syngemester Giuseppe Siboni traf Hans Christian komponisten C. E. F. Weyse, der selv engang som en fattig dreng var kommet til København og en tid havde været indlogeret i »Tre Hjorter«. Han tog sig af den aparte fyr, skaffede ham penge og gav ham det råd, at han skulle leje sig ind hos »nogle skikkelige folk«. Hans Christian forlod så gæstgivergården i Vestergade og flyttede hen hos enkemadam Thorgesen i den berygtede Ulkegade, der senere fik navneforandring til Holmensgade, den nuværende gade Bremerholm.

GULDHORNSTYVENS BEVAREDE

»VÆRKSTED«

DA den unge Adam Oehlenschläger ville forsøge sig som skuespiller, lejede hans far, slotsforvalteren på Frederiksberg Slot, ham ind i Farvergården, Vestergade nr. 28, hvor nu »Politikens Hus« ligger, hos farverenken Engelke Møller; hun var faster til de to brødre Hans Christian og Anders Sandøe Ørsted, der fik deres daglige kost hos hende. Mens Oehlenschläger boede her, nedskrev han en formiddag i forsommeren 1802, efter inspiration af den dansk-norske filosof Henrik Steffens, sit epokegørende digt »Guldhornene«. Emnet var aktuelt, da de to berømte Gallehus-horn nylig var blevet stjålet fra deres glasskab på Kunstkammeret i det gamle kgl. biblioteks bygning, nu Rigsarkivet, hvor de havde været udstillet i 68 år. Man stod helt uden spor i tyveriet, og Oehlenschläger kunne umuligt have nogen anelse om, at gerningsmanden boede kun nogle få huse fra hans logi, nemlig i hjørneejendommen Larsbjørnsstræde, nuværende nr. 18, og Studiestræde; men det er ikke utænkeligt, at netop i de samme timer, som digteren sad i sit værelse i Farvergården og skabte sit værk om

hornenes mystiske opdukken og forsvinden, har tyven, blot få minutters gang derfra, været beskæftiget med at tilintetgøre de to enestående oldtidsfund.

Manden, der forøvede guldhornstyveriet, hed Niels Heidenreich. Han var en degnesøn fra Tjele ved Viborg og kom tidligt ud at tjene på nogle af egnens bøndergårde. Senere blev han skriverdreng hos en proviantskriver i Horsens, og her lykkedes det ham, 20 år gammel, at blive optaget som discipel i latinskolens nederste lektie (klasse). Efter samtidiges udsagn var han meget lærelysten og ret intelligent, men den yderste fattigdom drev ham fra skolen, kort før han skulle have været dimitteret derfra.

Han søgte så til København, hvor han prøvede at slå sig igennem ved informationer, men stadig forfulgt af armod lod han sig friste til at fremstille falske pengesedler. Falskneriet blev opdaget, og Heidenreich dømtes til tugthus på livstid, men slap ud efter nogle års forløb og opnåede endog kgl. bevilling til at drive urmager- og guldsmedehåndværk. Bestillingen gik imidlertid dårligt, så det kneb ham at skaffe det nødvendige til sig selv og sin familie, og efter adskillige besøg på Kunstammeret, hvor han nøje havde betragtet guldhornene og deres placering, modnedes lidt efter lidt den tanke hos ham, at han ville tilvende sig de to kostbarheder. I al hemmelighed undersøgte Heidenreich, hvordan det lettest kunne lade sig gøre, og ved hjælp af en falsk nøgle og sin egen stuedørsnøgle skaffede han sig i skumringen den 4. maj 1802 adgang til det rum, hvor de var anbragt, og derefter var det ham en let sag at fjerne sig med dem. Næste morgen blev tyveriet opdaget og meldt til politiet, der, til trods for mange afhøringer, ikke formåede at opklare sagen, som snart blev henlagt.

Efter sit dristigt gennemførte kup er Niels Heidenreich rimeligvis gået direkte hjem til Larsbjørnsstræde nr. 18, hvor han boede i stuen, med et køkken på første sal ud mod gården. I den kommende tid lukkede han sig af og til inde i dette køkken, der findes endnu, for på dets ildsted at indsmelte de uerstattelige horn, hvis guld han forarbejdede til halskæder og skospænder og navnlig til efterligninger af ostindiske mønter, de såkaldte pagoder, som blev solgt til guldsmede

eller pantsat på Assistenshuset. Nu gik forretningen strygende, og inden længe kunne Heidenreich købe et hus i Klareboderne; men omtrent et års tid efter tyveriet fattede en guldsmed mistanke til ham og anmeldte ham til politiet. Heidenreich tilstod sin forbrydelse og dømedes til at genindsættes i tugthuset på livstid. I fængslet blev han behandlet human og havde lov til at beskæftige sig med smedearbejde. Desuden drev han matematiske studier, hvorved han førtes ind på forsøg på at løse problemet cirkelens kvadratur. For anden gang, i 1840, blev »livsfangen« løsladt, og fire år senere døde han som lem på Almindeligt Hospital i Amaliegade.

»N O Æ A R K«

MED forhus, bagbygninger, gårdspladser og smøger står Studiestræde nr. 8 som et ualmindeligt vel bevaret minde om den tid, da kgl. skuespiller og sceneinstruktør Thomas Overskou, for over halvandet hundrede år siden, havde sit barndomshjem her. Han erindres endnu som forfatter af en del yndede folkekomedier, bl.a. »Østergade og Vester-gade«, »Capriciosa« og »Pak«, og af et grundlæggende værk om den danske skueplads, men størst interesse knytter der sig til hans selvbiografi: »Af mit liv og min tid«.

Thomas Overskou var født i 1798 i en kælderlejlighed i Dronningensgade på Christianshavn; da han var otte år gammel, flyttede hans forældre med deres tre børn ind i den halvmørke ejendom i Studiestræde, fra øverst til nederst fyldt med fattigfolk, der var stuvet sammen i usle smålejligheder – en sand »Noæ Ark«, som huset kaldtes. Overskous familie beboede en baghuslejlighed i stuen, bestående af et eneste opholdsværelse og et lille bitte køkken. Thomas' far, en bondesøn fra Vendsyssel, arbejdede som sukkerhuskarl på et sukker raffineri i Larsbjørnsstræde. Han havde aldrig gået i skole og manglede derfor al børnelærdom. Flere gange kunne han være blevet mester på et raffineri; men hver gang opgav han det og udbrød mismodig: »Nej, jeg kan hverken læse eller skrive; jeg vil kun blive

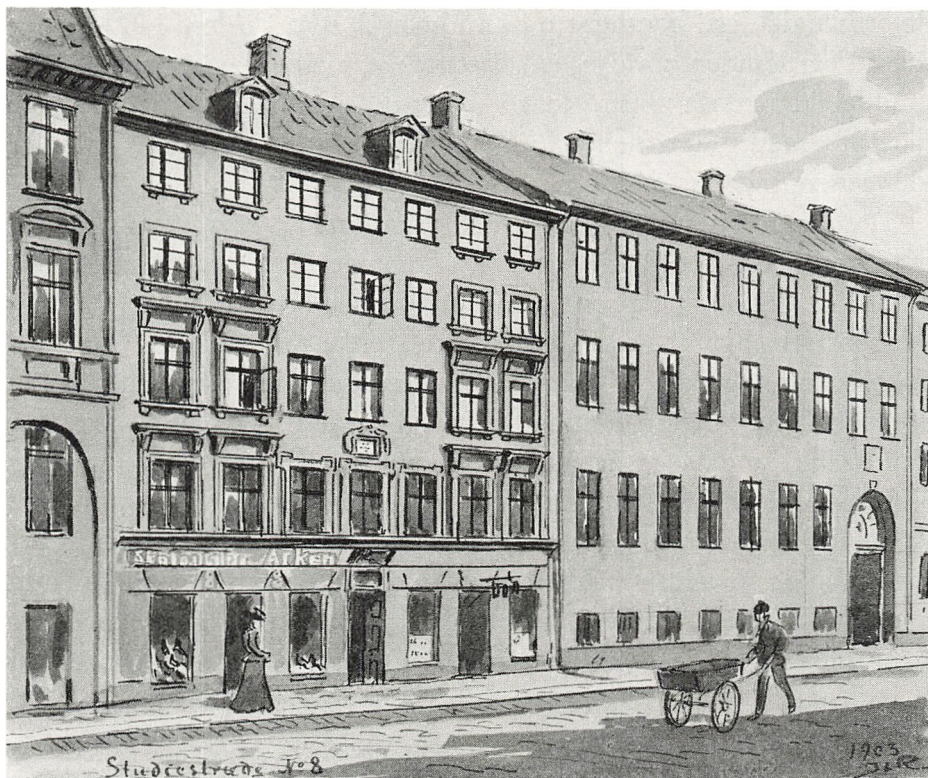
til nar.« For at det ikke skulle gå hans søn på samme måde, blev drengen tidligt sendt i pogeskole hos en aldrende student, som boede i nabolaget. Thomas' mor var en smuk, livlig kone, der – som hun selv sagde – prøvede »at hjælpe lidt på finansierne« ved at vaske for fremmede.

I sine erindringer har Thomas Overskou givet nogle uforglemmelige billeder fra livet i »Arken« under englændernes bombardement af København i 1807. I dagene forud svirrede rygterne om fjendens planlagte angreb, byens borgere nærrede bange anelser – og så kom aftenen den 2. september. De første bomber fløj hvislende gennem luften, og under stor angst og forvirring tyede ejendommens mange familier sammen i en snæver husgang, hvor tragiske og komiske scener hurtigt vekslede.

En springende bombe knuste et skur i gården, hvori der stod et svin, som derefter fo'r ud på gaden og løb hen mod Frue Kirke. Under en frygtelig bomberegn satte den uforfærdede vært, »Arkemanden«, og hans tjenestepige efter dyret, fangede det, førte det tilbage i triumf, slæbte det op ad trappen og satte det ind i køkkenet til en lejlighed på første sal, hvis beboere var flygtet.

De fleste af mændene i den store lejekaserne var ved brandsprøjterne eller på deres arbejdspladser – Thomas' far opholdt sig på sukkerraffinaderiet – så forsamlingen i husgangen bestod mest af kvinder og børn. En rædselsslagen hyrekuskekone råbte den ene gang efter den anden til sin datter: »Marie! Marie! Gå op og tag salmebogen og se, om du kan finde »bispens bøn«. Den halv-voksne pige vovede sig omsider, højt syngende, men rystende over hele kroppen, alene op på anden sal; da hun kom ned igen med salmebogen, stillede hun sig op på en stol, alle knælede ned omkring hende, sang salmer og opremsede den særlige »krigstidsbøn«, som biskop Balle havde forfattet, og som skulle bedes fra prædikestolene.

I nattens løb blev bombardementet værre og værre, og da der faldt en bombe i forhuset, forlod madam Overskou hjemmet sammen med sine børn. Senere søgte hele familien ligesom mange andre københavnere ud til Amager, hvorfra den sammen med de øvrige flygt-

»Noæ Ark«, Studiestræde nr. 8. Bag dette forhus ligger en bagbygning med Thomas Overskous barndomshjem. Tegning 1903 af Richter, Københavns Bymuseum.

ninge efter kapitulationen atter vendte tilbage til den brandhærgede by. »Noæ Ark« var blevet ramt af ikke mindre end atten bomber og fem brandpile, men var dog alligevel blevet skånet for ødelæggelse. – Nu tilhører bygningen Københavns Universitet.

HOLMS GÅRD

I husrækken på Gammeltorvs nordside ligger som nr. 14 en smuk og velholdt gård, hvis forgængere kan efterspores helt tilbage til omkring år 1400. I ejendommens port er anbragt en mægtig, billedprydet mindetavle, der nævner en lang række københavnske borgere,

hvoriblandt flere borgmestre og rådmænd, som i tidens løb har ejet huset, og desuden opridser enkelte træk af kvarterets historie lige fra middelalderen, da »byens torv var det nuværende Gammeltorv, som dog var meget større end nu, men til dels bebygget med træboder, der senere blev faste huse.«

Den gård, som nu optager torvets grund nr. 14, er opført i 1798 for rigmanden Hinrich Ladiges, der var kommet her til landet fra Altona og havde etableret sig som sukkerraffinadør, først i Ålborg, senere i København, hvor han ejede byens to største raffinaderier, som lå i Naboløs og Bag Børsen. Ved denne virksomhed tjente han en kæmpeformue. Efter at være kommet godt op i årene friede han til grosserer J. L. Zinns smukke 17-årige datter Sophie, der i sine åbenhjertige og livfulde erindringer, som er blevet udgivet under titlen »Grandmamas Bekiendelser«, fortæller om sin gamle, velhavende tilbeder: »Han var rigtignok 40 år ældre end jeg, men mit hjerte var frit, han var min faders bedste ven. Det var en fornuftig mand, han var en stor elsker af musik, spillede selv godt på violoncel, havde det smukkeste hus i byen (han boede dengang i Snaregade), levede på en brillant fod og var umådelig rig.«

Den unge, muntre Sophie Zinn var lige på nippet til at skænke den bedagede sukkerraffinadør sin hånd, men under de fire ugers betænkningstid, hun havde udbedt sig hos sin far, som for øvrigt stærkt ønskede forbindelsen, traf hun en ung indtagende portugisisk købmand, der var gæst ved et middagsselskab i hendes hjem, og dermed indledtes »et bekendtskab, som blev mig langt mere interessant end Ladiges', og det endte med, at hun gav sin stenrige frier en kurv. Han døde ugift og efterlod sig henved 1½ million rdl. kurant, hvoraf en stor del anvendtes til velgørenhed i København. På hans gravsten står den knappe indskrift: »Ved borgerflid blev han rig, ved god-dædighed uforglemmelig.«

Omkring 1850 tilhørte gården på Gammeltorv etatsråd Chr. Holm af firmaet »Jacob Holm & Sønner«, hvis vidt forgrenede handels- og industrivirksomhed var udgået fra en beskeden urtekramhandel i en kælder i Torvegade på Christianshavn. I vore dage ejes Holms Gård af »Dansk Kautionsforsikring«.

S U H R S G Å R D

GAMMELTORVS fornemste ejendom er den høje, pilasterprydede gård nr. 22, som er opført for grosserer Ole Bernth Suhr i 1797 og gennem flere generationer har tilhørt handelshuset J. P. Suhr & Søn.

Slægtens bedst kendte medlem er Theodor Suhr, der som ung bestemte sig for den akademiske livsbane og begyndte at studere teologi; men da hans far døde i 1815, følte han sig forpligtet til at overtage ledelsen af det gamle handelshus. Han giftede sig med den omtrent jævnaldrende grossererdatter Christine Falch, en ualmindelig skønhed, der i Bakkehus-kredsen, hvor hun færdedes, gik under det smigrende navn »Dejligheden«, som Kamma Rahbek havde givet hende. Efter at den unge livsglade og elegante student var trådt i faderens fodspor, udviklede han sig til at blive en streng og alvorlig købmand, der brugte alle sine kræfter på at konsolidere og udvide sin forretning, som i nogle drøje kriseår havde betydelige vanskeligheder at kæmpe med.

Efterhånden gled ægtefællerne mere og mere fra hinanden; de havde ingen børn, og deres hjem var tomt og stille. Sådan gik adskillige år; men efter at de havde lært digteren Johan Ludvig Heiberg og dennes hustru, skuespillerinden Johanne Luise Heiberg, at kende, indtrådte der en afgørende forandring i deres huslige forhold. Den aldrende storkøbmand med det kølige og afmålte væsen blev så betaget af den store kunstnerinde, at han formelig »dyrkede« hende og rettede sig efter hendes mindste vink og ønske; under hendes indflydelse lavede han atter op og begyndte at føre større selskabelighed. Han samlede politikere, kunstnere og videnskabsmænd i sit hjem, om vinteren i sin gård på Gammeltorv, om sommeren på sit landsted Sølyst ved Øresunds-kysten. Foruden denne gård ejede han også Bønderup på Ringsted-egnen, som han overlod ægteparret Heiberg til sommerbolig.

Med rette blev Theodor Suhr anset for en af Københavns mest formuende mænd; men han havde måttet betale for sin rigdom med lange tiders strengt arbejde og ensom livsførelse; år efter år havde han tilbragt de fleste af døgnets timer på sit kontor eller, som fru Hei-

berg udtrykte det, »siddet i bjerget og spundet guld«. Af sine midler oprettede han en familienstiftelse, og desuden skænkede han et stort antal legater til velgørende formål.

WILLIAM STRANDS GÅRD

EN meget velhavende adelsmand, Frans Brockenhuus, der på Frederik den Tredjes tid var lensmand på Københavns Slot, ejede en gård, som lå på grunden nuværende Nytorv nr. 5; efter hans død i 1660 gik ejendommen over til en række bryggere, hvoraf en enkelt, Jens Olsen, deltog i byens styrelse og opnåede at blive rådmand. Gennem mange år var han oldermand for de fattiges forstandere i hovedstaden, hvorefter han blev udnævnt til kommitteret for fattigvæsenet, et hverv, han må have følt som en tung byrde, eftersom han ved sin fratræden i 1718 skrev: »Det er mig ret kært, at jeg bliver entlediget fra så betyngtet et væsen og frelst fra mange fortrædeligheder.«

I slutningen af 1700-tallet tilhørte gården atter en mand af gods-ejerstanden, Joh. Thomas Neergaard. Hans bror, Jens Bruun Neergaard, indlod sig, måske nok lidt uklogt, i en litterær polemik med Johan Herman Wessel, fordi han mente, at denne havde møntet sit digt »Herremanden« på familien Neergaard på herresædet Svenstrup ved Ringsted. Det satiriske digt skildrer, hvordan en adelsmand ud-suger sine bønder for at skaffe sin søn penge, og har omkvædet: »Og det er ilde, ej bønders suk at høre ville«. Jens Bruun Neergaard ryk-kede frem med et nu forsvundet, meget hvast angreb på Wessel, der svarede med den velkendte kåde gravskrift, hvori begge herremandens sønner omtales:

»Herunder hviler krigsråd
Neergaard de, store, store, store.
Kun himlen ved, hvad godt,
han gjorde, gjorde, gjorde.
At tale om hans kære frue,
da var hun venlig som en due.

At tale om hans tvende sønner,
det ej umagen lønner.
Men når jeg tænker
på hans datter,
kan jeg ej bare mig for latter.«

Nogle år efter bybranden i 1795 blev den nedbrændte gård på Nytorv nr. 5 solgt til justitsråd Hartvig Frisch, der var direktør for »Den grønlandske Handel«. Han genopførte ejendommen efter tegning af Nicolai Abraham Abildgaard, der ellers sjældent virkede som arkitekt for private. Han var professor ved Kunstakademiet og er først og fremmest kendt som maler; hans samtidige beundrede ham især for hans udsmykning af Christiansborgs riddersal, hvis vægge han beklædte med store historiske malerier; da disse billeder gik til grunde ved slottets brand i 1794, mistede han en tid helt lysten til at male, men påtog sig derimod flere store arkitektoniske opgaver, bl.a. ombygningen og udsmykningen af det Lewetzauske palæ på Amalienborg. Ved hjælp af sine elever lod Abildgaard det forholdsvis beskedne herskabshus på Nytorv udstyre med dekorationer, der efter kenderes skøn var »rene pragtstykker, superbt gjorde«. Desværre er kun få levn af denne udsmykning tilbage; i et værelse på første sal ses dog endnu et loftsmaleri, som forestiller den nordiske himmels stjernebilleder. Mens vinhandler O. D. Lorentzen ejede gården, fra midten af 1800-tallet, lod han flere af dens rum udsmykke med vægdekorationer i pompejansk stil, rimeligvis udført af arkitekturmaleren Heinrich Hansen; de er til dels bevaret til vore dage. Ved adskillige ombygninger har ejendommen ændret sit oprindelige udseende; den tilhører nu manufakturfirmaet William Strand.

»VEYVISEREN« S H U S

På Nytorvs sydside ligger en række nyklassiske huse, hvoraf nr. 17 er det mest interessante. Det tilhører nu »Kraks Legat«, blandt hvis formål er udgivelsen af forskellige publikationer, først og fremmest »Kraks

Vejviser«, en institution, der også i en periode langt tidligere har haft til huse i ejendommen, men da hed den »Kiøbenhavns politiske Veyviser«. Dens første udgave udkom for næsten 200 år siden, da hovedstaden havde ca. 80.000 indbyggere. Udgiveren var en initiativrig og fremsynet forretningsmand og filantrop, Hans Holck, der for sine fortjenester var blevet udnævnt til kgl. agent med rang som kancelliråd. Han havde længe haft planer om at udsende en bog, der kunne »give Anviisning til de flestes Boepæl«, og ved at sætte et beundringsværdigt pionérarbejde i gang nåede han sit mål, så han i en slags avis, han ejede og drev, »Kongelig allene privilegerede Kiøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger«, den 10. januar 1770 kunne avertere Københavns allerførste vejviser til salg. Den lille bog, der var »beqvem at bære i Lommen«, slog godt an og vandt større og større udbredelse.

Efter Hans Holcks død i 1783 overgik »Veyviseren«s udgivelse til universitetsboghandler Christian Gottlob Proft, der boede på Nytorv nr. 17, og derefter til dennes søn, Christian Georg Proft, som havde bopæl og forretning samme sted, indtil han i 1803 flyttede derfra. De senere forlæggere gjorde ikke noget videre ud af håndbogen; men i 1862 trådte en ny udgiver, stadsinspektør Thorvald Krak, til, og med ham indledtes en fornyelse af den gamle vejviser, der havde været Holcks »kæreste, hans stadige tanke«. Krak var en meget flittig mand, altid på farten for at skaffe oplysninger til sine registre; efter sigende klarede han hele foretagendet med en enkelt medarbejder; dog etablerede han hvert efterår et lille kontor lige op mod udgivelsestiden; men hele redaktionen var ikke større, end den kunne samles omkring hans spisebord. Senere udvikledes virksomheden meget stærkt, og i 1921 vendte den tilbage til sit gamle hjemsted på Nytorv. –

Et par af vore guldalderdigtere havde tilknytning til »Veyviseren«s tidligere hus. Henrik Hertz flyttede herind i 1835 og blev boende til 1837. I dette tidsrum skrev han de to vidt forskellige dramatiske værker »Sparekassen« og »Svend Dyrings Hus«, og samtidig gjorde han studier blandt sine omgivelser til novellen »Stemninger og Tilstande«, hvori han ret nærgående portrætterede flere af datidens litterater, bl.a. den fortænkte teologiske student Søren Kierkegaard, hvis triste

Nytorv, set fra Gammeltorv, ca. 1860. Bygningen med frontispicen lige ud for springvandskummen er »Kraak«s ejendom, Nytorv nr. 17, hvor Hans Holcks »Veyviser« en tid havde til huse.

barndomshjem, der helt havde været domineret af faderen, den rige jyske hosekræmmer, lå på Nytorv i et nu nedrevet hus ved siden af Domhuset. »Nu kan jeg begribe, hvorfor H. Hertz var begærlig efter at tale med mig, nu da jeg læser hans sidste håndarbejde med politiske ind- og udfald,« noterede Kierkegaard i sine journaler efter novellens fremkomst.

Han har rimeligvis aldrig været gæst i Hertz' hjem, men derimod besøgte han vel så jævnligt en anden digter, der boede i samme hus fra 1837-38. Det var hans beundrede lærer og gode ven, filosofi-professoren Poul Martin Møller. Allerede da han flyttede ind i nr. 17, var han en dødsmerket mand, men ikke desto mindre giftede han sig, for anden gang, med sin afdøde hustrus veninde, frøken Eline von

Bülow. Med opbydelse af al sin viljekraft skrev han det berømte digt »Kunstneren mellem Oprørerne«, hvori han gav udtryk for sin misfornøjelse med tidens politiske udvikling. Det blev hans sidste litterære arbejde. Kun 44 år gammel døde han i sin lejlighed på Nytorv.

ENKEFRU MOZARTS KØBENHAVNSKE HJEM

På Frederik den Sjettes tid har det lille uanselige Lavendelstræde i nogle år huset en fornem udenlandsk kvinde, hvis tidligere forbindelse med en verdensberømt kunstner må have givet anledning til megen snak og mange gisninger i kvarterets småborgerlige hjem. Den fremmede var den østrigske komponist Mozarts enke, Konstanze, nu gift Nissen. Efter sin første mands død havde hun levet i Wien under temmelig små kår, men prøvet at forbedre sine indtægter ved at udleje værelser. En af hendes lejere var en ung dansk diplomat, Georg Nicolaus Nissen, søn af en sønderjysk købmand, der med sej energi arbejdede sig op ad rangstigen og nåede at blive chargé d'affaires. Der opstod hurtigt et intimt forhold mellem den unge enke, som var mor til to børn, og hendes logerende, men først efter ti års forløb, i 1809, indgik de ægteskab.

Året efter rejste de til København, hvor Georg Nissen, der nu var avanceret til etatsråd, blev censor ved de politiske blade; han købte det smukke, nyklassiske hus på hjørnet af Lavendelstræde, nr. 1, og Hestemøllestræde, og her indrettede ægteparret et smagfuldt hjem og førte megen selskabelighed. I de københavnske musikkredse, hvor man mere og mere fik øjnene op for Mozarts storhed, blev Konstanze Nissen stærkt fejret, og hun forsømte nødig en koncert, der havde hendes afdøde mands kompositioner på programmet. Efter hvad man ellers ved om hende, var hun en meget praktisk anlagt dame, som levede lykkeligt med sin stræbsomme, yderst pertentlige ægtefælle og glædede sig inderligt over den etatsrådinde-titel, han havde bragt hende.

I 1819 tog Georg Nissen sin afsked fra statstjenesten og flyttede

sammen med sin hustru til Salzburg, Mozarts fødested. Derfra fulgte de med i alt, hvad der angik musiklivet i den danske hovedstad, og i sine optegnelser kunne fru Konstanze med stolthed skrive: »I København går æresbevisningerne for Mozart nu så vidt, at en rig købmand ved navn Petersen har ladet sin søn døbe Mozart!« Gennem breve fra danske venner har hun nok fået at vide, at vinhandler Christian Waagepetersen, hvis hjem i Store Strandstræde var et samlingssted for byens musikudøvere, havde givet sin søn fornavnet Mozart. Fru Nissen døde i 1842 i en alder af 80 år. Da havde hun for længst mistet sin anden mand, der var blevet begravet på en kirkegård i Salzburg under betegnelsen: »Mozarts enkes ægtefælle«.

» D E T K G L. A S S I S T E N C E - H U U S «

NYBROGADES mest bemærkelsesværdige bygning er nr. 2, tidligere Det kgl. Assistenshus, en institution, der blev stiftet i 1688 af en københavnsk borger, Nikolaj Wesling, som et privat interessentskab, der skulle lette folk adgangen til pengelån og derved »komme de fattige til undsætning«. Wesling fik myndighedernes tilladelse til at indrette den ny virksomhed i sit hus i Kvæsthusgade, og han blev byens første assistenshusforvalter. En forordning fastsatte snart, at der kun måtte udlånes på løsøre, og lånerne fik til sikkerhed udleveret en assistenshusseddelt med en bestemt formular.

Den humane institution, som længe vedblev at være på private hænder, flyttede senere til Snaregade og nogle år derefter til Store Kirkestræde. Den blev ofte beskyldt for – tvært imod sin hensigt – at bidrage »til fattigdoms og armodis forøgelse« ved at tage alt for høje renter, og da forskellige misligheder fra de ledendes side kom for en dag, måtte lånevirkomheden standse i 1751, men åbnedes atter efter et par års forløb og blev omdannet til en kgl. institution. Dens privilegium var overgået til Søkvesthuset på Christianshavn, der i 1757 købte ejendommen Nybrogade nr. 2 af de franske hattemagere Douillac og Cuny for 16200 rdl. – og »100 speciedukater som ducør til Cunys kærister« (hustru).

Den store, trefløjede bygning, med hovedfløj mod Snaregade, var opført for grev C. A. Berckentin i 1729. Ud til Nybrogade byggedes i 1765 en fjerde fløj, der blev hovedfløjen, og hele gården antog fra nu af et palæagtigt præg. Den benyttedes som »Assistance-Huus« indtil 1963, da den efter en gennemgribende restaurering blev overtaget af Ministeriet for kulturelle Anliggender; nu huser den også en afdeling af Udenrigsministeriet.

»HANS BLASEN I PÆRETRÆET«

På det tidligere Assistenshus' naboejendom, Nybrogade nr. 4, er der over kældernedgangen indmuret en firkantet sten, hvorpå ses et løvtræ i relief og følgende indskrift: »Hans Blasen i Pæretræt. Anno 1730«.

Navnet angiver husets første ejer, der var født i Slangerup, men tidligt kom til København, hvor han i 1709 fik borgerskab som arbejdskarl. Efter nogle års forløb havde han sammensparet så mange penge, at han kunne købe en ejendom i Nybrogade, der lå tæt ved hans arbejdsplads, Vejerhuset, for enden af Naboløs. Her boede han, indtil ildebranden i 1728 ødelagde store dele af byen. Hans hus blev ikke et bytte for flammerne, men synes at være blevet nedbrudt for at standse ildens videre fremtrængen i det hårdt ramte kvarter. På sin nedrevne ejendoms grund rejste Hans Blasen et nyt hus, og årstallet, der står indridset på stenen, angiver rimeligvis det tidspunkt, da opførelsen er blevet påbegyndt.

Ved at betragte husets bomærke kan man ikke lade være at spørge, hvorfra det besynderlige navn, som bygherren gav sit nye hjem, stammer. Man får det bedste svar gennem en lille notits i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« fra 1816 om to botaniske mærkværdigheder ved kanalen omkring Christiansborg. Efter omtalen af et par lindetræer på Slotsholmen hedder det: »Den anden mærkværdighed er det store pæretræ uden for det hus, der hører til Assistenshuset, og som derefter er givet navn af Pæretræt, hvilket hvert barn i Kjøbenhavn kender. . . . Dette gamle træ, hvis top når lige op til tredje etage, fornyer så at sige, som ørnen, hvert forår sin ungdom og bærer

Parti fra Nybrogade. Til højre ses det tidligere Assistenshus, Nybrogade nr. 2, med en række lindetræer foran. Naboejendommen er Hans Blasen's Hus, Nybrogade nr. 4, med det berømte pæretræ, der er afbildet på bomærket over kældernedgangen. Maleri af Vogelsang, Københavns Bymuseum.

næsten hver gang henved en tønde pærer.« Det frodige pæretræ, der af byens borgere blev betragtet som en hel attraktion, er for længst borte, rimeligvis faldet om af ælde.

Hans Blasen må have været en driftig mand; han nøjedes ikke med at være arbejdskarl, men søgte tillige beskæftigelse som øltapper

og indrettede et øltapperi i sin kælder. Måske har han også her drevet beværtning, og tavlen over indgangen kan have gjort god fyldest som skilt for hans virksomhed.

Efter Hans Blasens død gik hans ejendom i arv til hans enke og senere til hans eneste søn, Niels Hansen Blass, »borger og indvåner i Helsingør«, der i 1748 overdrog sit hus, »Pæretræet kaldet«, til en københavnsk fyrbøder. Efter endnu et ejerskifte tilskødedes det i 1793 »Søe- Qvæst- og Assistance-Huset« og udgjorde i en lang årrække en del af det store bygningskompleks, som hørte under Det kgl. Assistenthus.

* * *

»Pæretræet«s naboejendom, Nybrogade nr. 6, der er opført 1762-84 og senere forhøjet, erhvervedes af Assistenthuset i 1842; den har en ualmindelig smuk gårdsplads med lukkede bindingsværkslænger omkring et gammelt, skyggefuldt elmetræ.

Bomærke Nybrogade nr. 4.

I ældre tid var mange af byens huse prydet med skilte og bomærker, som ofte gav dem navn; men de mistede deres praktiske betydning efter 1771, da der blev indført husnumre.

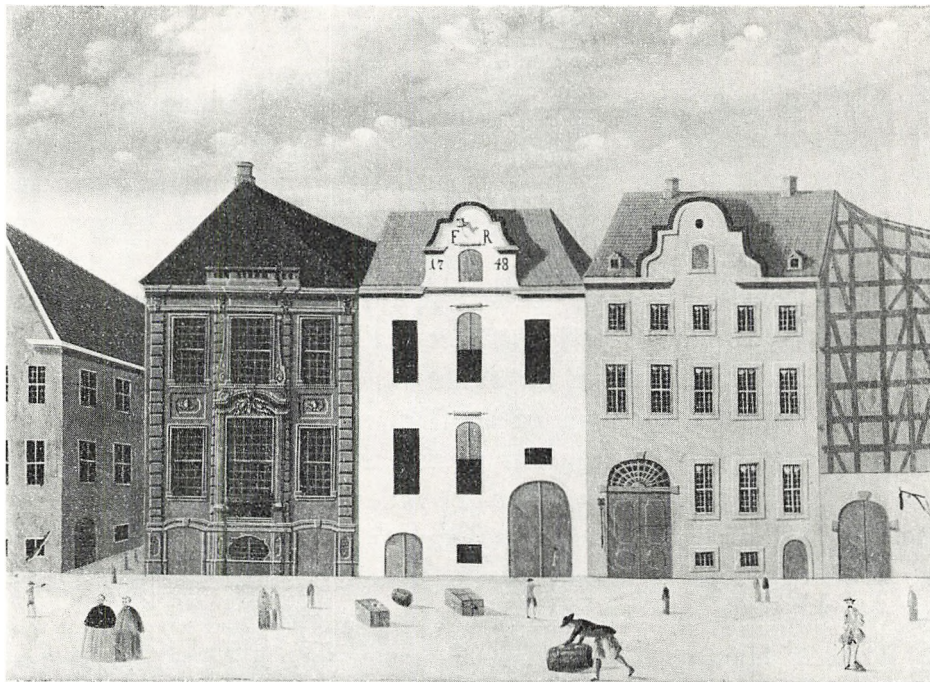
HAMMERICHS GÅRD

I sin selvbiografi har kirkehistorikeren Frederik Hammerich fortalt en række erindringer fra sit barndomshjem i Nybrogade nr. 10, hvor han blev født i 1809 som søn af grosserer Johannes Hammerich. Han beretter bl.a.: »Det var en gammel gård, med gavlv, trapper op og ned og krinkelkroge. Da fader købte den, stod endnu et træ uden for, med bænk under, hvor den forrige ejer havde siddet og røget sin aftenpipe: så hyggeligt havde man det den gang i København.«

Uden for husets vinduer lå kanalen, hvor der var liv og færdsel, navnlig i oktober måned, da en hel flåde med fødevarer, de såkaldte danske holstenere, lå fortøjet her, mens flæskesjovere kom og gik. Om vinteren, når det frøs, blev sneen fra gaderne kastet ud i kanalen og dannede hele bjerge. Langs bolværkerne vrimlede det med store vandrotter, der også viste sig inde i gården, løb op og ned ad tallerkenrækkerne i køkkenet eller kravlede rundt bag tapeterne.

Frederik Hammerichs mor var svagelig, men alligevel havde familien en vinter to unge Fåborg-piger, der skulle uddannes i København, som gæster i huset. Den ene af dem var Riborg Voigt. »Hun var en højst elskværdig natur, ikke egentlig smuk, men yndig og med et par velsignede øjne. Det var dem, H. C. Andersen har sunget om: »To brune øjne jeg nylig så . . .« Liden Riborg var 17 år gammel og jeg kun noget over 13, men alligevel legede vi sammen som børn, det var hun ikke for stor til.«

Husets kælderfolk levede af at bringe panter for andre hen i det nærliggende Assistenshus, og kældermor, en gammel, trind og godmodig kone, blev aldrig træt af at fortælle om de ulykker, der overgik de stakkels mennesker, som måtte låne på deres ejendele.

Ved Knabrostrædes udmundning i Nybrogade, længst til venstre på billedet, ses en del af Det ferske Fiskehandlerkompagnis Hus. Det modstående hjørnehus er hofkonditor Johann Zieglers Hus, Nybrogade nr. 12, og ved siden af ligger købmand Frantz Rauschs pakhus.

Maleri ca. 1750 af J. Rach og H. H. Eegberg, Nationalmuseet.

HOFKONDITORENS HUS

DET pyntelige hus, som ligger på hjørnet af Nybrogade, nr. 12, og Knabrostræde, er et helt lille palæ i barokstil, opført i 1732 af arkitekten Philip de Lange for hofkonditor Johann Heinrich Ziegler. Den rigt dekorerede, sandstensbeklædte facade mod kanalen er bevaret næsten i sin oprindelige skikkelse. På muren er udhugget et par rokokoskjolde, der i spejlskrift bærer de to monogrammer I.H.S. og M.S., som er byggherrens og hans hustrus navnebogstaver.

Naboejendommen, der er sammenbygget med Zieglers hus, er opført for hofkonditoren's eftermand som husejer, købmand Frantz

Rausch, og oprindelig indrettet til pakhus. På dens gavlkvist ses bogstaverne F. R. sammen med årstallet 1748.

De to sammenlagte ejendomme tilhører nu »Internationalt Patent-Bureau« og bærer navnet »Eneretsgården«.

DET FERSKE FISKEHANDLERKOMPAGNIS HUS

I Knabrostræde – det tidligere »Knagrøgstræde« eller »Knækkerygstræde«, hvis navn rimeligvis hentydede til et nærliggende offentligt nødtørftshus ved stranden – vil man særligt lægge mærke til ejendommen nr. 30, hjørnet af Nybrogade nr. 14, der er et solidt og ærværdigt borgerhus, Det ferske Fiskehandlerkompagnis Hus, fra tiden kort efter bybranden i 1728. Motivet til den ualmindelig smukke sandstensportal er hentet fra Joachim Lentz' nedrevne gård, Dronningensgade nr. 64, på Christianshavn. Efter gammeldags skik rager stentrappen et godt stykke ud på fortovet. På husets facade mod Nybrogade står med kæmpestore jerntal 1733, det år, da bygningen blev genrejst.

POSTMESTERENS HUS OG DETS TO NABOER

I fortsættelse af fiskehandlernes kompagni-hus ligger i Nybrogade tre andre, meget karakteristiske »ildebrandshuse«, d.v.s. bygninger af en bestemt type – høje, smalle kvisthuse med trekantgavl – der i stort tal blev opført i tiden lige efter den katastrofale brand i 1728.

Nr. 16 tilhørte fra ca. 1740 hofsnedker Christian Jacob Preisler, som vist selv har udført husets rige træskærerarbejde, bl.a. gadedøren, hvorover findes et mærkeligt krigeransigt under en fjerprydet hjelm.

På nr. 18, hvis facade er bevokset med vildvin, ses over gadedøren en slutsten med årstallet 1732 og to monogrammer, der betyder Christen Christensen Dam og Karen Sørens Datter. Christen Dam havde

været livkusk hos kong Frederik den Fjerde og senere agende post, men var blevet forfremmet til postmester, da han byggede sin ejendom ved kanalen.

Indtil for nylig husede nr. 20 »Københavns Tømrerlaug«, der blev stiftet for over 450 år siden og var en fortsættelse af det middelalderlige »Sankt Andreas Gilde«. Dets kunstfærdigt udførte, forgyldte bronzeskilt var en pryde ikke alene for ejendommen, men for hele gaden.

» S O R T E H A N E «

To københavnske borgere, stadshauptmand Lorens Kreyer og assessor Hans Nielsen, anlagde i 1675 et sæbesyderi i Nybrogade nr. 22, hvorfra der var bekvemt afløb for spildevandet i den nærliggende kanal. Efter Hans Nielsens død førte Lorens Kreyer virksomheden videre og blev en velholden mand, som efterlod sig 24.000 rdl. i rede penge.

På forhusets mur ind mod gårdspladsen er opsat en plade med de to grundlæggeres navne og den kuriøse indskrift: »Gottes Seegen machet reich ohne Arbeit«. På samme mur findes en anden tavle med en galende hane – årvågenhedens symbol – og tre tønder samt årstallet 1775. Med opsætningen af dette skilt har den daværende ejer villet fejre sæbesyderiets første hundrede år.

I 1801 blev »Sorte Hane«, som ejendommen kaldtes, overtaget af Jørgen Peter Bech, forfatteren Vilhelm Bergsøes bedstefar, der endnu ikke var fyldt 20 år. Få år senere fik han borgerskab som grosserer og skrev i den anledning i sin almanak: »Vandt mig borgerskab som gross-handler. Gud velsigne et hver af mine foretagender, som fremmer mit og brøders held«. Han var en umådelig driftig forretningsmand, der foruden ved sit sæbesyderi også tjente store penge som skibsreder, oliemøller, kalkfabrikant og brandassurandør. Hans skibe fo'r viden om, lige fra Grønland, hvor de drev sælhunde- og hvalrosjagt, og ned til Italien, hvorfra de vendte tilbage med træfrugt og vindruer.

Fra vinduerne i sin gård i Nybrogade kunne grosserer Bech ved vintertid ofte iagttage, hvordan isen bredte sig langt ud over havneløbet, og en januardag i 1815 noterede han i sin almanak: »Og sås det sjældne syn, at en ræv løb her på gravene på isen, som levende blev fanget om morgenen kl. 9½.« Jørgen Bech lod den gamle sæbedsydergård ombygge; den nuværende ejendom, der er godt og vel hundrede år gammel, minder gennem sit bomærke og sin inskription om svundne generationers flid og vindskibeligthed og praktisk betonedede gudsfrygt.

ISENBERGS GÅRD

DEN mest fremtrædende bygning ved Gammelstrand er Isenbergs Gård, nr. 48. Her lå omkring år 1500 en ejendom, der tilhørte kong Hans' rigshofmester, Poul Laxmand, som i 1502 blev myrdet af et par adelsmænd på Højbro, og hvis lig drabsmændene derefter kastede i kanalen. Kort forinden havde Poul Laxmand skænket sin gård til Vor Frue Alter i Nikolaj Kirke mod løfte om afholdelse af sjælemesser. Omtrent et århundrede senere gik ejendommen i arv til Holger Rosenkrantz »den lærde«, der var storgodsejer og rigsråd, og som på grund af sine religiøse særmener kom i en heftig strid med det teologiske fakultet.

Siden blev gården ved Gammelstrand solgt til købmand Johan Isenberg, der lod den ombygge i 1750 efter tegning af Philip de Lange. Ved den store ildebrand i 1795 nedbrændte ejendommen, hvorefter den tilskødedes murermester Johan Taubert, og denne nye ejer skyndte sig at genopbygge den. Den tidligere gårds pompøse sandstensportal med Johan Isenbergs og hans hustrus våben, der var udført af billedhuggeren den yngre Andreas Gercken, blev bibeholdt i den ny bygning, hvis facade den stadig smykker. En tavle i gadegangen meddeler, at »Nathalie Zahles pigeskole havde lokaler i denne bygning fra 1856 til 1877.« Nu tilhører det gamle borgerhus »Kunstforeningen«, der blev stiftet i 1825 og siden den tid på forskellig vis har varetaget kunstens tarv.

STRUENSEE'S GÅRD

I Magstræde, der i middelalderen førte ned til et mag eller »en hemmelighed« ved stranden, ligger som nr. 6 den såkaldte Struensee's Gård, hvortil statsmanden med den tragiske skæbne dog næppe har haft nogen som helst tilknytning. Gården er opført i 1734 af Philip de Lange for viceadmiral J. A. von Poulsen; i 1740'erne ejedes den af hofsnedker Dietrich Schäffer, der i sin lejlighed udførte den fornemme rokokostue, som nu findes på Nationalmuseet.

Omtrent hundrede år ældre end Struensee's Gård er de to gavlhuse i Magstræde, nr. 17 og 19 (bagbygninger for Nybrogade nr. 30), der nu indvendig er helt ombygget.

CHRISTEN JACOBSENS BRYGGERGÅRD

DET lille, stille Brolæggerstræde, der er opkaldt efter Per Jensen Brolægger, som i 1400-tallet ejede nogle huse med tilhørende haver på dette sted, har bevaret et par større gårde, der begge stammer fra 1790'erne: Gyldenfeldts Gård, nr. 9, og den gamle bryggergård, nr. 5.

I 1826 blev den sidst nævnte ejendom overtaget af en driftig jyde, Christen Jacobsen, der som ung havde forladt sin fædrengård i Vendsyssel og var kommet til hovedstaden for dér at skabe sig en eksistens. En tid tjente han som arbejdskarl på Kongens Bryghus, men blev senere bryggersvend og fik borgerskab som brygger. Efter hans død i 1835 drev sønnen, Jacob Christian Jacobsen, bryggeriet i Brolæggerstræde videre for sin mor, og fremadstræbende, som han var, drog han nytte af den moderne videnskabelige forskning og søgte nye metoder til forbedring af datidens ret ringe øl. Fuld af videbegær begav han sig på studierejse til München, og efter sin hjemkomst foretog han i 1838 de første forsøg med fremstilling af undergæret øl i sin mors vaskekedel, der den dag i dag kan ses i Carlsberg Museet.

J. C. Jacobsen blev snart klar over, at han for at opnå et tilfredsstillende resultat måtte arbejde med original bajersk ølgær, hvorfor han atter tog til München, og på et bryggeri her sikrede han sig to

potter gær, som han under store vanskeligheder transporterede med sig hjem. Ved hvert bedested på hele den lange rejse måtte han af vognen for at poste vand på gæren, så den kunne holde sig levende. Han gik nu hurtigt i gang med rationel brygning af bajerskøl, og efter at han havde fået kgl. bevilling til at indrette en lagerkælder i Københavns vold, kunne byens ølhåndlere i 1846 avertere med »første bayerske øl fra hr. Jacobsens kælder under volden.«

Året efter erhvervede J. C. Jacobsen nogle grunde i Valby, hvor man netop var ved at anlægge den første danske jernbane, fra København til Roskilde, og her anlagde han en ny virksomhed, Carlsberg, opkaldt efter hans lille søn Carl, den senere brygger og dr. phil., som var født i den gamle bryggergård. Ejendommen i Brolæggerstræde tilhører nu Ny Carlsbergfondet, der har ladet pakhuset og lagerbygningen ud til Knabrostræde indrette til beboelse.

BORGMESTER MATHIAS HANSENS GÅRD

KØBENHAVNS ældste og stateligste renæssanceborgerhus er den tidligere borgmestergård, Amagertorv nr. 6, der ofte, men med urette er blevet benævnt »Dyvekes Gård«. Hverken Dyveke eller hendes mor, Sigbrit Willems, har nogen sinde boet her; på facaden står tydeligt nok årstallet 1616, som angiver ejendommens byggeår – og Dyveke døde i 1517, altså omtrent hundrede år før.

Det én-families patricierhus er opført for borgmester Mathias Hansen, en pengestærk og myndig storkøbmand og reder, der drev vidtspændende handel, især på Nordlandene. Den store indflydelse, han øvede på sin samtid, kan muligvis for en del stamme fra den omstændighed, at hans datter, Kirsten Madsdatter, en tid var Christian den Fjerdes elskerinde og fødte ham sønnen Christian Ulrik Gyldenløve, der kom til verden dagen efter, at dronningen også var nedkommet med en søn.

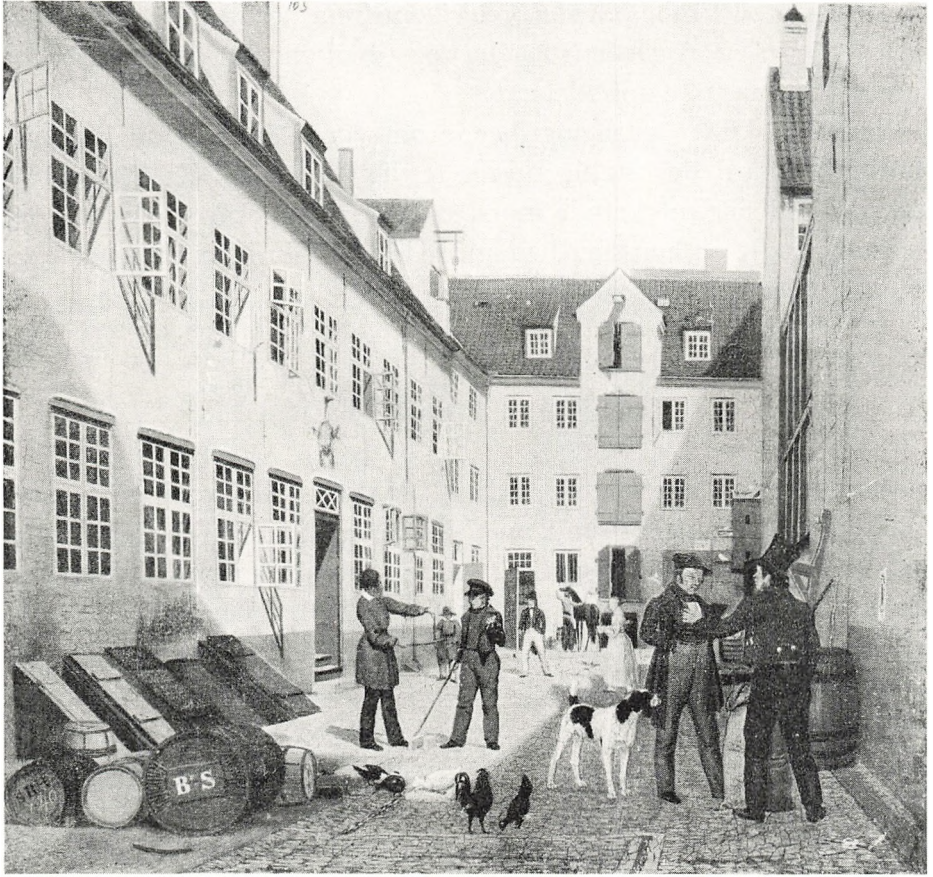
Borgmestergårdens bygmester – man kender ikke hans navn – må have været fuldt fortrolig med den samtidige nederlandske renæs-

Amagertorv med borgmester Mathias Hansens Gård, nr. 6, og til venstre derfor agent Hans Holcks Gård, nr. 8. Tegning ca. 1855 af Heinrich Hansen, litograferet af Ad. Kittendorff, Det kgl. Bibliotek.

sancestil og har formået at skabe et bygningsværk, der med nogen ret er blevet karakteriseret som »et borgerligt Rosenborg.«

Tidligere kaldtes gården ofte den Schoustrupske efter den slægt af eddikebryggere, som ejede stedet gennem en meget lang årrække. En mængde firmaer og forretninger har været knyttet til huset. Således

Gårdinteriør fra Amagertov nr. 6 med Schoustrups eddikebryggeri. Maleri 1840 af Sally Ruben Henriques. Gennem længere tid havde vekselererfirmaet R. Henriques junior kontorer i ejendommen, og det er en søn af denne familie, der har malet billedet.

havde Hornemann & Erslevs musikhandel i 1840'erne sin kendte butik i stueetagen, og her er efter sigende »Den tapre Landsoldat« blevet til i 1848 på højst ejendommelig vis. Emil Hornemann havde komponeret den iørefaldende marchmelodi, og Peter Faber, den dygtige telegrafdirektør og habile visedigter, fik derefter den opgave at levere en passende tekst til den. Det gjorde han på den måde, at han digtede den under en spadseretur på Amagertov og i de nærmeste gader; hver gang, han havde udformet et vers, skyndte han sig hen i musikhandelen og nedskrev det, indtil hele sangen var færdig.

De første »levende billeder«, der kom frem herhjemme, blev forevist i 1897 i en af gårdens lokaler, og tilskuerne var begejstrede for den nye, fantastiske opfindelse.

Trods adskillige gennemgribende ombygninger virker den gamle borgmestergård dog stadig meget festlig – navnlig den dekorative facade med sine mørkerøde murstensflader, lyse sandstensforsiringer, svungne gavle og kunstfærdigt smedede jernankre. Nu rummer bygningen »Den kgl. Porcelænsfabrik«s udsalg.

» D E N B L Å H Å N D «

BORGMESTERGÅRDENS naboejendom, den store, røde bygning Amager-torv nr. 8, ligger på en grund, hvis historie rækker helt tilbage til 1500-tallet, da gården, som dengang stod der, tilhørte kongen. I 1602 skødede Christian den Fjerde ejendommen til den berømte guldsmed Didrik Fuiren, som bl.a. har fremstillet den kongelige krone, der nu er et af pragtstykkerne i regaliesamlingen på Rosenborg. Ved begyndelsen af 1700-tallet ejedes gården af en farver, Walter Muster, og det er rimeligvis efter hans skilt, at den længe kaldtes »Den blå Hånd«.

I 1765 blev den tidligere farvergård købt af agent Hans Holck, som sammen med en kompagnon havde overtaget »Magasinet for de norske glasværker«, der nu blev installeret i den nyerhvervede bygning. Kort efter genoprettede Holck »Adressekontoret«, et foretagende, andre havde måttet opgive, men som han hurtigt gjorde til midtpunktet for en omfattende virksomhed, bl.a. ved udgivelse af »Adresseavisen«, der snart blev den jævne borgers yndlingslæsning, og af »Kiøbenhavns politiske Veyviser«, det eneste af hans mange foretagender, der består den dag i dag som »Kraks Vejviser«. I tidens løb udsendte »Adressekontoret« ikke blot aviser, tidsskrifter, håndbøger, rejse- og turistbøger, men udlejede også portechaiser, solgte Roskildebrøndvand, rotte- og musedræbende midler og modtog lærred til bleg.

På et enkelt område var den emsige foregangsmand vel tidligt på færde, viste det sig, da han som den første, i 1772, oprettede en

københavnsk »aviiis-boutique«, der lå i Glas-Magasinet's port. Endnu var der ikke behov for et sådant avisudsalg; det forsvandt da også ret hurtigt, og der skulle gå over hundrede år, inden ideen atter blev taget op og realiseret med held. Først i 1895 fik København de første telefon- og aviskiosker.

Som et ægte barn af oplysningstiden havde Hans Holck altid hovedet fuldt af planer om »at gøre nytte«, og han stiftede en række filantropiske foretagender, f.eks. en sygekasse for fattige folk, en »spisningskasse« og fem friskoler for hjælpeløse børn.

Versemageri var hans ulykkelige kærlighed – bestandig måtte han give sine følelser luft i poetiske udgydelser i aviserne. Engang havde en mand – af glæde over at være blevet af med »en skarns amme« – sendt ham en gave på 1 rdl. til hans sygekasse, og Holck rettede da en versificeret tak til ham med følgende slutningsstrofer:

»Jeg takker ham for den ene rigsdaler,
som Gud vist in duplo tilbagebetaler.«

Gennem disse rimerier blev Holck gjort til skive for Johan Herman Wessels vid, hvorved der blev kastet et latterligt skær over den velmenende mand:

»Agent Holck,
de fattiges tolk,
sygekassens patriark!
Jeg dig sender her en mark
i det håb, at himmelen
mig giver en dukat igen.«

Trods al sin foretagsomhed kunne den stundesløse og godtroende »groshandler« og filantrop ikke klare sine økonomiske forpligtelser; han gik fallit og måtte afstå sin gård på Amagerterov; af den grund tabte han dog ikke modet, men vedblev at tumle med mangfoldige projekter lige til sin død i 1783. – –

I Hostrups studenterkomedie »Genboerne«, der opførtes første gang i 1844, er nogle af scenerne henlagt til et værelse på traktør-

stedet »Kristian Firtal«, hvormed der mentes ølstuen og beværtningen i den høje stueetage i agent Holcks tidligere gård. Den mærkelige betegnelse skal være opstået derved, at værtens fornavn, Kristian, var blevet slået sammen med ejendommens husnummer, som forhen var nr. 4. Stedet havde ganske vist engang huset en øltapper og værtshusholder ved navn Kristian Hansen, men på Hostrups tid hed værten Jens Madsen Tjørnelund; han var en ædruelig og grundsolid mand, far til den forgudede Folketeater-skuespiller Frederik Madsen. Først *efter* »Genboerne«s fremkomst blev traktørstedet almindelig kendt under det nu så berømte navn, så det kan nok ikke udelukkes, at det var regensianerne, der jo boede på »Kristian Firtal«s røde gård, som først havde fundet på betegnelsen.

Værtshuset rummede to større gæstestuer, én til gaden og én til gården, og på døren mellem de to stuer var der ophængt en tavle med navnene og priserne på de retter, man kunne få: Lammesteg, skildpadde, ål o.s.v. Opvarterne eller karlene, som de kaldtes, havde lange, hvide forklæder på. Tit var værelserne fyldt til trængsel, men hver aften på slaget 23 måtte gæsterne bryde op. Så lukkede Jens Madsen Tjørnelund porten, tog sit lys og gik ind i sit sovekammer.

I »Genboerne« priser student Klint stedet som »perlen for alle ølhuse, hvor den velsignede usminkede spidsborgerlighed har fundet et asyl i denne polerede verden«, og han fortæller, at »når månedens midte sig nærmer og pengenes ende med den«, så ta'r han sig her for seks skilling grisesylte. I 1852 flyttede beværtningen op på førstesalen, hvor den blev drevet under andre former end tidligere; efterhånden tabte den sit ry og blev glemt; men hver gang tæppet går op for første akt af »Genboerne«, bliver tilskuerne mindet om »Kristian Firtal«s hyggelige interiør.

DET PETERSENSKE JOMFRUKLOSTER

LIGE over for Helligåndskirken ligger »Klostergården«, Amagertorv nr. 29, hvor der i middelalderen fandtes en bygning, som en tid var udlejet til »Det tyske Kompagni«, indtil selskabet ophævedes i 1526.

I begyndelsen af 1700-tallet ejedes gården, der dengang lå på dette sted, af hattestafferer Peter Petersen og senere af hans enke, Elisabeth Christine. Da bybranden i 1728 truede hendes ejendom, viste hun en meget resolut optræden; hun sikrede sig nemlig – mod god betaling – hjælp af nogle hundrede matroser, som spændte sejldug over hele hendes hus og overøste det med vand, hvorved de reddede det fra flammerne.

Hattestaffereren og hans hustru havde to sønner, silke- og klædekræmmerne Albert og Sebastian Petersen, der med stor dygtighed førte forretningen videre. Da ingen af dem var gift, testamenterede de deres formue på ca. 80.000 rdl. til velgørende formål og bestemte, at deres gård på Amagertorv skulle tilfalde Skt. Petri tyske menighed, som de selv tilhørte, og benyttes til bolig for 20 købmands- og præstedøtre, der var fyldt deres 35. år, havde »ført et christeligt og agtværdigt levned«, og »som ej formedelst et godt ægteskab haver kunnet vorde forsørget.«

Stiftelsen, der blev kaldt »de Brødre Petersens Jomfrusæde eller -kloster«, begyndte sin virksomhed i 1769, efter at der var blevet rejst en helt ny bygning. Den brændte i 1795, men blev genopført få år senere omtrent i den skikkelse, vi nu kender, og hvis noget kuriøse latinsk-danske indskrift på facaden stadig påkalder de forbipasserendes interesse: »Monumentum pietatis Petersenianæ«. (Minde om den »Petersenske« fromhed). I 1918 blev klosterbygningen solgt og ombygget og kom sammen med en naboejendom til at danne et anseligt bygningskompleks med en såkaldt »Klostergang« som forbindelsesled mellem Amagertorv og Læderstræde. Det Petersenske Jomfrukloster har nu til huse i en ny bygning i Larslejstræde nr. 9-11.

HOFMALERENS HUS

VALKENDORFSGADE skal minde om rigshofmester Christoffer Valkendorf, der var Københavns meget foretagsomme statholder i slutningen af 1500-tallet. Indtil 1859 hed den del af gaden, som ligger bag Helligåndskirken, Kokkegade; derefter kaldtes den – ligesom det øvrige stykke ud til Købmagergade – Store Helligøjststræde til 1881, da navnet ændredes til det nuværende.

Gadens fornemste ejendom er det høje »ildebrandshus« nr. 36, beliggende i den tidligere Kokkegade. Dens første ejer var malermester, senere hofmaler Christian Peter Getreuer, hvis våbenskjold tillige med årstallet 1739 ses over hoveddøren. Han fik overdraget en mængde arbejder på offentlige bygninger og samlede sig en betydelig formue, som han sammen med sin hustru testamenterede til legater for Københavns fattige og til Sct. Hans Hospital.

I 1865 blev hofmalerens hus købt af snedkermester Nikolaj Rostrup. Han havde kun én søn, overretssagfører, snedkermester Søren Rostrup, om hvem vittighedsbladet »Ravnen« i sin tid skrev, at han »var en sagfører, der aldrig havde ført en sag, og en snedker, der aldrig havde ført en sav.« Der kunne måske være noget om det, i hvert fald med hensyn til juraen, men han var en højt anset håndværkermester, som opnåede at blive oldermand i snedkerlauget. – I koleraåret 1853 havde forretningen slået sig på fremstilling af ligkister og er endnu et bekendt ligkistemagasin.

CHRISTOPHER KLOGS GÅRD

DEN anselige ejendom Niels Hemmingsens Gade nr. 32 er en bryggergård fra 1700-tallet, opført for Christopher Klog og hans hustru Anna Jens Datter. Ægteparrets navne ses på en slutsten over husets brede port. Foran portvinduet er opstillet en forgyldt figur, der forestiller Neptun, havets gud, og som formodentlig engang har prydet en vandpost. Over baghusets indgangsdør er anbragt en kopi af en ældre slutsten, der bærer følgende indskrift:

»Skiøndt
ofte med
Besværlighed
vi Land og Vand
maa pløye
kand vi dog sec
Velsignelse
ved Herrens
Forsyns
Øye.«

Christopher Klogs Gård lå oprindelig i Trompetergangen, der tidligere udgjorde den del af nuværende Niels Hemmingsens Gade, som ligger mellem Gråbrødretorv og Skindergade, og i dens kælder var engang indrettet en meget søgt dansebod, »Trompetkælderens«, hvor gårdskarle og tjenestepiger mødtes og fik sig en lystig svingom. Højere oppe i huset boede en kort tid den store sprogforsker Rasmus Rask, der her aften efter aften sad bøjet over sine sjældne håndskrifter, mens den larmende musik fra danseboden nedenunder trængte op til hans studereværelse.

» F I S K E B L Ø D E R H U S E T «

GRÅBRØDRETORV har navn efter et kloster, som indvandrede tiggermunke af gråbrødreordenen grundlagde her i 1238. Ved reformationens indførelse blev klostret nedlagt, og på dets grund opførte senere Korfitz Ulfeldt sin herskabelige gård, som blev nedrevet i 1664. Derefter anlagdes det nuværende torv, der en tid kaldtes Ulfeldts Plads, og hvor en skamstøtte for landsforræderen længe skæmmede stedet. Ved den store ildsvåde i 1728 blev bygningerne omkring torvet lagt i aske, og i stedet for kom »ildebrandshuse«, hvoraf der endnu står en sammenhængende række på torvets sydside.

Huset på hjørnet af Gråbrødretorv, nr. 1, og Niels Hemmingsens Gade, »Fiskebløderhuset«, blev bygget for øltapper og fiskebløder

Gråbrødretrav, tidligere Ulfeldts Plads, var omgivet af jævne »ildebrandshuse«, hvoraf nogle endnu er bevaret. På billedet ses Korfitz Ulfeldts skamstøtte, der blev fjernet i 1842 og nu er opstillet i Nationalmuseets gård. Efter stik ca. 1750 af J. J. Bruun.

Hans Lau, som stammede fra Holsten. Ved fiskeblødning forstod man udbankning og udblødning af tørrede torsk eller »stokfisk«, hvad der kunne være en meget indbringende virksomhed. Da Hans Laus nye ejendom stod færdig, lod han en »ildebrandssten«, en rødlig kalkstenstavle med gylden indskrift og årstallet 1732, indmure over gadedøren, hvor den endnu sidder og i et gudfrygtigt sprog fortæller om grundstensnedlæggelsen:

»Den første
Steen
ieg haver lagt
hvorfor ieg siger Hern Tak
Hvad Ilden har fortært
har Gud igien beskiært.«

De to sidste verslinier forekommer også, men på tysk, på en anden »ildebrandssten« fra 1736, som nu er indmuret i en nyere ejendom i

Købmagergade nr. 9. Hustavlen på Gråbrødretorv viser desuden et monogram: I. I. P.; disse tre bogstaver er blevet sat til af en senere fiskebløder, Jørgen Jensen Pinvig, der tilhørte en kendt københavnsk fiskehandlerslægt; han overtog forretningen i 1765.

I ældre tid lød der atter og atter klage over, at fiskebløderierne, sammen med garverierne, feldberederierne og kallunsrenserierne, udsendte en så slem stank, at det var næsten uudholdeligt for naboerne, og efter den store brand i 1795 blev det foreslået, at alle de nævnte virksomheder skulle flyttes fra byens indre dele til mindre befolkede kvarterer, helst helt uden for byportene; men disse »pestfabrikker« lod sig ikke så let fortrænge. Endnu i 1804 hed det i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«, at den os, fiskebløderierne udsendte, var næsten dræbende; dog – lige meget hjalp det, og de blev stadig liggende inden for voldene.

» W E S S E L S H U S «

DET gamle fiskebløderis nabohus, Gråbrødretorv nr. 3, er blevet særlig berømt gennem sin tilknytning til den dansk-norske litteratur. Det blev genopført efter branden i 1728 for dets daværende ejer, skipper Mads Børgesen Lund, der boede her, indtil han døde som en ni og halvfems-årig olding. Hans datter og hendes mand, »Hans Majestæts plattenslager« (blikkenslager) Søren Nielsen Schiøtt, arvede huset, der blev moderniseret, og over gadedøren indsattes en slutsten med ægteparrets initialer og årstallet 1759.

Hofplattenslageren fik ikke megen glæde af sin nyistandsatte ejendom; han døde nemlig et par år efter overtagelsen af den, og madam Schiøtt sad ene tilbage. For at klare økonomien lejede hun værelser ud til »studenter og skriver-karle«. Allerede før hendes ejertid havde huset været benyttet som en slags studenterpensionat; det lå også godt for dette formål, i nærheden af universitetet.

I mandtalslisterne for 1762 står mellem madam Schiøtts logerende anført »studiosus Joh. Herman Wessel, ugift«. Året før var han kommet hertil fra Norge for at tage studentereksamen og derefter

studere ved Københavns Universitet. Den meget omtalte Wesselske dovenskab har vist ikke noget som helst på sig; i hvert fald var han i de første år, han logerede hos madam Schiøtt, en såre flittig mand, der med stor iver kastede sig over sprog og litteratur, og tredive år gammel skrev han her på Gråbrødretorv sit hovedværk, det satiriske drama »Kærlighed uden strømper«, der havde premiere på Den danske Skueplads den 26. marts 1773. Få dage efter blev der givet en forestilling, hvis indtægt tilfaldt forfatteren, og et avisindlæg i »Adresseavisen« meddelte, at sedlerne (billetterne) kunne fås enten ved indgangen til Komediehuset eller på Wessels bopæl i nr. 127 på Ulfeldts Plads (nu Gråbrødretorv nr. 3).

»Kærlighed uden strømper« blev en stor succes, men hans følgende skuespil, »Lykken bedre end forstanden«, blev en afgjort fiasko, og snart brød økonomiske bekymringer ind over den arme litterat. Da »Norske Selskab« i 1776 udsatte en pris for den, der bedst kunne udtrykke sit højeste ønske, deltog Wessel i konkurrencen, og en nok ikke helt ubegrundet frygt for at blive indsat i Gælds fængslet – Slutteriet – fik ham til at digte disse linjer:

»Mit ønske kan omtrent så lyde:
Gid ingen kreditor mig byde:
»Sieur Johan Herman Wessel flyt
til Slutteri fra madam Schiøtt.««

Wessel har utvivlsomt befundet sig godt i sit logi på Gråbrødretorv, hvor han i madam Schiøtt havde en godlidende og hjælpsom værtinde, der ikke tog det så nøje med den rettidige betaling af huslejen. Først efter fjorten års forløb – i november 1776 – flyttede han fra hendes hus. Få dage ind i det nye år døde hun, og til skifteretten anmeldtes, at Wessel »efter mange gjorde anmodninger« ikke havde betalt de sidste måneders leje; da boet sluttede, betegnedes denne post som »uvis indtægt«. Rimeligvis har Wessel aldrig fået pengene indbetalt, men til gengæld hædrede han sin tidligere værtinde med et smukt mindedigt i »Adresseavisen«, hvor han meddelte sine »tanke« i anledning af hendes død.

Det minderige hus på Gråbrødretorv har af sin nuværende ejer, kunsthistorikeren Harald Langberg, fået en gennemgribende, men meget nænsom restaurering, og på anden sal er der indrettet en »Wessel-stue«, hvor interiøret så vidt muligt er ført tilbage til digterens tid. – –

I »Wessel-huset«s kælder lå forhen et sæbeudsalg, som i begyndelsen af 1800-tallet ejedes af en sæbehandlerske, Johanne Møller, der gennem sin reklamering gjorde udtrykket »sæbekælderfolk« populært. I sine anekdotefyldte »Livserindringer« fortæller Vilhelm Bergsøe, at madam Møller for at hævde sig i konkurrencen med et andet, nærliggende sæbeudsalg lod opsætte et skilt over kældernedgangen med følgende indskrift: »Her er den rigtige gamle sæbekælder, hvor de rigtige gamle sæbekælderfolk bor.«

Madam Møllers konkurrent boede på nuværende Gråbrødretorv nr. 11, hvor indskriften på skiltet ifølge »Politivennen« for 1808 lød således: »Her er den Ny Sebe Kielder; Vor die Gamle Sebe Kielder Folk er in fløttede.«

I »Adresseavisen« for 1819 læses følgende annonce fra madam Møller: »I den gamle sæbekælder nr. 11 (huset havde fået dette nummer ved en ommatrikulering) på Ulfeldtsplads hos de gamle sæbekælderfolk sælges oprigtig (d.v.s. ægte) københavnsk grøn olie-sæbe til 24 sk. pd., i ottinger og fjerdinge til fabrikkens priser.«

Endnu omkring 1840 var der sæbehandel i ejendommens kælder.

DET GAMLE MUNKEFÆNGSEL

GRÅBRØDRETORV nr. 11 er et højt, fremtrædende hus, der har fået sit nuværende udseende efter en ombygning i 1840'erne. I sine nederste partier skjuler det en del murværk, som stammer helt tilbage fra gråbrødrenes tid, da det rummede klosterets fængsel, hvor uregerlige munke og lægbrødre blev indespærret. I kælderen ses endnu vel bevarede gotiske hvælvinger.

Efter gråbrødreklosterets nedlæggelse blev munkefængselet benyttet som stadsfængsel. I 1590 husede det nogle kvinder, der var anklaget

for trolddom i en højst mærkværdig affære. Efter at den unge skotske konge, Jakob den Sjette, var blevet trolovet med Christian den Fjerdes søster, Anna, afsejlede prinsessen til Skotland med en flåde på 11 krigsskibe under rigsadmiral Peder Munks kommando; men denne sejlads fik et meget uheldigt forløb. Skibene blev overfaldet af en voldsom storm og måtte ty ind til Norge, hvor den utålmodige brudgom opsøgte sin trolovede og holdt bryllup med hende. Derefter begav det unge par sig til København, og her forkortede hoffet deres ophold ved at foranstalte en lang række festligheder; men det kongelige besøg fik et sørgeligt efterspil.

Det blev nemlig åbenbaret, at flåden ved trolddom var blevet forhindret i at sejle til Skotland, og det viste sig ikke vanskeligt at finde de skyldige. Seks hekse på Fejø og tre i København blev fanget og tilstod deres brøde på pinebænken. Ved hjælp af nogle lerpotter på et bord havde troldkvinderne først fremkaldt storm og derefter udsendt et par smådjævle, der holdt orlogsskibene tilbage ved at klamre sig til deres køl. Den ene af de fængslede københavnske hekse var en højt anset kvinde, borgmester Jakob Sørensen Skrivers hustru, der ligesom de øvrige anklagede sikkert endte på bålet eller, som man kaldte det, »blev svoren til ilden«.

På Christian den Fjerdes tid blev den gamle fængselsbygning omdannet til tugthuskirke og skole for børn fra Tugt- og Børnehuset; men ved dettes salg i 1650 kom ejendommen på private hænder og tilhørte i længere tid præsident i Hofretten Anders Gundzow.

NIELS HANSENS »ILDEBRANDSHUS«

I Skindergade, hvis navn hentyder til fortidens skindere, d.v.s. håndværkere, der arbejdede i læder, er bevaret en gammel hegnsmur, som skjuler haverne bag Elers' Kollegium og en professorgård i Store Kannikestræde – en høj, solid teglstensmur af den art, der var så yndet i det ældre København. Ved siden af muren ligger tre »ildebrandshuse« på rad. Det ene af dem, nr. 8, har over porten en slutsten fra 1733, som er opsat af bygherren, vognmand Niels Hansen og hans

hustru, hvis monogrammer ses under en gudelig indskrift, der ikke tager det så nøje med bogstaveringen:

»O Hare
Hielp nu og
i nøed og giv
Os Haer vaart
daglig Brod.«

»SALIG MEYER«S LOGI

FORUDEN den fromme vognmands »ildebrandshus« har Skindergade endnu to interessante bindingsværkshuse fra tiden lige efter 1728, nemlig nr. 13, på hjørnet af Niels Hemmingsens Gade, med en velbevaret svalegang, og nr. 15 med et kraftigt stokværksfremspring ud til gården. – På et loftsværelse i nr. 13 boede en tid den norske patriot Ove Gierløv Meyer, som i 1772 fik stiftet »Norske Selskab« for sine landsmænd, der opholdt sig i København. Han var en meget impulsiv og begejstret sjæl, som i et og alt krævede Norges ligestilling med Danmark og bestandig kæmpede for sit fødelands fremtid; men alt for nationalstolt og selvglad forløb han sig ofte og begik dumheder – sådan som Johan Herman Wessel har karakteriseret ham i en fingeret gravskrift:

»Jeg, salig Ove Gierløv Meyer,
begik sottiser, som jeg pleier,
men denne gang begik jeg fem,
den sidste var dog værst blandt dem;
thi gik jeg hiem, skar ud min strube,
og sidder her i Helveds grube,
hvor nu den lede Satan eier,
mig, salig Ove Gierløv Meyer.«

ADMIRAL GJEDDES GÅRD

VED reformationen fik Københavns Universitet overladt de gamle kannikeboliger i Store Kannikestræde til professorresidenser. Kongen, Christian den Tredje, forbeholdt sig dog en af gårdene som bolig for hofsinder, og en anden ejendom, der lå på grunden nuværende nr. 10, overlod han sin kansler, Johan Friis til Hesselager, hvem det bl.a. påhvilede at gennemføre reformationen i praksis. Ved hans død i 1570 gik gården i arv til hans brorsøn, Kristian Friis, der ligesom sin farbror blev udnævnt til kansler og var en meget myndig og adelsstolt herre.

Efter ham besad flere andre fremtrædende adelsmænd den statelige ejendom, der lå midt i en vældig have, og som i 1706 fra at være kanslergård gik over til at blive admiralgård, idet den da blev tilskødet viceadmiral Frederik Gjedde. Han var en søn af den berømte rigsadmiral Ove Gjedde, der som ung havde ledet en ekspedition til Østen, hvorved Danmark erhvervede sin første tropekoloni, Trankebar i Indien.

I admiralgården fik man i 1709 en ny hovmester, som skulle opdrage og undervise familiens tre sønner i alderen mellem 11 og 15 år. Det var den unge Ludvig Holberg, der nylig var vendt hjem fra en længere udenlandsrejse. Han havde meget ringe lyst til at undervise, og det var kun den yderste nød, som drev ham til at påtage sig et hovmesterhverv. Hans elever var kønne og opvakte drenge, men vanskelige at holde styr på. Herom fortæller Holberg selv: »Det besværlige arbejde tog til sidst så stærkt på mine kræfter, at jeg blev så udtæret, at jeg kun kunne være en ørkesløs tilskuer og ikke voldgiftsmand ved de stridigheder, der opstod mellem mine disciple«.

Selv om Holberg havde besværligheder med sine elever, befandt han sig dog ganske godt i det velhavende og højt kultiverede hjem. Han satte i hvert fald megen pris på viceadmiralen, der dengang var en mand på 68 år, men fuld af livskraft og nylig gift for tredje gang. Han var uforfærdet og usnobbet, gik stærkt ind for alt, hvad der var dansk, men nærrede kun ringe respekt for den gængse universitetsuddannelse og var meget kritisk indstillet overfor både læger og præster.

Efter nogle måneders forløb tog Holberg sin afsked som hovmester og flyttede ind i nabogården, Borchs Kollegium, hvor han kastede sig over videnskabelige studier. Da han senere skrev sine komedier, indlagde han i »Julestuen«s skolemesterscene lystige træk, der sikkert viste tilbage til hans huslærertid i herskabshjemmet i Store Kannikestræde.

I 1728 brændte admiralgården, som på den tid ejedes af den yngre Abraham Lehn, en rig godsejer og stor kunstelsker, der efterlod sig en mægtig samling af malerier og kobberstik, håndskrifter og bøger. Ejendommen blev genopført efter branden, men forvandlede efterhånden fra en patriciergård til en lejekaserne. Den vanrøgtedes mere og mere og befandt sig i en sørgelig stand, da kunsthandleren Eddie Salicath købte den i 1918 og lod den restaurere, så den opstod i fornyet og forskønnet skikkelse. – Den smalle smøge langs bagbygningen omtales ofte som den sidste rest af det gamle Skidenstræde, den nuværende Krystalgade; men det beror på en misforståelse – og på dette punkt skal man ikke tro indskriften på egepladen, der er sat op på hegnsmuren i den fornemme og stemningsfulde gårdsplads.

OLDERMAND FRIBORGS URTEKRAMBOD

I Fiolstræde, hvis navn minder om kvarterets blomsterhaver i meget gammel tid, er bevaret en farverig bygning, nr. 18, på hjørnet af Krystalgade; den er opført i 1734 og en af de få københavnske ejendomme, der ikke har fået sin bindingsværksfacade fornyet i grundmur. Lige over for dette »ildebrandshus«, på det andet hjørne af Krystalgade, ligger en yngre bygning, Fiolstræde nr. 20, som engang har tilhørt en helt usædvanlig urtekræmmer, Jens Christopher Friborg, hvis udførlige selvbiografi, der er fyldt med mangfoldige småtræk fra dagliglivet, for en stor del er knyttet til stedet her. Han var vokset op i et fattigt sjællandsk forpagterhjem med en stor børneflokk; sin skolelærdom fik han i Slagelse, men blev siden sat i lære hos en urtekræmmer i København. Efter tolv års tjeneste som læredreng og svend købte han – ved gode venners hjælp – huset i Fiolstræde, hvor han flyttede ind den 10. oktober 1768. Glad og stolt fortæller han om den følgen-

de tid: »Dagen efter åbnede jeg min bod. Kl. 8 kom en karét for at køre mig til oldermænden, som fulgte mig til magistraten for at aflægge den sædvanlige ed. Dette var snart gjort, og klokken var lidt over ni, da jeg igen var i mit hus, klædte mig om og befandt mig som svend i boden. Den dag solgte jeg for 10 á 12 rigsdalere. – – – Fra 1774 tog min handel således til, at jeg avancerede fra 5 á 6 til 10 á 22 rigsdalere daglig. Nu blev jeg glad; thi jeg så, at Gud velsignede mit arbejde, og at jeg ikke alene kunne svare hver sit, men have håb om at ernære en familie«.

Selv om det artede sig aldrig så godt for Friborg, turde den snusfornuftige mand dog endnu ikke trække i frierhoser; først da anden prioritet på hans hus var betalt, mente han, at tiden nu var inde til at opsøge sig en kone, og han vidste også, hvor han skulle »adressere« sig. »Skærtorsdag 1777 gik jeg over gaden til min genbo, arkivarius Horn i Rentekammeret og sagde ham, hvem jeg var. Han kendte mig ikke, men jeg fortalte ham, at mine omstændigheder var således, at jeg kunne forsørge en kone, hvilken jeg nu ønskede mig, men helst fra hans hus«. Friborgs øjne var faldet på arkivarens unge datter, jomfru Margrethe Sophie Horn, der hellere end gerne skænkede ham sit hjerte; men hendes far gav den giftelystne urtekræmmer et bestemt nej, »da han stedse havde været bange for handelsstanden«. Friborg viste sig nu som en ihærdig bejler, og allerede anden påskedag mødte han igen frem i genboens hus. »Den skælmske tøs lukkede mig selv op og lo mig ud, fordi jeg var noget forknyt, imidlertid skød jeg hjertet op i livet, gik ind og fik både papa og mama i tale«. Sagen kom nu hurtigt i orden, og inden årets udgang stod brylluppet.

Efterhånden blev Friborg en betroet mand; han avancerede til officer i Borgervæbningen, opnåede en høj stilling ved fattigvæsenet og valgtes til oldermænd for sit laug; men lykken vendte sig brat, idet hans hus blev fuldstændig ødelagt under englændernes bombardement af byen i 1807, og han mistede alt, hvad han ejede. Han tog dog trøstigt fat på ny, lod sin ejendom bygge op og fik lidt efter lidt sin handel bragt på fode.

I 1816 mistede han sin kone; men to år efter – han var da 72 år – giftede han sig for anden gang. Det var med en velhavende, barnløs

67-årig bryggerenke, som boede til leje i hans hus. I den ægteskabskontrakt, der blev oprettet mellem dem, fraskrev Friborg sig enhver andel i sin nye ægtefælles formue, og i sine memoirer beretter han herom både rørende og naivt: »Ligesom den indgangne kontrakt viser, at jeg ikke har attrået min kones penge, således har vi og aftalt, at vores kærlighed kun skal være for dette liv, og at vi efter døden vil, hver især, søge den, som har den første ret til vores taknemlighed og kærlighed. Med dette løfte er vi begge tilfredse, og ligesom jeg aldrig ophøjer min salig kones dyder for hende, således lader hun mig heller aldrig høre noget om hendes mands fuldkommenheder, og dog er de ikke derfor glemte i vore samtaler.« I seks år overlevede Friborg sin anden kone. Han døde i 1838 og var da 91 år gammel.

LUDVIG HOLBERG I SUKKERBAGERENS BOD

FOR ca. tre hundrede år siden tilhørte en ejendom på Købmagergade, nuværende nr. 26, skole- og regnemester David Reich, hvis navn længe blev hængende ved stedet, så det mand og mand imellem kaldtes David Skolemesters Gård. Her flyttede den unge universitetsprofessor Ludvig Holberg ind i 1719 som logerende hos gårdens ejer, sukkerbager Jacob Gelskirchen og hans betydelig yngre kone, Cartrine Klemmensdatter, en ferm og dygtig husmor, der sørgede godt for den nye lejer på »salen« (første etage).

Mens Holberg boede i sukkerbagerens bod, blev han grebet af en »poetisk raptus«, der fik ham til at udfolde en uhyre digterisk produktion, så han i løbet af kort tid skrev bl.a. en række af sine store komedier, hvortil han ofte lod sig inspirere af sine nærmeste omgivelser. Lige uden for sin bopæl kunne han daglig betragte det travle liv i David Skolemesters Gang – smøgen eksisterer endnu som en stærkt befærdet gårdsplads – hvor der boede mange slags folk, mest fattige familier, og blandt dem ikke mindre end fem hyrekuske med deres hestestalde og vognporte. Her havde Holberg god lejlighed til at møde sjællandske bønder og aflure dem deres væsen og sprog, og i et hus lige

på den anden side af Købmagergade kunne han træffe den storpralende torvemester Nagel – typen på en ægte Jakob von Tyboe. Også den for længst henfarne David Reich benyttede han i sin digtning og lod hans kone, den meget talende Else David Skolemesters, optræde i »Barselstuen«.

Som bekendt yndede Ludvig Holberg ikke bogforlæggere, der efter hans mening tilvendte sig en alt for stor del af fortjenesten; han foretrak derfor at være sin egen udgiver og solgte alle sine værker fra sin lejlighed, der til tider må have lignet en ren boglade, når bogstaberne tårnede sig op mod loftet. I et avis-avertissement fra 1725 meddelte han, at hans komedier var at få til købs »på det sædvanlige sted på Købmager-gaden udi sukkerbagerboden næst op til David Skolemesters Gård«.

Holberg må have befundet sig særdeles vel hos sukkerbager-familien, for gang på gang afslog han at overtage en ledig professor-residens; men i 1728 faldt huset for flammerne, og han måtte søge et nyt logi i en anden bydel. Senere mindedes han i mere hjertelige ord, end han ellers plejede at føre i pennen, sit lange ophold i sukkerbagerens bod på Købmagergade:

»Det krænkede mig mere, at jeg måtte miste dette sted, end det, at jeg mistede mine midler, såsom der er intet, jeg mere fornøjes ved, end ved en vel indrettet levemåde. Alle ting var tilforn vel indrettede for mig; jeg kunne hvile, jeg kunne arbejde, jeg kunne sove, jeg kunne våge, jeg kunne tage mig alvorlige ting for, jeg kunne tage mig bagateller for, hver ting i sin orden og på sine visse tider, ligesom jeg ville«. –

Ingen af Holbergs københavnske boliger er bevaret til vore dage; men endnu har tiden ikke helt udsluttet David Skolemesters Gang, dér, hvor den lærde professor færdedes mellem jævne folk og rimeligvis fandt nogle af sine bedste komediefigurer.

Marskalsgården, Købmagergade nr. 33, blev bygget 1729-32 for oversekretær Christian Möinichen og har været anvendt som Postgård siden 1780. Maleri ca. 1750 af J. Rach og H. H. Eegberg, Nationalmuseet.

MARSKALSGÅRDEN

På reformationstiden lå på hjørnet af Købmagergade, nr. 33, og Valkendorfs­gade (tidligere Store Helligejststræde) en adelsgård, der siden tilhørte Frederik den Tredjes højt betroede tyske kansler, Theodor Lente, hvis arvinger i 1670 solgte den til Peder Schumacher, den senere rigskansler Griffenfeld. Det har sikkert haft en ganske særlig betydning for ham at erhverve netop *denne* gamle patricier­gård, der kun ved et par ejendomme var skilt fra hans fødested, huset på hjørnet af Købmagergade og Løvstræde, hvor hans far havde haft sin vinhandel.

I den følgende tid gjorde Schumacher en helt uhørt lyn-karriere. I 1671 blev han udnævnt til gehejmeråd med excellencetitel og til greve af Griffenfeld; nogle år senere steg han til rigskansler, og den

unge konge, Christian den Femte, hængte egenhændig elefantordenens kæde om hans hals. Den nu omtrent almægtige statsmand troede blindt på sin lykkestjerne, lod sit hus indrette næsten som et hof og omgav sig med en sjælden pomp og pragt. Hver dag kl. 11 havde han så stor »opvartning«, at der uden for hans palæ holdt omtrent lige så mange karosser som uden for det kongelige slot kl. 12. Når han selv kørte til slottet, løb lakajer foran hans vogn med sølvkårder i hænderne – et optog, der fik de sammenstimlede borgere til at måbe.

I takt med Griffenfelds hastige stigen i magt og ære voksede hans hensynsløshed og pengegriskhed, men – som en af datidens memoireforfattere, Mathias Skaanlund, skriver – »Gud regere dem, som således ophøjes, at de tænke på Gud og skikke sig efter tiden. (Denne var en vintapperson). Hvo, som står, se, han ej falder«. Peder Griffenfeld faldt! Med ét eneste knusende slag ramte hans fjender ham, så han aldrig mere rejste sig, men i 1676 dømtes til livsvarigt fængsel.

En af de hofmænd, der mest havde bidraget til rigskanslerens fjernelse, general Frederik von Arenstorff, blev nu ejer af hans gård på Købmagergade. I 1728 købtes den af oversekretær i Danske Kancelli Christian Möinichen; men samme år gik den op i luer under Københavns store brand, hvorefter dens ejer, med Philip de Lange som arkitekt, lod den genopføre, til dels i dens nuværende skikkelse. Möinichen nød Frederik den Fjerdes højeste bevågenhed, førte stort hus og havde to og tyve heste på stald; men da kongen døde i 1730, var det forbi med oversekretærens storhed, og han måtte afstå gården, som nogle år senere tilskødedes overkammerherre Carl Adolf von Plessen, om hvem man forsigtigt hviskede, at han vistnok var hemmelig gift med prinsesse Sophie Hedevig, en datter af kong Christian den Femte og dronning Charlotte Amalie. I 1734 afstod von Plessen sin ejendom til Christian den Sjette; skødet til kongen er pragtfuldt skrevet på pergament; hvert bogstav i majestætens navn bærer en kongekrone. Kongen anvendte gården til bolig for sin overhofmarskal under opførelsen af Christiansborg, og det er fra denne tid, den fik navnet Marskalsgården, en betegnelse, der længe blev brugt af københavnere.

Da Christian den Syvende var kommet på tronen, forærede han i 1767 gården til en af sine foretrukne hofmænd, Volrad August von der Lühe, som betitledes overpræsident, gehejmekonferensråd, kammerherre og overkammerjunker, men efter tolv års forløb købte kongen den tilbage og lod den indrette til kgl. postgård, hvortil den egnede sig særlig godt på grund af sin store staldplads. Efter flere gennemgribende ombygninger og betydelige udvidelser benyttedes den palæagtige ejendom endnu som posthus.

ABRAHAM STOYS GÅRD

DEN smukke herskabsbygning Klareboderne nr. 3 er opført på en brandtomt efter den store ildsvåde i 1728 af murermester og stukkatør Abraham Stoy. I 1787 erhvervedes gården af den fem og fyrrårig boghandler Søren Gyldendal, stifteren af »Den gyldendalske Boghandel«, der endnu har til huse i ejendommen. Han var søn af en fattig jysk skoleholder og blev sytten år gammel sat på nederste plads i første lektie i Ålborg lærde skole, hvor han måtte slå sig gennem seks strenge år, bl.a. ved at synge ved bryllupper og begravelser.

Efter artium kom han på Regensen og valgte at studere teologi; men allerede i latinskolen var han begyndt at handle med bøger, og da denne interesse for bogsalg udviklede sig stærkt, opgav han studierne og åbnede en boghandel under meget beskedne kår i den lidet estimerede Trompetergangen. Snart begyndte Søren Gyldendal også selv at udgive bøger, og efterhånden som hans bogforlag voksede, flyttede han det til mere og mere standsmæssige kvarterer, indtil det fandt blivende sted i Abraham Stoy's Gård. I et enkelt tilfælde optrådte han selv som forfatter, idet han ydede bidrag til en andagtsbog med titlen: »Morgen- og aften-bønner til hver dag i ugen i 4 uger«.

Den kundskabsrige og virksomme forlægger opnåede at blive universitetsboghandler, hvorved han fritoges for skat, fik titel af agent og døde som en meget rig mand. I gravskriften på hans kiste blev han – i tidens sentimentale sprog – berømmet som »en kærlig ægtefælle, en øm fader, en trofast ven, en agtet borger, en sand kristen«.

» N O R S K E S E L S K A B «

I Sværtegade nr. 7 fortæller en indskrifttavle på facaden:

I dette Hus
havde
Norske Selskab
sine Lokaler
1775-1813.

Mange norske studenter opholdt sig i København i slutningen af 1700-tallet for at studere ved Universitetet; de fandt sammen i Niels Juels og hans kones kaffehus i Læderstræde, og her stiftede en kreds af dem i 1772 »Norske Selskab«, en litterært præget klub, der – trods navnet – også stod åben for danske. Tre år senere flyttede selskabet sammen med værtsparret til huset i Sværtegade, hvor Juell passede vinkyperiet i kælderen, medens madam Juell, en meget praktisk anlagt vestjysk provstedatter, styrede kaffehuset i stuen og samtidig med moderlig omhu tog sig af de mange unge nordmænd, der kom under hendes varetægt. På første sal lå klubbens små, tarveligt udstyrede værelser.

»Norske Selskab« fik snart ry for at være et samlingssted for gode hoveder, og ved de tobaksindhyllede punchegilder improviserede deltagerne muntre og satiriske rimerier, som straks blev indført i en verseprotokol. Lystigst gik det til, når der skulle skrives for »tolvskillingebollen.« De medlemmer, som undlod at digte eller rimede dårligt, måtte bøde med nogle skilling til drikkelagets udgifter. Så blev punchebollen, klubbens klenodie, sat tom ind på bordet, hvor den fyldtes med de forskellige vigtige ingredienser, mens de tilstedeværende nøje overvågede, at alt gik rigtigt til. Den, der førte an ved slige lejligheder, var i regelen Johan Herman Wessel, hvis vittige vers hurtigt spredtes over byen og gav bedsteborgerne et lille indblik i klublivet »ovenpå hos Juell«.

Ved selskabets mere højtidelige møder, som fandt sted en gang om ugen, drøftede man tidens litterære og æstetiske problemer, og af

og til blev der udsat præmier for medlemmernes poetiske ydelser. Foruden en pengebelønning fik præmietageren også en ring med en indskrift, der foreholdt ham, at han som digter stedse skulle have den rene græske smag for øje i stedet for den ha-stemte, vamløse tyske.

Efter Niels Juels død førte hans enke kaffehuset videre, indtil hun rejste til Norge, hvor hun døde i en høj alder. »Norske Selskab« tabte efterhånden sin litterære prestige og sygnede stille hen, men opløstes dog først officielt i 1813.

Endnu står huset i Sværtegade som på Wessels tid med sin snævre trappeopgang og lukkede svale på første sal, sine lavloftede stuer og halvmørke krinkelkroge; de besynderligt hengemte interiører leder tanken hen på de dage, da norske og danske klubbrødre i al endrægtighed samledes om den fyldte punchebolle og lod viddet spille.

» S L O T T E T «

TIL Københavns ældste gader hører Antonigade, det tidligere Antonistræde, der har navn efter en gård, som lå her i middelalderen og tilhørte Antoni Kloster i Præstø. Gadens aneligste bygning er huset nr. 9, der blev opført i 1766 efter tegning af arkitekten Hans Næss. Dets facade er rigt prydet med krans og guirlander, hvorfor det i ældre tid ofte gik under benævnelsen »Slottet«. Her fødtes improvisatoren Louis Halberstadt, som i sine barndoms- og ungdomserindringer fra omkring sidste århundredskifte har fortalt om flere af husets beboere, bl.a. den gamle pudsige barber Thorvald Valet, der døde højt op i firserne. »Han var den sidste af den gamle tids barberer, af dem med en kirurgisk tillægs-eksamen, der hjemlede ham ret til at trække tænder ud, hjælpe let tilskadekomne med en foreløbig forbindelse, sætte blodkopper, fjerne snavs fra øjnene o.s.v. Det var hans særlige bestilling at forbinde de på Pilestrædes politistation – senere Antonigades – indkomne slagsbrødre . . . Han åbnede sin barbersalon kl. 5 om morgenen og lukkede først kl. ca. 9 aften. Om søndagene havde han åben fra kl. 7 morgen til kl. 12 middag og fra kl. 4 eftermiddag til kl. 8 aften. Det var dengang«.

KAREL VAN MANDERS GÅRD

DEN aristokratiske bygning på Østergade nr. 15 er opkaldt efter sin mest berømte ejer, hofmaleren Karel van Mander, der stammede fra en anset hollandsk kunstnerslægt. I Delft havde hans far haft en fabrik for vævede tapeter, som var meget efterspurgt, også i udlandet, og hos ham bestilte Christian den Fjerde en serie tapeter – med motiver fra de vigtigste begivenheder i Kalmarkrigen – til Frederiksborg Slot. Da mesteren døde i 1623, rejste hans enke, Cornelia van Rooswijck, til København for at få udbetalt sin mands tilgodehavende hos kongen, men eftersom hun befandt sig ualmindelig godt i byen, besluttede hun at slå sig ned dér sammen med sine tre sønner, hvoraf Karel dengang var omtrent 13 år gammel.

Han ønskede at fortsætte i faderens spor og fik sin første kunstneriske uddannelse under et ophold i sit fædreland, hvor han nogle måneder arbejdede i Rembrandts atelier. Snart fik han en gavmild velynder i Christian den Fjerde, der ydede ham støtte til flere studierejser i udlandet, hvorefter den unge kunstner tog fast ophold i København. Her vandt han hurtig stort ry, var en tid tegnelærer for Leonora Christina Ulfeldt og fik titel af kgl. kontrafejer. Christian den Fjerde sørgede for, at hans protegé blev fritaget for »byens tyngde og bestillinger«, så han fuldtud kunne tage vare på sin kunst, mod at han årlig leverede kongen et par malerier. Med stor flid dyrkede han navnlig portrætkunsten og har efterladt sig en række højt værdsatte portrætter af Christian den Fjerde og mange adelige personer; men også borgerlige har han malet, bl.a. et enestående billede af den velhavende vinhandler Gamborg og hans familie.

Karel van Mander var en alsidig mand, der også forstod sig på skrivekunsten, og han forfattede bl.a. en digtning til snustobakkens pris, hvori han med sit flamske lune lod repræsentanter for forskellige nationer, også den danske, tage ordet på deres modersmål.

Efterhånden blev han en meget velhavende borger, der erhvervede sig flere ejendomme i hovedstaden; men Østergade-gården var hans egentlige hjem. Den rummede ikke alene hans atelier, men også en værdifuld malerisamling og et stort bibliotek og desuden et formeligt

I juleugen på Østergade. Den anden bygning til venstre på billedet er Karel van Manders Gård, Østergade nr. 15. Træsnit i Illustreret Tidende 1877-78.

kunstkammer med antikviteter og kuriositeter, der hobede sig op i en broget mangfoldighed: sindrige ure, udstoppede eksotiske dyr, våben og husgeråd fra fjerne egne, bl.a. fra Grønland, sjældne stene og fysiske og matematiske instrumenter. Næst efter Frederik den Tredjes og den gottorpske hertugs berømte kunstkabinetter var Karel van Manders raritetssamling den mærkeligste på hin tid; alle fremmede, der kom til København, besøgte og beundrede den, og ejeren viste den gerne frem.

Den kgl. kontrafejer havde særdeles god forstand på penge, og hans store bjergsomhed gav sig bl.a. udslag deri, at han drev herbergerivirksomhed i sin gård, udelukkende for fornemme gæster, der blev indlogeret hos ham på hoffets regning. Mellem de mange diplomater,

han herbergerede, var de berømteste den hollandske ambassadør van Amerongen, den hollandske resident le Maire, den franske ambassadør Terlon med følge, den svenske gesandt Duval og den engelske ambassadør, greven af Essex, ved hvis indflytning der på den kgl. kasses regning blev indkøbt rødt klæde til at hænge under vinduerne som udsmykning. Den kursachsiske ambassadør lagde beslag på mange værelser, da han rykkede ind med sin store suite: 16 herrer og 10 tjenere. En tid logerede den hollandske admiral Opdam i herberget, og han nød da den usædvanlige ære, at kongen, Frederik den Tredje, aflagde ham et besøg.

Det var et travlt og broget liv, der udfoldede sig i van Manders Gård, hvor så mange celebre gæster fra nær og fjern færdedes, iført deres prægtige, farvestrålende dragter. I det daglige blev her spist stærkt og drukket tæt, men helt overdådigt gik det til, når de fremmede diplomater lod arrangere fester, der ikke alene holdt sig til gården, men spredte glans over hele kvarteret. I anledning af sine landsmænds sejr over englænderne foranstaltede den hollandske ambassadør således en storstilet festlighed, hvorved der blev tændt talrige begkranse og affyret små kanoner; honoratiores blev rigeligt traktered, og der blev uddelt et hav af vin og øl til det gemene folk, som flokkedes udenfor på gaden.

Den driftige hof-hotelvært fik god støtte både af sin mor, der sad i en indbringende bedrift som »urtekræmmerske«, og sin hustru, Maria Fern, datter af en københavnsk købmand, hvis forretning hun førte videre efter hans død. På et berømt gruppebillede, van Mander har malet, ser man ham selv og disse to kvinder, han hele sit liv følte sig nær knyttet til. For øvrigt sorterede herbergeringen vistnok direkte under hans hustru, eftersom det var hende, der kvitterede på regningerne.

I sin kunstfyldte privatlejlighed samlede Karel van Mander tit en kreds af gode venner, som tilbragte mangan hyggelig vinteraften omkring det store egetræs bord, rygende deres lange kridtpiber, ivrigt snakkende og diskuterende; men af og til er samtalen vel sagtens blevet afbrudt af værten, når han greb sin lut og foredrog en af sine egne viser.

Karel van Mander døde i 1670, og kort efter afhændede hans enke Østergade-gården, som i de følgende årtier fik mange vekslende ejere. I 1775 solgtes den til traktør Gottlieb Schreck og blev nu, som omtrent for hundrede år siden, atter herberg for fornemme gæster. En række værelser i traktørgården indrettedes til brug for et nystiftet selskab, »Kongens Klub«, hvis fortræffelighed berømmes af en samtidig i følgende højstemte ord: » Jeg ser i den en behagelig fristad for sjælen, hvor den, efter at have unddraget sig syslernes hvirvel og bekymringernes åg, tyer hen, som den matte vandringsmand til et elsket hvilested, og der ved et frivilligt valg af de fornøjelser, den mest ynder, styrker sig i venskabs og glædens skygger til at fortsætte forestående pligter«. Hvert år lod »Kongens Klub« afholde nogle stærkt besøgte koncerter, hvortil medlemmerne måtte medtage damer, og for at sikre, at den gode tone blev overholdt, påbød klublovene »al sædelighed og stilhed« ved disse musikaftener.

I 1811 tilskødedes van Manders gamle ejendom strømpehandler Peter Hansen Feyerschou, i hvis slægt den forblev i over et århundrede. Gennem hele 1800-tallet var flere af husets elegante butikker stærkt fransk-prægede og især søgt af det københavnske aristokrati og bourgeoisie; i nyere tid har store møbel- og antikvitetsforretninger fornyet traditionerne fra hine fjerne dage, da de samme sale rummede hofmalerens kunstskatte. I en af gårdens sidelænger lå i 1880'erne en kælderbeværtning, hvis stamgæster morede sig med at lave »østerlandske optog« gennem lokalerne, alt imens de udstødte høje hyl. Derved opstod den mystiske »Brahminerklub«, der hver aften lokkede en mængde nysgerrige gæster ned i kælderen og efterhånden blev kendt over det ganske land; men til sidst greb politiet ind og satte en stopper for løjterne. – I vore dage tilhører Karel van Manders gård »Magasin du Nord«.

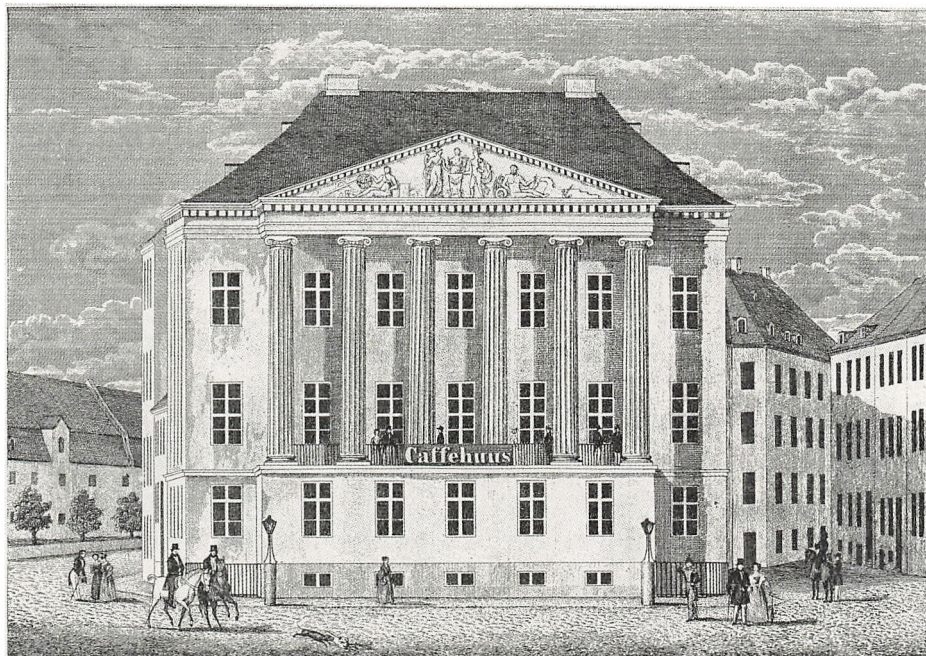
ERICHSENS PALÆ

I den del af Holmens Kanal, der ligger nærmest Kongens Nytorv, opførtes omtrent samtidig et par af byens mest fremtrædende patri-cierbygninger: Erichsens Palæ, nr. 2, Københavns Handelsbanks nuværende hovedsæde, og Peschiers Gård, nr. 12, nu Den danske Landmandsbanks domicil.

Fra 1797-1801 lod storkøbmanden Erich Erichsen sit herskabshus rejse som afløser for en ældre gård, der var blevet ødelagt ved den store bybrand i 1795. Indtil denne brand lå desuden nogle mindre bygninger på grunden, bl.a. det hus, hvor Leonora Christina Ulfeldts søsterdatter, Anna Catharina Lindenov, boede, og hvor Leonora Christina tog ind, da hun i 1685 forlod fængslet i Blåtårn på Københavns Slot. Hun opholdt sig hos sin slægtning i tre dage, før hun flyttede til Husumgård.

Palæets bygherre, der var født i Odense i 1752, kom som ganske ung handelslærling til København, hvor han hurtigt forstod at udnytte sit sjældne forretningstalent. Efter at have ægtet en velhavende storkøbmandsenke overtog han hendes handelshus og førte det videre med stor energi og dristighed. Hans skibe sejlede på alle verdenshave, og hans magasiner bugnede af krydderier og andre kostbare varer, der i Danmarks gyldne handelsperiode i slutningen af 1700-tallet indbragte ham kolossale rigdomme. Han opnåede den eftertragtede titel kgl. agent og kunne glæde sig ved at få tildelt høje tillidsposter.

Den store handelsmatador deltog ivrigt i hovedstadens selskabsliv, og i 1794 lod han i sin første gård ved Kongens Nytorv afholde et strålende bal til ære for de franske kommissærer, der opholdt sig i København for at knytte handelsforbindelse mellem deres hjemland og Danmark. Ballet vakte megen opsigt, ikke mindst fordi den purunge grossererdatter Sophie Zinn ved denne lejlighed viste sig med et tricolorefarvet atlaskes skærf, bundet om sin lyse kjole. Håret var smykket med en hvid rosenkrans, og på brystet bar hun en buket hvide roser. De republikanere, der var til stede, var begejstrede for synet af hende, men da meddelelsen om ballet nåede til hoffet, vakte det dér megen bestyrtelse og stor forargelse.

Erichsens Palæ, Holmens Kanal nr. 2, set fra Kongens Nytorv. I nogle år havde Kehlets Kaffehus, hvis skilt var anbragt på facaden, lokaler i den gamle patricierejendom. Kobberstik ca. 1840, Det kgl. Bibliotek.

Det nuværende Erichsenske palæ blev opført efter tegning af tidens berømteste arkitekt, C. F. Harsdorff, der her skabte en af byens mest monumentale privatbygninger, prydet med seks joniske søjler og et pompøst gavrelief ud mod Kongens Nytorv. Relieffets mere fremtrædende skikkelser hører hjemme i den antikke gudeverden: Minerva, visdommens gudinde, Merkur, handelens gud, og Abundantia, rigdommens gudinde, der gavmildt uddeler frugter fra sit overflødhedshorn til de få udvalgte. Palæets sale blev dekoreret med stor pragt af den franske arkitekt Joseph Ramée. I disse skønne omgivelser samlede husherren ofte en udsøgt kreds af landets mest kendte navne – og tilsyneladende var der ingen ende på herligheden.

Foruden skibsfart og storhandel kastede den kgl. agent sig også over bankiervirksomhed i den helt store stil, og under landets kritiske pengeperiode efter Englands-krigene indfandt finansminister Møsting

sig gang på gang i palæet for at opnå lån til den nødstedte stat, der blev en af handelsfyrstens bedste kunder. Men Erich Erichsens storhedsdage varede ikke ved, mange vanskeligheder satte ind, og to af hans brorsønner, som han havde optaget som sine kompagnoner, undergravede ved flere fejlslagne dispositioner og en meget ødsel livsførelse det gamle firma, så den 81-årige konferensråd i 1833 så sig nødsaget til at standse sine betalinger, og efter at have ledet handelshuset i mere end 50 år måtte han forlade sit store palæ og flytte til mindre forhold i et for øvrigt særdeles stilfuldt hus Sankt Annæ Plads nr. 11, hvor han døde fire år senere.

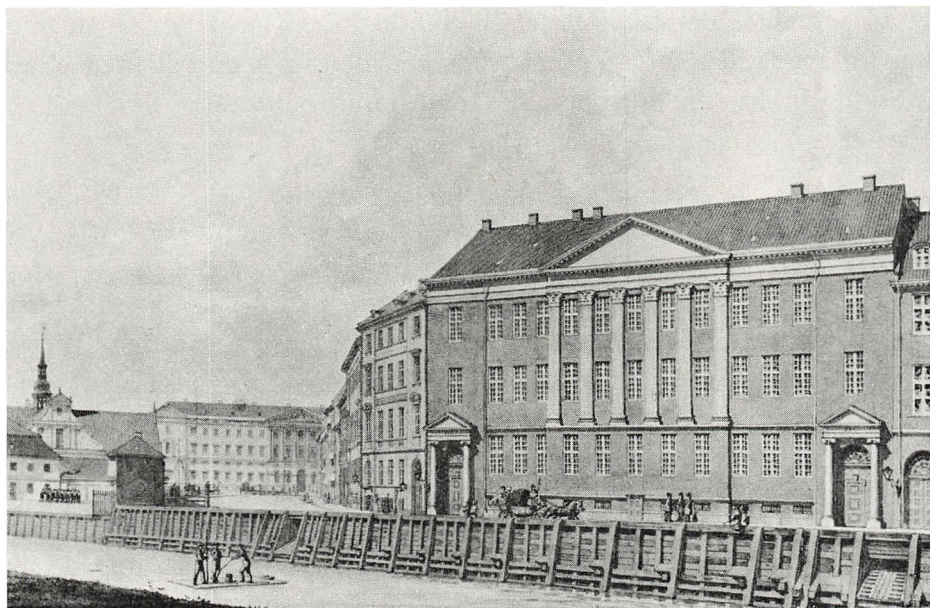
Hans tidligere gård forfaldt efterhånden; en tid blev den endog benyttet som møbellager, men i 1888 købte Københavns Handelsbank den og lod den grundigt restaurere. De smukke lofts- og vægdekorationer blev så vidt muligt bevaret og minder endnu om palæets glansfulde fortid.

PESCHIER S GÅRD

Som nabo til Erichsens Palæ lå en lignende statelig købmandsgård, der tilhørte en anden af tidens fremtrædende handelsmatadorer, Pierre Peschier, som var født i Genf og efter lærerige udenlandsrejser var kommet til København, hvor han etablerede sig og i 1776 fik indfødsret. Han handlede især med korn, men drev også en meget indbringende forretning med ostindiske produkter på Rusland og blev regnet for en af »Asiatisk Kompagni«s største kunder.

En samtidig skildrer Peschier som en veltænkende og dannet, men forfængelig og stolt mand, medens hans langt yngre hustru, Marie Susanne Grotschilling, omtales som »en ædel kone, godgørende, udvortes kold og stiv, men med en indvortes velvilje«.

Det rige ægtepars palæ, opført i 1795 af C. F. Harsdorff, var ødselt udstyret med kostbare malerier, silkedamasktapeter, krystallysekroner og døre og paneler i hvidt og guld. I en af salene fandtes et springvand, hvorom selskabet samledes på de store festaftener efter middagen.

Holmens Kanal, set mod Christiansborg, med Peschiers Gård til højre. I 1864 blev kanalen tilkastet og omdannet til gade. Tegning ca. 1855 af H. G. F. Holm, Københavns Bymuseum.

Den kun fransktalende storkøbmand omgikkes familier fra de højeste kredse, og for sine gæster var han en uforlignelig vært, men efterhånden svandt pengene bort, og glansen blegnede. Selv om staten flere gange trådte til og hjalp ham rundeligt med lån, måtte han dog standse sine betalinger, og han døde som en fattig mand.

I Peschiers tidligere palæ fik »Studenterforeningen« senere sine lokaler. Foreningen, der kom fra Boldhusgade nr. 1, havde til huse her fra 1835-44, da den flyttede tilbage til sit gamle hjemsted. Mens den holdt til i den herskabelige gård i Holmens Kanal, modtog den mange berømtheder, bl.a. Adam Oehlenschläger, H. C. Andersen og Christian Winther, som enten holdt foredrag eller gav oplæsninger, og i 1838 fejrede studenterne ved en stemningsfuld fest Bertel Thorvaldsen, der nylig var vendt hjem fra sin lange udlændighed i Rom, og som ved denne lejlighed blev udnævnt til foreningens æresmedlem.

En overgang tilhørte Peschiers Gård »Industriforeningen«, men blev i 1872 overtaget af Den danske Landmandsbank, som har udvidet den stærkt. –

I nogle år lå der en vinhandel i ejendommens kælder; her var den senere skuespiller Viggo Lindstrøm lærling, og herfra hentede han stof til sin fornøjelige bog »Fra den gamle vinkælder til Det kgl. Teater«.

SUNDORPHS HUS

RIMELIGVIS er hjørnehuset Ved Stranden, nr. 10, og Boldhusgade den ejendom i København, der i længst tid har været i den samme slægts besiddelse. Allerede før gården blev genopbygget efter bybranden i 1795, ejedes den af den Sundorphske familie, der oparbejdede en meget anset te-forretning, og hvis efterkommere den endnu tilhører. Før »Grosserer-Societetet« i 1855 overtog Børsbygningen, havde det en lang årrække lokaler i Sundorphs ejendom på første sal, hvor det afholdt møder en eller to gange om måneden.

GUSTMEYERS GÅRD

OPRINDELIG var grunden, hvorpå den markante ejendom Ved Stranden nr. 14 nu ligger, bebygget med tre huse. Efter hovedstadens brand i 1728 fik Københavns Rådstue kontor i det største af husene, der tilhørte byens præsident, Johan Schrader, og her indtegnede de første interessenter i »Københavns Brandforsikring« deres bygninger i 1731. Fra 1744-73 tilhørte gården negociant (storkøbmand) Carl Hieronymus Gustmeyer, hvis veksel- og tømmerforretning havde indbragt ham stor velstand, og hans enke, som en tid sad i direktionen for »Det danske Guineiske Kompagni«. Dette selskab var stiftet af hendes svigersøn, den foretagsomme stor-handelsmand Henning Frederik Bargum, for at sætte mere fart i slavehandelen på vore kolonier.

De to mindre huse på grunden har været ejet af skippere, håndværkere, handelsmænd, billardholdere, brændevinsbrændere og embedsmænd. Efter den katastrofale ildsvåde i 1795 forenede Carl Hieronymus Gustmeyers søn, grosserer Frederik Ludolf Gustmeyer, alle tre ejendomme og lod i 1797 arkitekten J. M. Quist opføre det hus, der står endnu, og som efterhånden har haft flere prominente

ejere, således den græske konge Georg den Første og prins Andreas af Grækenland. I 1922 erhvervede »Københavns Brandforsikring« bygningen og lod opsætte en mindetavle for de skiftende ejere i forhallen. Den palæagtige gård er særlig bemærkelsesværdig derved, at midtpartiet ud for de øvrige etager er rykket ind og lukket med to søjler, der sammen med de flankerende pilastre danner en meget dekorativ facade.

»DEN GYLDNE FORTUN«

DEN store, hvide bygning Ved Stranden nr. 18 er på det »brækkede« hjørne mod Fortunstræde prydet med et sandstensrelief, der engang har tjent som skilt for en vinstue. Det forestiller vinens gud, Dionysos, som sidder ved siden af et persekar med begge hænder fulde af drueklaser, hvis saft han presser ned i munden på et liggende barn, der synes at nyde drikken. Den muntre gud er desuden omgivet af to andre børn, som sysler med vinfremstilling, en lille satyr, der gør sig til gode med en mægtig vinkrukke, og en genius, formodentlig tænkt som livsglædens symbol. Det forvitrede og grå kunstværk, der nok i sin tid har strålet i stærke farver, sidder tilbage som et minde om stedets tidligere bebyggelse, den kgl. gæstegård »Fortunen« eller, som den en overgang kaldtes, »Den gyldne Fortun«.

Bygningen havde fra først af været en adelsgård, men blev omkring år 1600 omdannet til et herberghus, over hvis gadedør »Fortuna var udhængt«. Højt til vejrs svævede lykkens gudinde, fremstillet som en skøn, nøgen kvinde, på sin gyldne kugle som et iøjnefaldende skilt for de tilrejsende. Snart blev herberggården så kendt, at den formåede at påtrykke gaden, den lå i, sit navn. Før havde gaden heddet Nikolaj Kirkestræde.

Fra første færd blev gæstegården benyttet af kongen, idet han indlogerede sine gæster dér, når han ikke havde plads til dem på slottet. Det kom da til at huse så fornemme folk som udenlandske gesandter og råder med deres følge; men også mange private tog ind i »Fortunen«, især blandt dem, der kom søværts til staden. Som årene gik, var herberggårdens »logementer« dog ikke mere tidssvarende for de

mere fordringsfulde gæster og kunne ikke stå mål med byens finere og bedre indrettede gæstehuse.

Ved år 1700 tilhørte gården gehejmearkivar Frederik Rostgaard, manden, der som ejer af Anholt følte sig krænket over Holbergs »Peder Paars«, og senere den velkendte hollandske købmandsslægt Hoogland, hvis rigdom var blevet grundlagt ved pottehandel.

I 1748 købte vintapper Joachim Giesler »Fortunen«, som han lod nedrive, og på dens grund opførte han »Hotel Royal« – »til stadens ziir og bekvem til at modtage hvad herskaber, der måtte finde lyst til at indlogere sig hos ham«. Hotellet brændte under den store ildebrand i 1795, men blev hurtigt genopført og fik snart et særdeles godt ry. Det har huset en mængde berømte udlændinge, f.eks. den tyske teolog Friedrich Schleiermacher, den engelske forfatter Longfellow og den svenske sangerinde Jenny Lind, der boede her i 1845 og ved denne lejlighed flere gange fik besøg af sin ivrige tilbeder, H. C. Andersen. Danmarks første venstre-minister, konseilspræsident C. E. Rotwitt, havde sin bolig i »Hotel Royal«, og da han en vinterdag i 1860 kom fra taffel hos Frederik den Syvende, nåede han kun nogle få trin op ad trappen, før han faldt død om. I 1876 blev hotellet købt af etatsråd J. C. Ferslew, der omdannede det til et mægtigt bladhus. Nu tilhører ejendommen »Ingeniør-Sammenslutningen«, som har ombygget den og indrettet den til forenings-domicil, »Domus Technica«. I hjørnelokalerne ved Fortunstræde er åbnet en restaurant, der bærer det gamle navn »Den gyldne Fortun« og efter århundreders pause har genoptaget stedets traditioner.

P L O U G S G Å R D

PÅ Højbro Plads nr. 21 lå oprindelig en anselig renæssancegård, der en tid tilhørte adelsslægten Kruse, men senere ejedes af fru Ellen Marsvin, Christian den Fjerdes myndige svigermor, hvorfor den i almindelighed kaldtes »Marsvins Gård«. Senere blev den undertiden betegnet som »Stenbukkens«, fordi den svenske feltherre, grev Magnus Stenbock, der under Den store nordiske Krig i 1713 var blevet tvunget

Udsigt fra Højbroplads mod Ved Stranden. Længst til venstre på billedet ligger Plougs Gård, Højbroplads nr. 21; derefter ses »Hotel Royal«, Ved Stranden nr. 18, og Gustmeyers Gård, med de to søjler, Ved Stranden nr. 14. Udsnit af maleri 1844 af Sally Ruben Henriques.

til at overgive sin hær og sig selv til danskerne i fæstningen Tønningen, sad interneret her et års tid som krigsfange. Da regeringen nærrede mistanke om, at han førte en for landet farlig korrespondance, blev han overflyttet til Kastellet, men hans fængselsliv her var let. Han

boede i en treværelses lejlighed, holdt tjenerskab og nød 4-5 retter til hvert måltid. Efter tre års ophold i Kastellet døde han.

»Stenbukkens Gård« tog sig pragtfuld ud med karnapper, to frontispicer og et kobbertækt tårn, men blev helt ødelagt ved storbranden i 1795. På dens fundamenter, som var så solide, at det var umuligt at fjerne dem, lod grosserer Frederici opføre den store, pilasterprydede hjørneejendom, som står endnu. De butikker, der blev indrettet i den ny bygning, var så rummelige og elegante, at de vakte berettiget opsigt, og uden for husets facade blev anbragt »de skønneste lygter i København«, som bladet »Politivennen« skrev om dem.

I 1855 erhvervede handelshuset »Moses & Søn G. Melchior« ejendommen, der kom til at rumme forretningslokaler og lager samt seniorchefen, Moritz Melchiors privatlejlighed. Firmaets grundlægger var Moses Melchior – søn af en jødisk købmand i Hamborg – der omkring 1750 tog til København, hvor det lykkedes ham at skaffe sig borgerret, eftersom han var »ordentlig og vindskibelig, oprigtig og flittig«. Han indledte sin karriere med at gå fra dør til dør med en sæk på nakken og falbyde sine varer, og fra denne beskedne begyndelse arbejdede han sig op til at blive en af byens største skatteydere. På sine ældre dage optog han sin søn Gerson i forretningen, og da firmaet engang købte et parti varer på auktion, og auktionarius bad om navnet på køberen, fik han opgivet »Moses Melchior & Søn«. »Ja, men hvilken søn?« (Moses Melchior havde 6 sønner). »G. Melchior,« blev der svaret. »Så noterer vi altså: Moses & Søn G. Melchior,« sagde auktionarius, lidet anende, at han dermed havde givet firmaet det navn, det kom til at bære i fremtiden.

Gerson Melchior giftede sig anden gang med en meget betydelig kvinde, Birgitte Israel, der i en alder af kun 15 år holdt bryllup med den over 20 år ældre grosserer. Foruden de 12 børn, hun fødte sin mand, opdrog hun også 4 stedbørn, hvoraf det ældste kun var et par år yngre end hun selv, på mønstergyldig vis og førte samtidig et stort og herskabeligt hus, hvor der dog til daglig levedes meget spartansk. Stærkt optaget af tidens kulturelle strømninger holdt hun litterær salon i sit hjem, og sammen med sine voksne børn var hun en interesseret tilhører ved H. C. Ørstedes offentlige forelæsninger.

To af hendes sønner, Moritz og Moses Melchior, blev chefer for det fædrene firma, som de udvidede og skaffede nye oversøiske forbindelser. Med egne skibe besejlede handelshuset således De dansk-vestindiske Øer, og det er ofte nævnt, at brødrene viste et særdeles humant sindelag, når det gjaldt forbedring af negrenes kår. Moritz Melchior deltog ivrigt i det offentlige liv og fik overdraget mange betydelige hverv, blev etatsråd og højt dekoreret. Moses Melchior, der var kendt viden om for sin godgørenhed, beklædte ligeledes en mængde tillidsposter, men nægtede konsekvent at modtage ordener eller titler.

I 1862 solgte »Moses & Søn G. Melchior« gården på Højbro Plads til politikeren og digteren Carl Ploug, som rykkede ind på tredje-salen i hovedbygningen og lod indrette lokaler til sit blad »Fædrelandet« i en af sidefløjene. Han og hans efterkommere ejede stedet indtil 1916. Det gamle handelshus forblev i ejendommen, og etatsråd Moritz Melchior beholdt sin lejlighed på anden sal. Her modtog han og hans hustru, Dorothea, f. Henriques, mange af datidens førende mænd inden for malerkunst, musik og litteratur; blandt dem var den aldrende H. C. Andersen en særlig kærkommen gæst, der næsten daglig kom i hjemmet. Her befandt han sig altid godt, hvorom et par verslinier, han skrev på fru Melchiors vifte, vidner:

»På Højbro Plads, ved slottets kanal,
dér danser småalfer på anden sal.«

Nogle måneder efter sin 70 års fødselsdag, som fejredes ved en middag i det Melchior'ske hjem, flyttede digteren fra sine lejede værelser i Nyhavn nr. 18 ud på familiens landsted »Rolighed« på Østerbro, hvor han blev syg og døde, til det sidste omsorgsfuldt passet og plejet af fru Melchior.

På grund af pladsmangel flyttede »Moses & Søn G. Melchior« i 1912 fra Plougs Gård til den gamle købmandsgård Strandgade nr. 34, hvor firmaet endnu har sit domicil; men etatsråd Melchiors sidstlevende datter, frk. Louise Melchior, blev boende i forældrenes lejlighed i huset på Højbro Plads til sin død i 1934.

»DET PAVELIGE KOLLEGIUM«

I kvarteret omkring Nikolaj Kirke lå i begyndelsen af 1700-tallet en mængde te- og kaffehuse, hvoraf Klaus Biehls i Fortunstræde nr. 1, på hjørnet af Admiralgade, søgtes af det finere publikum. I gamle retsdokumenter kan man læse, hvordan værten her i 1724 blev dømt til at bøde 10 rdl. til Vor Frelsers Kirke på Christianshavn, fordi nogle officerer havde siddet og spillet kort i hans hus efter kl. 23.

Hos Klaus Biehl holdtes nogle år en klub, der kaldtes »Det pavelige Kollegium« og bestod af studenter og andre unge, lystige mennesker. Deres møder betegnedes som »konklaver«; en mand, der hed Niels Viborg, optrådte som pave, og de andre medlemmer forestillede enten kardinaler eller høje pavelige embedsmænd. Ved sammenkomsterne morede man sig med at efterligne det pavelige hof, uddelte embeder og værdigheder, kanoniserede helgener, fordømte kættere, diskuterede bøger o.s.v. Efterhånden gik Niels Viborg i den grad op i sin rolle, at da han engang havde en sag for Kommercekollegiet, optrådte han med en sådan værdighed og førte en så opstyltet tale, at dommerne troede, han var beskænket, »men da de fik at høre af præsidenten, som havde kundskab om ham, at han nylig tilforn havde været pave, blev deres fortrydelse forvandlet til latter.«

Et andet medlem af »Det pavelige Kollegium«, Ursin, benævnedes kardinal Orsini. Han blev siden landsbypræst, og da provsten i hans dødsbo fandt et brev til ham, forfattet i pavelig stil, troede han, at præsten havde været hemmelig katolsk, og indberettede nidkært den mystiske affære til biskoppen, der dog heldigvis kendte sagens rette sammenhæng.

Ludvig Holberg har fortalt, at han blev inviteret til at deltage i »societetet«s sammenkomster, »men som jeg allerede havde begyndt at afsondre mig fra store og vidtløftige selskaber, undskyldte jeg mig dog stedse derfor, så at det var min egen skyld, og jeg stod i mit eget lys, at jeg da ikke blev kardinal.« To-tre gange overværede Holberg dog klubbens møder og morede sig over de muntre ceremonier; han androg om at få »Peder Paars« kanoniseret, men da kollegiet straks efter opløstes – vistnok omkring 1720 – kom der ikke noget ud af hans andragende.

NICOLAI EDINGERS VINSTUE

På hjørnet af Nikolaj Plads, nr. 3, og Lille Kongensgade, ligger et ældre, gulkalket gavlkvisthus, hvis tidligere, store kælder gennem århundreder har været indrettet til vinstue. Den første vært her var en indvandret tysk vintapper, Nicolai Edinger, der var kommet til byen på Christian den Fjerdes tid og efterhånden blevet en velstående borger; hans vinhandel fortsatte på samme sted lige til 1890.

I sin selvbiografi fortæller den skånske godsejer Johan Monrad, hvordan han som ung teologisk student under svenskernes belejring af København i 1659 søgte til Nicolai Edingers vinstue, når han »ret ville divertere sig«. Med stolthed beretter den selvglade og noget naive mand, at han var den eneste gæst, der blev vist ind i vinkælders store stue, og såvel her som i de andre værtshuse, hvor han kom, blev han budt på det allerbedste af alle slags, som man ellers ikke kunne få for penge; dette giver ham anledning til at forundre sig over den store nåde, den gode Gud altid har vist specielt ham. Når han sad hos Edinger eller på et af de andre traktørsteder, var han ifølge sine egne ord helt alene; men alverdens selskab ville heller ikke have kunnet skaffe ham en så »fornøjelig omgængelse« som hans egen enlige person og tanker, påstår han.

KØBENHAVNS ÆLDSTE BAGERGÅRD

DET gamle bageri i Nikolajgade nr. 22, hjørnet af Dybensgade, har tidligere haft en anden adresse, idet Nikolajgade forhen bar det mærkelige navn Skvaldergade eller Skvaldergården – muligvis fordi der her engang har ligget en gård, hvis beboere var kendt for deres megen sladder eller skvalder. I den traditionsrige bagergård er der blevet bagt brød uafbrudt lige fra dens opførelse i 1799 og til vore dage. Huset har haft en berømt logerende, nemlig balletmesteren og balletkomponisten August Bournonville, der boede her 1846-48 og 1857.

KONG HANS' VINGÅRD

VED et førsteblæk på det høje, grå, trefags hus i Vingårdsstræde nr. 6 synes ejendommen ikke væsentlig at skille sig ud fra sine nyklassiske nabohuse; men ser man nøjere til, åbenbares det, at den i sit indre gemmer rester af en bygning fra længst svundne dage. På dens grund lå allerede i middelalderen en stor gård, Østergård, der rimeligvis var ladegård under Roskilde-bispernes borg på Slotsholmen. Meget tyder på, at gårdens oprindelse går helt tilbage til Absalons eller hans nærmeste efterfølgeres tid, og man antager, at den har fået navn efter sin beliggenhed øst for bispernes anden hovedgård, den oprindelige kongsgård Havn, som lå ved nuværende Vestergade. Efter al sandsynlighed har Østergård været bolig for en foged, der skulle håndhæve borgherrens interesser i den lille by og bl.a. føre tilsyn på de store sildemarkeder ved havnen.

Da Erik af Pommern i 1416 tog København fra Roskilde bispestol, kom Østergård under kronen, men blev senere afhændet til den holstenske adelsslægt Ahlefeldt, som henvend 1450 lod den gamle gård nedrive og opførte en ny, hvis størrelse og udsmykning lå langt over de almindelige borgerhuses. Omkring år 1500 solgtes ejendommen til kong Hans, der lod den omgive af store urtehaver, hvor man endog forsøgte at drive vinavl. Dette ved vi fra et brev, som kongen i 1510 skrev fra Kalundborg til lensmanden på Københavns Slot, og hvori det bl.a. hedder: »Vi bede dig og ville, at du sender os hid med vor skræder eller et andet vist bud en kurvfuld af de bedste vindruer i vor Vingaard.« Nær ved den kongelige gård, der gav navn til Vingårdsstræde, lå en stor åben plads, som blev anvendt til dystløb og turneringer. Det gik mangan gang hårdt til ved disse prøver i våbenduelighed, som da den danske ridder Ivar Lunge stødte sin lansespids ind i hjelmen på sin modstander, den burgundiske adelsmand Jürgen Tengenagel, der faldt af hesten og styrtede død til jorden.

Mens København efter Christian den Andens flugt fra landet blev belejret af Frederik den Første, anvendtes bygningen som møntsted og kaldtes derefter en tid Møntergården, men vendte siden tilbage til sit gamle, mere festlige navn, Vingården. I 1529 skænkede kong Frederik

den Første ejendommen til sin tro hærfører Johan Rantzau, der solgte den til rigshofmester Mogens Gjøe, og ved arv gik den senere over til den formidable godssamler Oluf Mouritsen Krognos, som var gift med den fynske adelsdame Anne Hardenberg. Til hendes navn er knyttet en romantisk kærlighedshistorie: Mens hun tjente i dronning Dorotheas jomfrubur, blev tronfølgeren, den senere Frederik den Anden, dybt forelsket i hende og ville siden ægte hende og give hende dronningetitel; men trods kongens indtrængende bønner afsløg hun hans frieri. Vi kender ikke hendes følelser overfor Frederik den Anden; men først efter at han havde holdt bryllup med sin kusine, en sachsisk prinsesse, giftede hun sig i 1573 med sin gamle tilbeder, Oluf Krognos. Ægteskabet blev dog kun af kort varighed, da Krognos døde samme år; til minde om ham lod Anne Hardenberg opsætte et pragtfuldt gravmæle i Ringsted Kirke. Ved skiftet efter sin mand måtte hun gå ind på en deling af Vingården, hvorefter hun blev siddende i hjemmet her som en myndig husfrue rimeligvis lige til sin død i 1589.

Siden tilhørte gården en række adelige, indtil den i 1757 skødedes til den skotskfødte grosserer og skibsreder John Brown, og dermed gik den for bestandig over i borgerlig eje. Efter John Browns ankomst her til landet havde han oprettet et handelshus, var senere blevet direktør i »Asiatisk Kompagni« og benådet med titlen generalkrigskommissær. På grund af sin store interesse for landbrug erhvervede han flere herregårde, og han indkaldte skotske landmænd, der skulle være læremestre for de danske. Gården i Vingårdsstræde lod han ombygge og forhøje, så den i alt væsentligt fik den skikkelse, den har nu. Skønt han var en af byens største handelsmatadorer, kunne han dog ikke klare den økonomiske krise i 1784, men måtte afstå den betydelige handelsflåde, han rådede over, og realisere størsteparten af sine ejendomme.

De følgende ejere af Vingården udlejede flere af bygningens lokaler til »Det harmoniske Selskab«, der var den førende kraft inden for det københavnske musikliv og arrangerede de meget omtalte Vingårdsstræde-koncerter, hvor bl.a. komponisten C. E. F. Weyse og den franske sanger, musiker og komponist Edouard Du Puy, kaldet »Nordens Don Juan«, medvirkede. I 1793 blev Vingården købt af brænde-

vinsbrænder, cand. theol. Peter Spendrup, som havde været Johannes Ewalds forstående og hjælpsomme ungdomsven. Han ejede i forvejen den gamle brændevinsbrændergård i Vingårdsstræde nr. 10, der efter sit bomærke med brændevinsbrænderredskaber og en springende hjort bar navnet »I Hjorten«. Først for nylig er den kendte ejendom blevet nedrevet.

Medens Peter Spendrup ejede Vingården, flyttede den 22-årige H. C. Andersen i 1827 ind på tredje sal som logerende hos enkefru Kirstine Schwartz. Han havde lige overstået sine trængselsår i rektor Meislings hjem, først i Slagelse, senere i Helsingør, og skulle nu privat læse til studentereksamen. Efter hvad han selv fortæller, følte han sig pludselig fri som fuglen i luften, og alt forekom ham enten lystigt eller naragtigt. Det værelse, han boede i, var et lille kvistkammer, ikke større, end tre-fire mennesker lige kunne være der. I »Levnedsbogen« har han beskrevet det således: »Væggene var under taget skrå, og vinduet her gik ud, som andre tagvinduer, men med en vid udsigt; jeg så over husene til Holmensgade (den nuværende gade Bremerholm) og slagterboderne, og lige midt for lå Nicolai Tårn, som jeg kunne se lige nede fra grunden af. – Om sommeraftenerne gik solen her så dejligt ned, skyerne stod mig som bjerge, og jeg sank tit her hen i dejlige drømme, mens lirekassen spillede neden for.« I et lille skab i væggen havde han brød, smør og pølse til frokost og aftensmad; sin middag fik han på bestemte dage hos forskellige familier.

Under H. C. Andersens ophold i Vingårdsstræde bad fru Schwartz ham skrive et sørgedigt over madam Spendrup. Digtet, der mod betaling blev trykt i »Adresseavisen«, var underskrevet med et C, efterfulgt af prikker, så den afdødes familie kunne tro, at det var forfattet af fru (Christine) Schwartz. Som tak for mindeversene fik H. C. Andersen hver søndag kaffe og en tvebak af sin værtinde. I oktober 1828 tog han eksamen artium, dog kun med haud, men student *var* han og »lyksalig derover«, ikke mindst, fordi hans »velyndere og venner tog hjertelig del deri«. Kort efter flyttede han til et nyt logi i Store Kongensgade, men da han senere skrev digtet »Studenten«, var han ganske sikkert inspireret af sin tilværelse i Vingårdens lille loftsværelse, som stadig er bevaret.

»Højt under taget, hvor svalen bor,
har også studenten sit kammer;
dér sidder han nærmere englens kor,
trods stuens og salens madammer.«

I vore dage ejes Kong Hans' Vingård, der i 1831 fik tilføjet en ny gadebygning, af »Magasin du Nord«, som flere gange har ladet den gamle ejendom grundigt undersøge og restaurere. I murene er påvist levninger af Ahlefeldternes middelalderlige hus, og i de dybe kælder-rum, som oprindeligt var stueetage og lå i niveau med det omgivende terræn, ses endnu mægtige gotiske krydshvælvninger, der giver stedet en særegen stemning.

II

Slotsholmen med Frederiksholms-kvarteret

Siden biskop Absalons tid er den lille holm, hvor han byggede sin borg, vokset sammen med andre småholme og øget ved opfyldninger, så den nu udgør en ret anselig ø, omgivet af havneløbet og kanaler. Den gamle bispeborg blev afløst af en større kongeborg, Københavns Slot, det senere Christiansborg, og omkring den kongelige residens placeredes efterhånden mange monumentallygninger og herskabelige gårde, som har givet hele Slotsholmen en storstilet karakter. Noget af det samme fornemme præg fortsætter i det nærliggende Frederiksholms-kvarter eller Kalveboderne, der er blevet til på opfyldt grund i 1660'erne, da kong Frederik den Tredje som et led i sine bestræbelser for at udbygge Københavns forsvarsværker lod sin militæringeniør, hollænderen Henrik Ruse anlægge denne nye bydel, der i tilfælde af krig skulle dække hovedstaden imod syd.

ANNA SOPHIE REVENTLOWS GÅRD

EN anset borger, islandsk købmand Knud Pedersen Storm, opførte i 1696 en herskabelig gård i gaden Bag Børsen, nuværende Slotsholmsgade nr. 8. Den blev senere købt af kong Frederik den Fjerde, og her husede den letfængelige monark i nogle år en af sine elskerinder, frøken Charlotte von Schindel, en datter af overhofmester Wiglas von Schindel. Til dette formål var ejendommen ideel, idet kongen fra slottet helt ubemærket, først ad en løngang og derefter gennem en korridor i Proviantgården, kunne nå til en dør, der førte ind til gårdens bagside.

Frederik den Fjerdes forhold til frøken von Schindel kølnedes efterhånden, navnlig efter at han ved en maskerade på Koldinghus i 1711 havde lært den afdøde storkansler, grev Conrad Reventlows 17-årige datter Anna Sophie Reventlow at kende. Fuldkommen betaget af den unge, livsglade komtesse bortførte han hende året efter fra hendes mors gård Clausholm ved Randers og lod sig i Skanderborg Slotskirke vie til hende ved venstre hånd, uagtet hans dronning, Louise, endnu levede. Derved gjorde han sig skyldig i en forbrydelse, hvorfor loven satte dødsstraf, men som enevældig regent følte han sig hævet over enhver lov, og for øvrigt havde han en gang tidligere på samme måde, og til stor forargelse, ladet sig vie til en datter af den herværende preussiske gesandt, frøken Elisabeth von Vieregg.

Kongen lagde ingenlunde skjul på sin nye liaison – tværtimod. I København overlod han Anna Sophie sin tidligere maitresse, frøken von Schindels gård, der blev gjort i stand fra ende til anden og prægtigt udstyret med smukke stuklofter og store loftsmalerier af Hendrik Krock og Le Coffre. Kongen havde sit eget værelse i sin venstrehåndsgemalindes hjem, og i et rigt dekoreret rum, der var indrettet som ermitage, kunne »det høje par« spise ugenert, uden tjenerskabets nærværelse, idet bordet lod sig hejse op gennem gulvet fra kælderen, hvor køkkenet lå.

Efter at kong Frederik havde sørget for at få Anna Sophie stands-mæssigt installeret få skridt fra slottet, gav han hende titel af Fyrstinde af Slesvig og tildelte hende en rundelig årlig apanage; men ikke

nok med det: han skænkede hende flere store godser og overvældede hende med kostbare gaver. Hans »Engelshjerte«, som han kaldte hende, blev snart midtpunktet i det muntre selskabsliv, der var kongens kæreste adspredelse, og inden længe opnåede hun at blive accepteret af indflydelsesrige kredse ved hoffet. Af samtidige omtales hun som smuk og temperamentsfuld. Hun var af middelhøjde, havde et fint, ovalt ansigt, mørke, ildfulde øjne og brunt hår, der i regelen var pudret; men en vel stærk ansigtsfarve og dårlige tænder skæmmede hendes udseende. Adskillige træk hos hende vidner om, at der var noget intrigant i hendes natur, og inden for sin egen familie gjaldt hun endog for at være »stolt, lunefuld og bydende«; men ikke desto mindre bevarede kongen til det sidste sin lidenskab for hende, og alt tyder på, at hun har gengældt hans følelser.

Lige efter dronning Louises død i 1721 havde Frederik den Fjerde et usædvanligt, mange mente forargeligt hastværk med at legalisere sit forhold til Anna Sophie, idet han allerede dagen efter dronningens bisættelse, da Universitetet holdt en sørgefest for den afdøde, lod sig »omvie« til hende ved højre hånd. Få uger senere nåede den jyske adelsdame sit livs kulmination, da kongen på Frederiksberg Slot, i hoffets nærværelse, selv satte dronningekronen på hendes hoved. Efter denne ophøjelse til glans og herlighed flyttede Anna Sophie ind på slottet, men beholdt gården i Slotsholmsgade, der fik sin nære tilknytning til den kongelige residens markeret ved opførelsen af en »Corps de Garde«, og det hændte, at kongeparret i kortere perioder tog ophold inden for dens mure.

Så snart Frederik den Fjerde var død i 1730, måtte Anna Sophie trække sig tilbage til Clausholm, som kongen havde købt til hende, og her levede hun en stille tilværelse, mere og mere præget af den pietistiske vækkelse, resten af sine dage. Blandt de danske dronninger indtager hun en særstilling: hun er den eneste, der ikke har været af fyrstelig æt.

Samtidig med sin forvisning fra hoffet havde hun mistet sin københavnske ejendom, som den nye konge, Christian den Sjette, stillede til disposition for Generalpostamtet tillige med »de ridende og agende poster«, og her forblev postvæsenet, indtil det i 1780 flyttede til den

så kaldte Marskalsgård på Købmagergade, hvor det endnu har til huse, medens Anna Sophies Gård indrettedes til ministerialbygning. De fleste af dens fordums prydelser er borte, men endnu er dog bevaret enkelte mytologiske malerier fra dens glansperiode.

LERCHES GÅRD

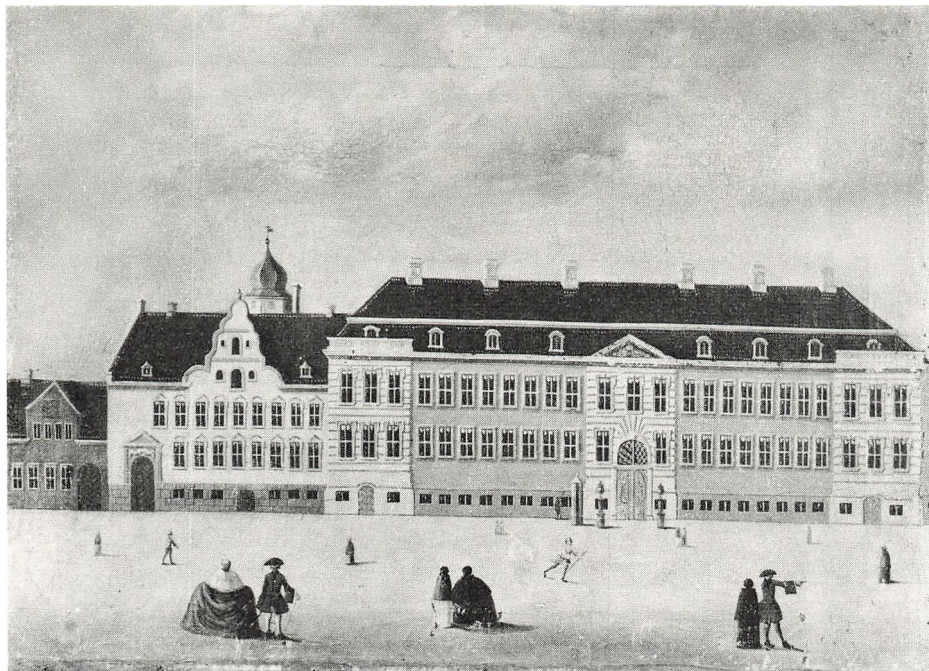
VED siden af Anna Sophie Reventlows Gård ligger en anden herskabelig ejendom, Lerches Gård, Slotsholmsgade nr. 10, der også oprindeligt havde intim tilknytning til kongehuset. Her boede nemlig Christian den Femtes officielt anerkendte elskerinde, livlægens datter Sophie Amalie Moth – i passende nærhed af slottet. Kongen, der var stærkt betaget af sin smukke borgerlige mædresse, ophøjede hende til Grevinde af Samsøe, og ved et åbent brev erklærede han senere de to sønner og tre døtre, han havde med hende, for sine naturlige børn med tilnavnet Gyldenløve. Gennem de memoirer, som »Gyldenløves lakaj«, den senere sorenskriver Matthias Skaanlund, har efterladt sig, får man et interessant indblik i dagliglivet i grevindens hjem på Slotsholmen. Forfatteren har brugt sine øjne og ører godt i de år, han tjente som lakaj for den ældste af kongesønnerne, den senere general Christian Gyldenløve, både herhjemme og på rejser i udlandet. Kort efter Christian den Femtes død i 1699 flyttede Sophie Amalie Moth til herregården Jomfruens Egede ved Fakse, hvor hun levede meget tilbagetrukket, efter sigende opfyldt af dyb anger over sit tidligere liv.

Hendes gård i Slotsholmsgade overgik senere til gehejmeråd Iver Rosenkrantz, der var en lidenskabelig haveelsker. Han erhvervede haven til naboejendommen, den Reventlowske gård, og af den og sin egen have skabte han et storartet haveanlæg, som nu er næsten forsvundet. Kun to træer står tilbage. Da Rosenkrantz i 1740 opgav stats-tjenesten og trak sig tilbage til sit jyske stamgods Rosenholm, solgte han sin gård i København til Christian den Sjette, der lod den nedbryde og i stedet opføre en helt ny bygning, som udgør de to nederste etager i den nuværende ejendom.

Kongen overlod palæet til en af sine yndlinge, Carl Christian Erdmann, prins, senere hertug af Württemberg-Oels, der var en fjern slægtning af dronning Sophie Magdalene. Som ganske ung var han kommet til København og her blevet stærkt protegeret af kongefamilien. Kun tyve år gammel udnævntes han til generalmajor i den danske hær og to år senere til chef for livgarden til hest og det nyoprettede husarregiment. Foruden sin høje generals-gage modtog han tillige en årlig apanage på 24000 rdl. Adskillige beretninger vidner om, at prinsen efter datidens tænke måde har været en human officer, hvad der en enkelt gang bragte ham i kortvarig unåde hos kongen. Det gældende militære straffereglement var umenneskeligt hårdt, men blev ikke desto mindre skærpet under den pietistiske monark. En kgl. forordning bestemte, at soldater, der havde forbrudt sig i sværere grad, skulle henrettes efter forudgående piskning en gang ugentlig i hele ni uger og tilmed radbrækkes kort før døden. Den første, der blev udsat for denne barbariske straffemetode, var en menig i livgarden, som dog på prinsens foranledning fik en hurtig død. Herover blev den fromme konge så opbragt, at prinsen måtte forlade landet, men ved dronningens formidling kunne han hurtigt vende tilbage og atter indtage sin plads i hoffets inderkreds.

Det nybyggede palæ, han kom til at bebo, var opført af en ellers lidet benyttet bygmester, Johan Adam Soherr. At denne indvandrede tysker har været en virkelig dygtig arkitekt, viser hans værk. Han lod husets indre udstyre overordentlig fornemt, navnlig førstesalen, hvor enkelte bevarede pragtrum med deres rige dekorationer endnu kan give en forestilling om rokokotidens elegante indendørskunst. Bedst bevaret er den rummelige spisesal, nu forsvarsministerens kontor, hvor den italienske teatermaler Jacopo Fabris har malet fire store vægbilleder og fire dørstykker, alle med motiver fra kunstnerens fødeby, Venezia.

Den kongelige protégé savnede aldrig midler til at føre stort og kostbart hus, og det var intet under, at han sørgede oprigtigt ved Christian den Sjettes død. Forfatterinden Charlotta Dorothea Biehl skriver herom: »Jeg har set mange mennesker græde, men aldrig nogen som hertugen af Württemberg, man kunne kalde vandet, der flød

Lerches Gård med facade mod Slotsholmsgade. Nabobygningen er den nu nedrevne Schacks Gård, opført i 1666 for feltherren Hans Schack. Maleri ca. 1750 af J. Rach og H. H. Eegberg, Nationalmuseet.

over hans kinder, en strøm.« Den dybt nedbøjede mand forlod snart efter Danmark for at gå i preussisk tjeneste.

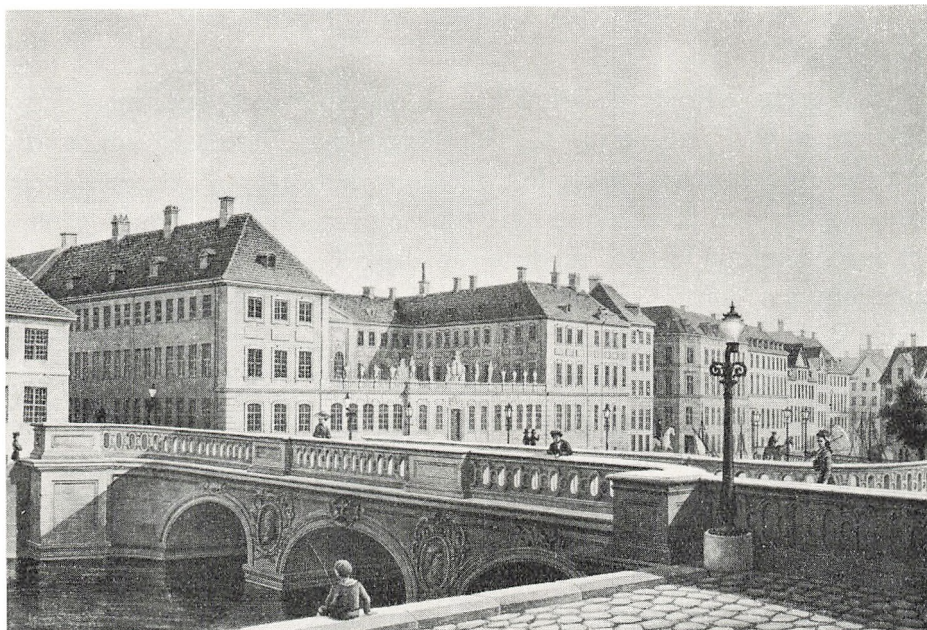
Efter hertugens afrejse købte overkrigssekretær, general Christian Lerche gården af Frederik den Femte; i 1751 ophøjedes han i grevestanden, men på grund af svigtende helbred tog han kort derefter sin afsked fra statstjenesten og flyttede ud til sit grevskabs hovedsæde, Lerchenborg. Palæet i Slotsholmsgade, som kom til at udgøre en del af det stamhus, han oprettede, blev i 1805 solgt til staten, der overlod det til forskellige institutioner. Nu rummer det kontorer for flere ministerier.

PRINSENS PALÆ

I det nyanlagte Frederiksholms-kvarter købte den rige storkøbmand Wigandt Michelbecker, der havde været kgl. kældermester, en større grund, hvor han i 1684 lod opføre en herskabsgård. Den lå på hjørnet af Frederiksholms Kanal, nr. 12, og den nuværende Ny Vestergade. I den nye ejendom blev indrettet en kirkesal for de mange tyske, nederlandske og franske reformerte, som havde bosat sig i København. Christian den Femtes dronning, Charlotte Amalie, der tilhørte den reformerte menighed, var til stede ved kapellets indvielse, men ikke desto mindre fik højtideligheden et meget uheldigt forløb, eftersom der opstod en heftig kompetencestrid mellem de fremmødte gesandter om hæderspladsernes fordeling.

Da zar Peter den Store af Rusland i 1716 anmeldte sit besøg i hovedstaden, kom man i stor forlegenhed med at finde en passende bolig til ham og hans følge under hans ophold her. Kongen, Frederik den Fjerde, ville nødtigt overlade ham et af sine slotte, for man vidste, at de russiske gæster havde for vane at ødelægge alt bohave, selv det kostbareste, de kom i nærheden af. I sidste øjeblik fandt man da på at indlogere zar Peter og hans ledsagere i Wigandt Michelbeckers Gård, der på det tidspunkt ejedes af bygherrens svigersøn, grosserer Vilhelm Edinger, som fik ordre til at rydde sit hjem i løbet af én dag; byens borgere måtte hurtigst fremskaffe det nødvendige møblement, som kongen lånte af dem.

Godt en halv snes år senere blev gården købt af Frederik den Fjerde, som her lod opføre »Palæet i Kalveboderne« til bolig for sin søn, den senere Christian den Sjette. I årene 1743-44 ombyggede hofbygmester Nicolai Eigtved palæet, der både ved sin ydre skikkelse og sin indre udsmykning betegner rokokoens indførelse i dansk arkitektur. Efter parisiske adels-»hôteller«s mønster kom det til at bestå af tre fløje, forbundet med en lav portbygning, og med hovedbygningen fornemt tilbagetrukket. Det blev domicil for det afholdte tronfølgerpar, kronprins Frederik – den senere Frederik den Femte – og prinsesse Louise af England; men efter knap to års forløb besteg prinsen tronen og tog residensslottet i besiddelse. Hans tante, enkefyrstinde Sophie Caroline

Prinsens Palæ, set fra Marmorbroen. De eneste rester, der er bevaret af Wigandt Michelbeckers Gård, findes indmuret i fløjen ud mod Ny Vestergade, længst til venstre på billedet. Farvelagt tegning 1857 af H. G. F. Holm, Nationalmuseet.

af Ostfriesland, flyttede så ind i det kongelige palads i Kalveboderne med en husstand på 44 personer.

Efter hendes død i 1764 fik Frederik den Sjettes svigerforældre, landgrev Carl af Hessen-Cassel og prinsesse Louise, deres hjem i den statelige gård vis á vis kongeslottet, og fra deres ophold her synes betegnelsen Prinsens Palæ at stamme. Den fyrstelige familie måtte dele pladsen med en del højtstående personer, der var blevet tilstået fribolig i palæet, bl.a. hofmarskal C. F. Moltke og statssekretær Ove Høegh-Guldberg. Folkevittigheden kaldte palæet »De adeliges Vartov«, hvoraf man vel tør slutte, at det stod dårligere til med pengene end med fornemheden.

Omkring 1850 blev Prinsens Palæ indrettet til at huse flere forskellige museumssamlinger, og 1929-38 ombyggedes og udvidedes det, således at det blev en del af Nationalmuseet, som nu omfatter hele karreen mellem Frederiksholms Kanal og Vester Voldgade, Ny Vestergade og Stormgade.

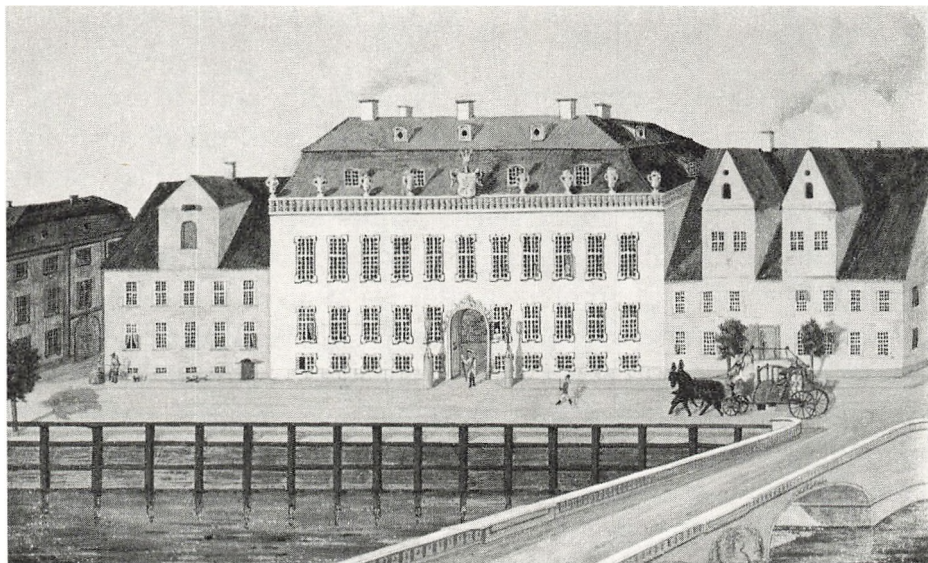
PLESSENS GÅRD

På den grund i Frederiksholms Kanal, der nu er bebygget med de to helt ens huse nr. 16 og nr. 18, lå tidligere den Plessenske adelsgård, der var opført først i 1700-tallet. Den blev købt i 1759 af grev Eggert Christopher von Knuth, men gik senere over i borgerlig eje og blev en anselig købmandsgård med stor gårdsplads og have. En tid tilhørte ejendommen den velhavende handelsherre og godsbesidder Caspar Peter Bügel, der var kommet fra sin fødeby Hamborg til København og dér havde taget grosserer-borgerskab i 1783. Som stor-reder udsendte han skibe på lange togter og nød særlig fordel af handelen på Vest- og Ostindien. Med sin gennemførte forsigtighed i pengesager lykkedes det ham at komme helskindet gennem alle kriser efter de uhyre indbringende handelsår. Han deltog aldrig i det offentlige liv, var ganske usnobbet og brød sig hverken om ordner eller titler. Hans hustru, Catharine Bügel, holdt af at omgås kunstnere og forfattere og var kendt i vide kredse for sine overraskende påfund.

I 1840'erne rummede den tidligere adelsgård en kortere tid Den kgl. Fødselsstiftelse, men blev i 1851 solgt til traktør, kammerassessor Alphonse Casadaban, der havde været Christian den Ottendes køkkenchef. Han lod straks sin ejendom omforme til de to fornemme tvillinghuse, vi kender i dag.

Kort efter ombygningen flyttede general Carl Rømer med sin familie ind på gårdens første sal i en lys og rummelig lejlighed. Han havde trukket sig tilbage fra sin stilling i hæren, men bevaret en stærk interesse for alle militære spørgsmål. Hans barnebarn, proprietær Karl Bruhn, har i sine erindringer givet et detailleret tidsbillede fra dette københavnske officershjem i 1850'erne.

»Fra den store indkørselsport med sit med forgyldte stjerner besatte loft og med Alexander-toget i relief førte en bred trappe op til en rummelig forstue med store skabe til overtøj, og herfra gik tre fløj-døre ind til værelserne. Der var tre ud til Kanalen med pragtfuld udsigt mod Slotsholmen og sejladsen, som ofte kunne være ret livlig, det midterste var et rummeligt 3-fagsværelse og benyttedes til daglig-

Frederiksholms Kanal mellem Ny Kongensgade og Ny Vestergade. Bygningen i midten af billedet er det tidligere Plessens Palæ, nu dobbelthuset nr. 16 og 18. Akvarel 1784 af ukendt kunstner, Københavns Bymuseum.

stue, derfra førte en fløjddør, som altid stod helt åben, ind til »grand-papa«s stue.«

Her sad den gamle general med det hvide hår og skæg i en lang, grøn slåbrok ved et mægtigt, firkantet dobbeltskrivebord midt på gulvet og arbejdede flittigt med militære sager. Bordet var fyldt med en mængde papirer, sirligt ordnet i bundter med røde bånd. Værelset var desuden udstyret med en hestehårsbetrasket sofa, hvorover der hang et maleri af Frederik den Sjette, som var en gave fra kongen, nogle få stole svarende til sofaen, en skammel med et solidt dokument-skrin, et lille bord med et par fuglebure, et stort mahogniskab og et tobaksbord med mange smukke merskumspiber. Væggene var beklædt med mørkeblåt guldindvirket papir og gulvet dækket med et flettet klædestæppe – »altså et ret tarveligt møbleret værelse, mere ligt en parolstue.« –

Den afstøbning af Thorvaldsens Alexander-frise, der omtales i Karl Bruhns barndomserindringer, kan endnu ses i dobbelthusets høje portrum.

CIVILETATENS MATERIALGÅRD

Den lange, lave bygning med en bred midter-port, hvorover der rejser sig en smal kvistgavl, Frederiksholms Kanal nr. 28, er opført i 1771 som Materialgård for Civiletaten. Ligesom en tidligere ejendom, der stod på dens grund, har den været overladt en lang række kunstnere, navnlig billedhuggere, fra hvis værksteder mange af vort lands bedst kendte skulpturer er udgået.

Mellem de første mestre, der virkede i Materialgården, var kgl. billedhugger Johannes Wiedewelt. I sine yngre år havde han været nærmest overvældet med store bestillinger og opgaver, men senere måtte han bittert erkende, at tidens kunstmag var blevet en anden, og det gik så stærkt tilbage med hans økonomiske forhold, at han var udsat for at lide nød. Sygdom stødte til, og den før så livsglade mand blev grebet af dyb melankoli. En decemberdag i 1802 forlod han Materialgården »i urolige tanker«, som det forlød, og et par timer senere druknede han sig i Sortedamssøen. Efter at hans lig var fundet, blev det bragt til hans hjem, og juleaften fulgte en stor sørgeskare den berømte kunstner til hans grav på Assistens Kirkegård.

En senere billedhugger, der, fra 1828, fik atelier på Materialgården, var H. E. Freund, hvis forudgående langvarige ophold i Italien havde skænket ham en dyb kærlighed til Sydens natur og kunst. Med hjælp af malerne Georg Hilker, Constantin Hansen og Eddelien indrettede han sin nye bolig efter pompejansk mønster til »erindring om et bedre hjem«. Stilen blev gennemført ikke blot i værelsernes dekoration, men også i møblementets enkelte dele; selv robåden, der lå fortøjet ved kanalens bolværk, var »antik« i form og farver. Der gik stort ry af Friends stuer, københavnernes valfartede til Materialgården for om muligt at tage dem i øjesyn, og flere rigmænd lod deres hjem indrette på samme vis. Nu er der kun få rester tilbage fra den originalt udstyrede kunstnerbolig.

Gennem en længere periode havde H. V. Bissen og efter ham sønnen Wilhelm Bissen deres arbejdssted i Materialgården. Her modelerede den ældre Bissen sine berømteste værker, bl.a. »Istedløven«, »Landsoldaten« og Frederik den Syvendes rytterstatue, og her, i den

stille kanalgade, skabte han et af Syden præget hjem, idet han gjorde sit atelier og sin have til et helt italiensk drivhus, fyldt med en frodig plantevækst og en mængde forskellige dyr. I disse idylliske omgivelser færdedes den meget flittige kunstner, iført en lyseblå, sribet bluse, som han nødigt ombyttede med sin sorte frakke.

Vilhelm Bissen fortsatte sin fars gerning, og fra hans værksted med de mange medarbejdere udgik bl.a. hans monumentale statuer af biskop Absalon. Efter hans død i 1913 overtog billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsen hans bolig og atelier, og her levede hun sammen med sin mand, komponisten Carl Nielsen, hvem hun har sat et smukt mindesmærke i statuen af »Den fløjtespillende Pan til Hest«, der er opstillet nær ved Østerport Station.

Den snart to hundrede år gamle, minderige bygning med sine landlige gårdspladser og stille haver er stadig hjemsted for skulpturelle kunstnere og rummer nu desuden lokaler for Kunstakademiets Billedhuggerskole.

GREVINDE DANNERS ENKESÆDE

Den fornemme ejendom Ny Vestergade nr. 13 er kendt som »huset med de buede vinduer«, idet alle gaderuderne er af buet glas. Kort efter Frederik den Syvendes død blev den købt af hans enke, lensgrevinde Danner, som boede på førstesalen fra 1864 til sin død i 1874. Hendes lejlighed, der bestod af hened en snes værelser, var særdeles herskabelig indrettet; en tidligere ejer, den velhavende tømmerhandler og borgerrepræsentant Christian Ludvig Maag, havde ladet lofter og vægge pryde med dekorationer i pompejansk stil, udført af malerne Constantin Hansen, P. C. Skovgaard og Georg Hilker. Denne sjældne udsmykning er til dels bevaret til vore dage.

I det store hus havde grevinden en del lejere, med hvem hendes tjener, Jens Andersen, førte opsyn, når hun var bortrejst – og det var hun ofte. Ved sommertid opholdt hun sig tit på Jægerspris, som Frederik den Syvende havde testamenteret hende, og om vinteren

tog hun jævnligt på udenlandsrejser, hvoraf en gik helt til Det hellige Land.

Som kongens universalarving var hun blevet ejer af en meget betydelig formue, som hun forvaltede med stor økonomisk sans, og som hun ønskede at anvende til velgørende institutioner. Velsagtens i erindring om sin egen fattige barndom oprettede hun stiftelsen på Jægerspris, et hjem for ulykkeligt stillede pigebørn, der blev opdraget til dygtige tjenestepiger, og rimeligvis ved mindet om sin mormor, som højt op i årene havde måttet ernære sig ved vask, grundlagde hun i Gyldenløvesgade et hjem for gamle kvinder af arbejderklassen.

Grevinde Danner døde på en rejse til Italien. Ved opgørelsen af hendes bo blev halvdelen af hendes mange kostbare ejendele solgt på otte store auktioner, der for størstedelen fandt sted i »Industriforeningen«s bygning på Vesterbro.

H O L S T E I N S P A L Æ

TIL minde om stedet, hvor stormen på København i 1659 blev afslået, fik en af gaderne i Frederiksholms-kvarteret navnet Stormgade. Her erhvervede hofmarskal, senere stiftamtmand Henning Ulrich von Lützwow en byggegrund, hvorpå han i 1687 lod opføre et palæ, Stormgade nr. 10. I 1730 arvedes bygningen af Johan Ludvig von Holstein, lensgreve til Ledreborg, der var Christian den Sjettes berømte statsminister. Med hofbygmester Jacob Fortling som arkitekt foretog han en ombygning af palæet, hvis hovedbygning fik sin nuværende skikkelse i 1756. I baggården ligger et bindingsværkshus fra slutningen af 1600-tallet.

Grev Holstein var medstifter af »Det kgl. danske Videnskabernes Selskab«, og da han valgtes til selskabets præsident, blev dets møder i nogle år henlagt til hans hjem i Stormgade. Ved en af sammenkomsterne holdt statsministerens højt begavede 16-årige søn grev Christian Holstein en på latin affattet tale for medlemmerne.

I 1827 blev palæet overtaget af Frederik den Sjette, der lod det benytte til Naturhistorisk Museum, som havde lokaler her indtil 1870.

Holsteins Palæ 1763, facade mod Stormgade. Efter Erik Pontoppidans »Danske Atlas«, Det kgl. Bibliotek.

da det nuværende Zoologiske Museum i Krystalgade var færdigbygget. Derefter blev ejendommen købt af »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«, oprettet ved kgl. anordning af 1792, der lod det danske rigsvåben anbringe over porten ud mod gaden.

DET HARBOESKE ENKEFRUEKLOSTER

OVER facadeporten i det Harboeske Enkefruekloster, Stormgade nr. 14, sidder en indskrifttavle, der meddeler, at klostret er:

Stiftet udi den
 Hellig Trefoldigheds Navn
 Christine Fiuren, sal: Geheimeraad
 Jens Harboes
 ved Fundats af 23. Novbr: 1735.
 Opført 1755-60.

Den ualmindelig kloge og kundskabsrige legatstifterinde, geheime-rådinde Christine Harboe, nærrede en levende interesse for litterære emner og omgikkes gerne begavede og belæste mænd, der ofte besøgte hende på hendes gods, Støvringgård ved Randers, som hun efter sin mands død bestyrede med stor dygtighed. »Blandt mænd og lærde var hun lærd og behagelig og blandt fruentimmer kone og en fornuftig, vis og højagtet husmoder«, siger en samtidig om hende, og som bevis på hendes omfattende kundskaber anføres, at hun behersker såvel tysk og fransk som italiensk og latin.

Den barnløse frue, der altid havde været overordentlig godgørende, ikke mindst overfor godsets bønder, skænkede gennem sit testamente, som hun underskrev dagen før sin død i 1735, næsten hele sin betydelige formue til de to stiftelser, hun oprettede: Støvringgård Jomfrukloster og det Harboeske Enkefruekloster.

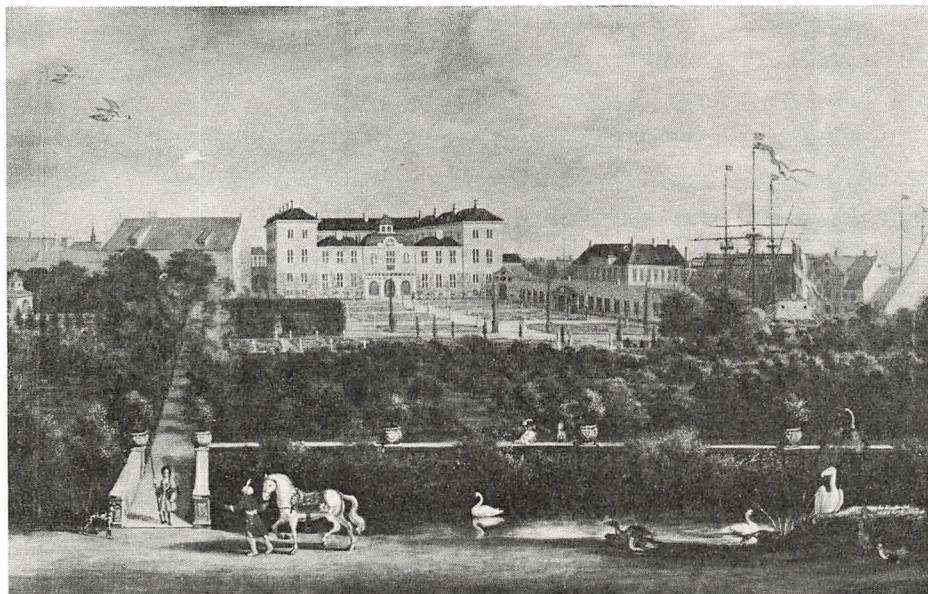
Klosterbygningen i Stormgade, der har afløst en tidligere, mindre ejendom, rummer to meget smukke rokokotrappes af egetræ, og i haven står endnu det Harboeske Enkefrueklosters klokke fra 1760.

III

Kongens Nytorv med Nyhavns-kvarteret

Umiddelbart uden for Københavns ældste Østervold lå i længst svunden tid en sumpet strækning, opfyldt af jord- og stendynger, som folkevittigheden havde døbt »Hallandsås«. Under Christian den Femtes regering, i 1670, blev hele dette terræn planeret og brolagt og fik navnet Kongens Nytorv. Det var meningen, at torvet skulle fremtræde som en stilfuld og værdig plads – hovedstaden til forskønnelse – hvorfor det befalede, at de nye huse her efter stadsbygmesterens anvisning blev opført »på én manér og efter én bygningsmodel«. Denne ensartethed blev dog brudt af de statelige palæer, som flere af rigets stormænd lod opføre omkring Kongetorvet, der efterhånden regnedes for byens hovedplads. For at drage liv og færdsel til det nye, store anlæg blev Nyhavnskanalen udgravet i 1671-73, og langs kajerne rejstes en række borgerlige huse, der på nær en enkelt undtagelse er blevet afløst af den senere, maleriske bebyggelse.

Charlottenborg, set fra haven. Til venstre på billedet ligger Sejllhuset, der blev bygget på Frederik den Andens tid, og til højre Niels Juels Gård på Kongens Nytorv, det senere Thotts Palæ. Maleri 1694 af Jakob Coning, Frederiksborgmuseet.

CHARLOTTENBORG

DET første palæ, der rejstes på Kongens Nytorv, blev opført for Ulrik Frederik Gyldenløve, der var en søn af Frederik den Tredje og hans borgerlige elskerinde, Margrethe Pape. Kort efter at hans far havde besteget tronen, var han blevet sendt til Frankrig; senere stude- rede han en tid i Italien, og ved sin hjemkomst blev han optaget i den danske adelsstand. Under Svenskekrigene viste han fremragende strategiske evner og stort personligt mod, og i 1664 valgtes han til Norges statholder. Efter at hans halvbroder, Christian den Femte, var blevet konge, oprettede han det norske grevskab Laurvig for ham og gav ham titlen »Høje Excellence«. Med sin verdensmands-optræden og sit chevalereske væsen vandt han let kvindernes gunst. Som ung havde han hemmelig og uforbindende giftet sig med en smuk hofdame. Senere ægtede han Marie Grubbe fra den jyske herregård Tjele; men

den berømte adelsdame har aldrig boet i hans københavnske palæ. Ægteskabet blev opløst, hvorefter han giftede sig for tredje gang, med komtesse Antoinette Augusta af Aldenburg.

Gyldenløves Palæ påbegyndtes i 1672, da kong Christian den Femte nedlagde grundstenen; hovedfløjen stod færdig i 1677, det årstal, som den dag i dag kan læses på skorstenene. Hvem der har været den festlige og aristokratiske barokbygningens arkitekt, ved man ikke, men man har gættet på generalbygmesteren, den hollandsk fødte Lambrrecht van Haven. Til paladset hørte en vidtstrakt park, prydet med fontæner og billedstøtter, med kunstigt klippede træer og farvestrålende blomsterrabatter; den blev senere, fra 1777-1874, benyttet som Botanisk Have.

Når statholderen og hans gemalinde opholdt sig i palæet, der med sine 74 beboelige rum husede et mægtigt personale, lige fra ceremonimesteren til hofnarren, indbød de ofte landets fornemste til overdådige festligheder. I 1697 holdt ægteparret således en pragtfuld fest til ære for kongen og dronningen i anledning af 30-års dagen for deres bryllup. Fra slottet begav hele hoffet sig på flagsmykkede skibe gennem havnen for senere at køre i kareter gennem palæets park, hvor skjulte musikanter spillede. Ved taflet kunne majestæterne i det fjerne se en fregat, som afgav salut efter hver skål, der blev drukket; desuden kunne de i et spejl følge alt, hvad der foregik ude på torvet.

I året 1700 solgte Gyldenløve sit palæ til enkedronning Charlotte Amalie, efter hvem det i fremtiden fik navn. Det gik i arv til hendes børn, prins Carl og prinsesse Sophie Hedevig, men de havde ikke megen glæde af det, da de oftest opholdt sig på Vemmetofte.

Ved deres død tilfaldt palæet Christian den Sjette, der i 1743 overlod det til sin søn, kronprins Frederik, den senere kong Frederik den Femte, efter dennes bryllup med prinsesse Louise af England. I et brev fortæller Charlotta Dorothea Biehl, hvis far var inspektør på Charlottenborg, at kronprinsen under »den kære Louise«s barsler følte sig såre ensom og trist, og »hvad var naturligere, end at ønske sig at nyde aftenluften i det grønne. I Charlottenborgs have var en dejlig grotte med kølende vandspring; foruden den behagelighed, stedet kunne have i sig selv, elskede han Charlottenborg

lige indtil navnet; endnu den sidste gang, han var der, sagde han, idet han gik op ad trappen: »Jeg kommer her aldrig uden at erindre mig med fornøjelse, at jeg har nydt de lykkeligste øjeblik af mit liv her«.

Kun et par år boede kronprinseparret på Charlottenborg, og efter denne kortvarige, lykkelige periode blev palæet hjemsted for et lille teater og forskellige andre institutioner, der efterhånden måtte vige for »Det kgl. Skildrer-, Bildhugger- og Bygningsacademie«, som i 1814 fik sit nuværende navn: »Det kgl. Akademi for de skønne Kunster«.

THOTTS PALÆ

SKRÅS overfor Charlottenborg, på hjørnet af Kongens Nytorv, nr. 4, og Bredgade ligger Thotts Palæ, der skylder den berømte Niels Juel sin tilblivelse. I 1683 indgav admiralen et andragende til Christian den Femte om, at han her måtte opføre »en reel bygning af grundmur«. Han fik tilladelsen og opnåede samtidig mange års fritagelse for grundskat og toldfrihed af de materialer, der skulle bruges ved den ny ejendoms opførelse. Man ved ikke, hvem bygherren anvendte som arkitekt.

I 1686 flyttede Niels Juel og hans ægtefælle, Margrethe Ulfeldt, ind i deres store, standsmæssige gård. Den gamle søkriger var ikke alene højt æret som sejrherren fra Køge Bugt og andre søslag, men havde også indlagt sig stor fortjeneste ved at bringe flåden i mønstergyldig forfatning og bar den imponerende titel af ridder, gehejmeråd og generaladmirallieutenant. Alle, der omgikkes ham, roste ham for gudsfrygt, retsindighed og beskedenhed, og selv om han var i besiddelse af rige midler – han ejede således store godser, bl.a. Valdemars Slot på Tåsinge – var hans daglige tilværelse præget af jævne vaner. Han døde i sit palæ i 1697 og fik en storslået ligbegængelse. I Holmens Kirke bragte kgl. konfessionarius Peder Jespersen ham følgende afskedshilsen: »Så far nu vel, du redelige Juel! Og hav tusind tak for hver tro tjeneste, du har gjort din konge og dit fædreland! Far evinde-

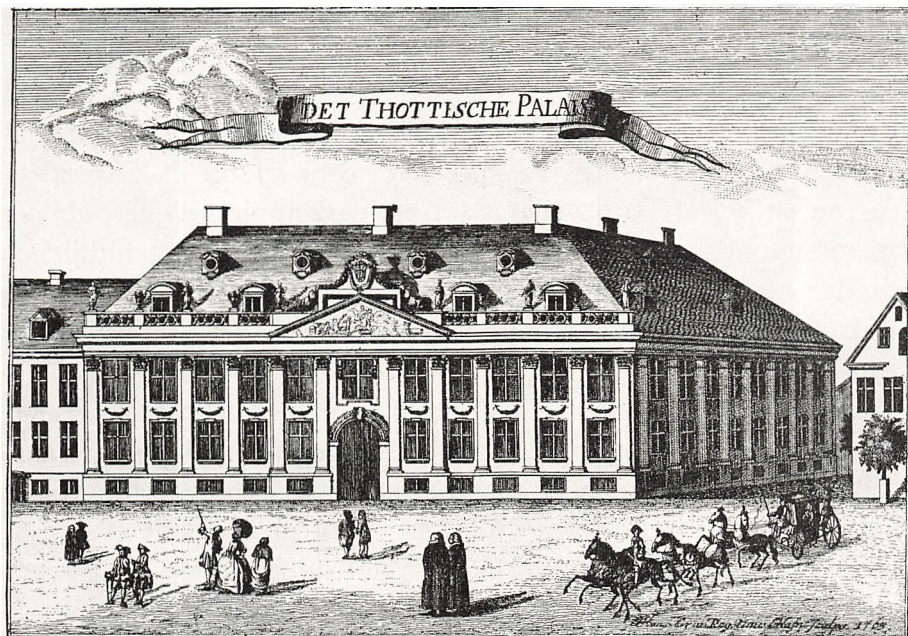
lig vel, du stridbare helt, og gik ind til de evige fredsboliger, hvor der er fred uden fejde – en meget stille og sagte ro!»

Admiral Juels enke solgte sin københavnske ejendom til Christian den Femtes elskerinde, Sophie Amalie Moth, men »Grevinden af Samsø«, som hendes titel lød, boede kun ganske kort tid i palæet, der blev tilskødet hendes og kongens søn, »Hans Høje Exellentz« Christian Gyldenløve, en ung, eventyrlysten mand, som tilbragte det meste af sin tid på krigstogter i fremmede lande. Det var dog ikke på slagmarken, han fik sit banesår, men på en rejse til Odense blev han angrebet af småkopper og døde, kun 29 år gammel. Som folkets erklærede yndling fik han en kongelig jordefærd.

Palæet på Kongens Nytorv gik i arv til hans efterslægt, greverne Danneskiold-Samsøe. Mellem dem fortjener Christian Danneskiold-Samsøe særlig at blive nævnt; han interesserede sig levende for det første danske teater, Komediehuset i Grønnegade, skrev digte på forskellige sprog og ejede en mægtig bogsamling med mange sjældne græske, latinske og orientalske håndskrifter, hvoraf en del nu findes på Det kongelige Bibliotek. Han døde af kopper i 1728, kun 26 år gammel.

I 1760 overgik palæet ved auktion til lensgreve Otto Thott, der er kendt som storgodsbesidder og statsmand, men først og fremmest som en indsigtfuld kunstlser og samler i den grandiose stil. På sit herresæde Gaunø i Sydsjælland grundlagde han en kostbar malerisamling, der bl.a. omfattede et enestående anegalleri, og ved en ombygning og udvidelse af sit københavnske palæ, som blev forestået af den indkaldte franske arkitekt Nicolas Henri Jardin, lod han i haven opføre en særlig biblioteksbygning, der kom til at rumme hans mægtige bogsamling, som efterhånden nåede op på 138.000 bind, en privatsamling, hvis lige hverken før eller siden er set her i landet. Otto Thott var sin egen bibliotekar og gav gerne andre adgang til sine rige bogskatte. Som tak for de tjenester, han havde ydet videnskaben, blev han udnævnt til præsæs for »Videnskabernes Selskab«, og i hans funktionstid fandt selskabets møder sted i hans bolig på Kongens Nytorv.

Ved lensgreve Otto Thotts død i 1785 tilfaldt palæet hans slægt-

Thotts Palæ, på hjørnet af Kongens Nytorv og Bredgade, blev ombygget for grev Otto Thott 1763-64 af N. H. Jardin og fik derved sin festlige facadedekoration og sin pompose tagbalustrade med statuer og vaser. Efter Erik Pontoppidans »Danske Atlas«, Det kgl. Bibliotek.

ning Holger Reedtz til Voergård, der antog »sin høje velgørers navn og våben«, og gennem en længere årrække benyttede Reedtz-Thott'erne det som deres vinterbolig. Slægtens mest fremtrædende repræsentant var baron Tage Reedtz-Thott, en værdig, patriarkalsk skikkelse, der virkede som udenrigsminister i kabinettet Estrup.

I 1930 blev Thotts Palæ solgt til den franske stat, der fremdeles bruger det til ambassade-hôtel.

KØBENHAVNS FØRSTE SCHWEIZER-KONDITORI

EN indvandret schweizisk konditor, Johan Soltani, fik i 1788 borger­skab i København som »kukken-bager«, og i et hus på Østergade, hvor nu en del af H. C. Illums forretningskompleks ligger, åbnede han samme år »et konditori for siddende gæster«, noget hidtil helt ukendt i hovedstaden. Man havde nok før haft konditorier, men de var kun indstillet på at levere deres kunder bagværk til fortæring i hjemmene.

Soltanis etablissement slog godt an, flere af hans landsmænd fulgte i hans fodspor med lignende foretagender, og med disse schweizer­konditorier oprandt en hel ny æra for det københavnske restaurations­liv. Det var ikke blot herrerne, der følte sig tiltrukket af de ny cafeer; men også damerne, som hidtil havde holdt sig fra offentlige traktør­steder, fandt stort behag i dem, og i 1802 skrev »Politivennen«, at »siden fremmede konditorers etablering i København blev så alminde­lig, er det blevet brug her, som i andre store stæder, at fruentimmerne kommer på offentlige traktørhuse«.

Efter fire års forløb flyttede Johan Soltani fra Østergade til stue­etagen i den daværende ejendom Kongens Nytorv nr. 17, på hjørnet af Lille Kongensgade, hvor en fransk-schweizisk boghandler, Philibert, før havde haft sin fornemme hof-boghandel. En af Soltanis bedst kendte efterfølgere på dette sted var den schweiziske konditor Jacob Mini, der i 1819 havde ansøgt Frederik den Sjette om tilladelse til at måtte etablere »et kaffehus for galante folk, indrettet på fransk og italiensk måde, hvor enhver anstændig og velklædt person på en­hver tid af dagen kan erholde kaffe, the, chokolade og særdeles fine likører, hvilke stedse i Frankrig og Italien nydes ovenpå kaffe og chokolade i små glas«. Minis ansøgning blev bevilget, og hans kaffehus blev den første egentlige café efter udenlandsk forbillede i København.

Han gik i kompagni med sin landsmand Lorenzo Gianelli, der var kommet hertil fra Graubunden og blev stamfader til et helt dynasti af schweizer-konditorer. Sammen med Mini skabte han stor anseelse om cafeen, hvor der samledes et stampublikum – Mini'strene kaldte

man dem – som til tider var noget af et sladrekompani og satte mange rygter i omløb. Datidens dagdrivere, »dandyerne« eller »lapsene«, der hver eftermiddag promenerede frem og tilbage på Østergade, måtte nødvendigvis afbryde deres ørkesløse vandring for at nyde et glas arrakpunch eller en kop chokolade enten hos Mini eller Nicolai Pleisch, der var en anden schweizisk konditor, som boede i nr. 4 på Amagertorv. I Erik Bøghs vise »De gyldne dage«, der skriver sig fra 1850, hedder det:

»Ak, mindes du endnu de glade dage,
da vi som byens skønne ånder skred
fra Mini og til Pleisch og så tilbage:
Beständig Østergade op og ned!«

Konditoriet på Kongens Nytorv blev overtaget af Lorenzo Gianellis søn, Gaudens Gianelli; han gik i kompagni med den meget dygtige schweizer Stephan á Porta, som i 1857 lod ejendommen nedbryde og opførte den nuværende bygning, hvor der indrettedes et efter datidens forhold yderst elegant cafélokale med en stor, stærkt dekoreret sal, afdelt ved skillerum og omgivet af mindre værelser. Gennem lange tider var Gianellis slægtninge indehavere af restaurationen, der under navnet »Cafè Stephan á Porta« eksisterer endnu og stadig drives efter det gamle mønster for schweizer-cafeer.

» R I C H T E R S   G I E S T G I V E R I «

I ejendommen Kongens Nytorv nr. 19, på hjørnet af Lille Kongensgade, fandtes allerede fra slutningen af 1700-tallet et spisekvarter – datidens navn på en restaurant – på første sal, medens kælderen endnu længere tilbage havde huset en række øltappere, og fra 1760'erne til vore dage har der uafbrudt været drevet vinhandel med tilhørende vinstue på dette sted. I 1882 overtog Ernst Hviid den gamle vin-kælder, som stadig bærer hans navn.

Omkring år 1800 var gæstgiver Richter spisekvarterets vært. I sine

erindringer omtaler Adam Oehlenschläger dette »Giestgiveri paa Kongens ny Torv«, hvor man spiste god beef-steak og drak god rødvin. Han kom der jævnlig, og det var her, lægen Ole Hieronymus Mynster i 1802 forestillede ham for den dansk-norske dr. Henrik Steffens. »Der sad jeg en middag,« fortæller Oehlenschläger, »da nogen sagte klappede mig på skulderen. Jeg vendte mig om og så O. H. Mynster bag min stol, med en ung, rank mand, der havde et smukt ansigt, fuldt af liv og ånd. »Må jeg gøre dig bekendt«, sagde Mynster til den fremmede, »med en ung mand, som allerede har udgivet flere digte?« – »Jeg har allerede læst nogle af disse!« sagde den fremmede høflig. – »Du taler med dr. Steffens!« sagde Mynster. Jeg sagde herr doktoren atter nogle høflige ord, og han gik med Mynster«.

Dette sammentræf i gæstgiveriet på Kongens Nytorv mellem den unge digter og den lærde doktor førte til et nyt møde mellem dem i Dreyers Klub, hvad der, som bekendt, senere affødte Oehlenschlägers digt »Guldhornene«.

Den minderige restaurant er under navnet »Grand Café« bevaret til vor tid.

BODENHOFFS HUS

EN tragisk hændelse og en meget mystisk begivenhed er knyttet til det Bodenhoffske hus på Nyhavns Charlottenborg-side nr. 12. Den store ejendom, der nu tilhører Holmegårds Glasværk, stammer fra sidste halvdel af 1700-tallet og er opført for den rige storhandelsmand og skibsreder Andreas Bodenhoff. Fra sin tidligste ungdom havde han måttet sørge for sig selv, kom til søs og tog senere borgerskab som skipper. Ved siden af fragtfart slog han også ind på tømmerhandel, og som leverandør til flåden tjente han mange penge. Kongen gav ham tilladelse til at anlægge et skibsværft på Christianshavn – ved nuværende Bodenhoffs Plads – og under »den glimrende handelsperiode« byggede han en række skibe til marinen og drev samtidig udstrakt handel med egne fartøjer. Efter samtidiges udsagn skal han ofte have optrådt meget selvsikker og egenrådig. Foruden gården i

Nyhavn nr. 12 ejede han også huset nr. 31 på den anden side af Nyhavns-kanalen, hvortil han flyttede i 1770, og her døde han i 1794.

Et par år efter ægtede hans søn, den da 32-årige Andreas Bodenhoff junior, sin kusine, den kun 17-årige Giertrud Birgitte Rosted, der var datter af en meget velhavende borger i Roskilde, justitsråd Michael Rosted. De nygifte flyttede ind i Nyhavn nr. 12, men ægteskabet blev kun af kort varighed. Andreas Bodenhoff døde et halvt år efter brylluppet, og Giertrud Bodenhoff, der arvede flere store virksomheder og en betydelig kapital efter sin afdøde far, mand og svigerfar, var afgjort byens rigeste enke. Folk, der kendte hende, har skildret hende som en meget smuk ung kvinde med et muntert og indtagende væsen; men sorgen over hendes mands død tog hårdt på hende, og tanken om de mange praktiske pligter, der hvilede på hende, har rimeligvis overvældet hende og nedbrudt hendes helbred. I hvert fald døde hun, kun tyve år gammel, efter få dages sygdom. Det pludselige dødsfald kunne ikke andet end sætte sindene i bevægelse, og man hviskede om, at den purunge enke måske ikke var død en naturlig død, men havde taget en for stor dosis morfin, enten af uforsigtighed eller med vilje, og snart opstod der desuden rygter om en forfærdelig ugering.

Giertrud Bodenhoffs murede gravkammer på Assistens Kirkegård skulle natten efter hendes begravelse være brudt op af gravrøvere, og mens de plyndrede den døde for de smykker, hun efter tidens skik havde fået med i graven, var hun vågnet op, da hun kun var skindød, hvorefter de havde myrdet hende, dækket graven til igen og skyndsomt forladt stedet. Disse rygter blev senere understøttet af en beretning om, at en graver ved Assistens Kirkegård på sit dødsleje skulle have betroet både en præst og en læge, at han havde begået den grufulde forbrydelse. Inden for den Bodenhoffske familiekreds har traditionen om misgerningen levet videre til vore dage, og for nogle år siden søgte fhv. minister, overlæge Viggo Starcke, der er i slægt med Giertrud Bodenhoff, at opklare mysteriet. Han fik tilladelse til at lade hendes grav åbne, men den videnskabelige undersøgelse, som blev foretaget under stor interesse fra offentlighedens side, kunne ikke fastslå, om der var begået nogen forbrydelse eller ej.

H. C. ANDERSENS LOGI HOS SKIPPERENKEN

GENNEM hele sit liv følte H. C. Andersen sig tiltrukket af Nyhavns-kvarteret og boede her i flere perioder. Da han i 1834 vendte hjem fra en Italiens-rejse, flyttede han ind i Nyhavn nr. 20, anden sal, hvor han fik to værelser, et til gaden og et til gården. Hans værtinde var en skipperenke, Karen Sofie Larsen, med fire børn. I et brev til sin veninde Henriette Hanck har han selv beskrevet sit arbejdsværelse: »Ilden brænder i kakkellovnen! . . . På et lille bord står mine kopper og bægre samt et italiensk krucifiks, som jeg til denne jul på ægte katolsk manér har pyntet med silkebånd. Nu kommer min bogreol og andre møbler, og ud af vinduet ses tremastede skibe, både, som piler forbi hinanden . . . Mit spejl er fuldt af visitkort. Alt er meget ordentligt, på bordet nær, dér svømmer det med blade, manuskripter, kobber og bøger, undertiden ligger der også en handske eller en manchete.«

Når H. C. Andersen betragtede skibene, der lå i kanalen udenfor, blev han grebet af udve og længsel efter det solrige Italien. Fra sit sovekammervindue kunne han se ned i den botaniske have bag Charlottenborg, hvor de høje poppelpile fik ham til at tænke på Sydens cypresser.

Indtrykkene fra sin rejse i Italien nedfældede han i sin første roman, »Improvvisatoren«, som han skrev færdig her i Nyhavn, men samtidig var han også optaget af andet litterært arbejde. I maj 1835 udkom det første lille hæfte »Eventyr, fortalte for børn«. Romanen var blevet venligt modtaget; men eventyrene fik ingen særlig god omtale af kritikerne, hvoraf en enkelt endog følte sig beføjet til at give »den talentrige digter« det råd, at han ikke i fremtiden skulle spille sin tid på at skrive eventyr for børn!

Mens H. C. Andersen boede i Nyhavn nr. 20, sendte den hovedrige grosserer-enke fru Catharine Bügel en tjener til ham med en invitation. Andersen mente, det måtte bero på en fejltagelse, men det var rigtigt nok, og han blev modtaget i hendes hjem. Den noget excentriske enkefrue må have syntes om ham, for i den følgende tid over-

vældede hun ham med gaver, bl.a. dyre italienske vine og en fransk silkeslåbrok med røde roser og silkebælte. Snart løb det rygte rundt i byen, at H. C. Andersen og fru Bügel skulle giftes; det ville være et godt parti for den fattige digter, men »jeg tager dog ikke imod det, så får jeg så mange stedbørn,« sagde Andersen.

En dag fik han besøg af statsministeren, grev Conrad Rantzau-Breitenburg, der havde læst »Improvisatoren« og nu kom for at takke forfatteren for den. Han spurgte, om der var noget, han kunne gøre for ham, og da Andersen antydede, hvor svært det var at måtte skrive for at leve, forstod statsministeren udmærket meningen, og sammen med andre formående mænd sørgede han for, at Andersen fik tildelt en årlig digtergage på 400 rdl., som senere blev forhøjet. »I mit fire og tredivte år begyndte mit rette livs forår,« noterede digteren glad og taknemmelig.

Selv om H. C. Andersen værdsatte sin værtinde, syntes han dog, at hun ikke sørgede godt nok for ham, og i efteråret 1838 flyttede han bort og indlogerede sig i »Hotel du Nord«, på hjørnet af Kongens Nytorv og Vingårdsstræde, hvor nu »Magasin du Nord«s hovedbygning ligger.

»DET SKARPE HJØRNE«

På den ejendommeligt udformede grund, hvor det kendte hus på hjørnet af Nyhavn, nr. 1, og Store Strandstræde, »Det skarpe Hjørne«, nu rejser sig, lå langt tilbage i tiden en bindingsværksbygning, der gennem omtrent et århundrede tilhørte et helt dynasti af klejnsmede, som her havde deres smedeværksteder. Efter smedene rykkede vinhandlerne ind; det var i 1776, og de har holdt sig her uafbrudt lige til vore dage. I den dybe kælder i den nuværende bygning, der er fra ca. 1750, men ombygget i 1865, ligger endnu en vinstue, kaldet »Kahytten«, fordi den tidligere var indrettet og møbleret som en skibskahyt. I ældre tid var den et yndet samlingssted for kunstnere både fra Det kgl. Teater og det nu nedlagte Casino-teater i Amaliegade. En af stamgæsterne havde særlig nemt ved at besøge vinstuen –

det var kgl. kammersanger Peder Schram, der en længere årrække boede i huset og for øvrigt var født lige i nærheden, i Nyhavn nr. 5, hvor faderen var urtekræmmer, »en udmærket urtekræmmer«, som sønnen sagde.

I den høje stue over vinkælderen åbnede madam Mørch i 1846 Københavns første blomsterbutik. Det var en virkelig begivenhed, idet man før kun havde kunnet købe afskårne blomster hos gartnerne uden for byens volde. Madam Mørchs mand havde været gartner ved Botanisk Have, og da hun efter hans død ikke havde noget at leve af, åbnede hun butikken i Nyhavn og fik snart god søgning.

I Vilhelm Bergsøes erindringsbog »De forbistrede drenge« fortæller han om den ny forretning: »Hvor tarvelig var tiden og dens smag! Små balbuketter af evighedsblomster og crocus, hollandske hyacinter i lange, smalle urtepotter og et par violer i beskedent skovmos – det var allerede meget. Havde man dengang forlangt araucarier, bregner, palmer eller duftende orchidéer, tror jeg, at madam Mørch havde fået et tilfælde. Hvor tydeligt husker jeg den venlige, gamle kone i hendes beskedne butik, der for mig tog sig ud som et lille drivhus af duft og farver. Hun havde kun én fejl – hun forærede mere end hun solgte, når nogen roste hendes blomster eller rørte hendes hjerte.«

Omkring år 1900 fik dampskibsselskabet »Thingvalla« kontorer i den tidligere blomsterbutik, og da selskabets amerikabåd »Norge« gik ned med ca. 700 passagerer på en rejse over Atlanterhavet, blev der i hjørnevinduerne opslået telegrammer og navnelister over de forulykkede, mens store skarer af opskræmte mennesker samledes udenfor. I »Thingvalla«s lokaler kom senere andre dampskibsselskaber, der påkaldte interesse for deres ruter gennem store, farvestrålende reklamer.

HUSET MED »DEN LILLE SUKKERMAND«

OVER porten i det gamle hus i Nyhavn nr. 11 står en lille, forgyldt træfigur, der forestiller en mand, som holder en sukkertop i sin ene hånd og en lerform til en sådan sukkertop i sin anden hånd. Bag ved sig har han en stor sirupskrukke.

»Den lille sukkermand« leder tanken hen på den tid, da foretagssomme kolonimænd ejede huset. Den første af dem var grønlandspioneren Jacob Sewerin. Han blev student 1706 fra Sæby og studerede teologi, men opgav studierne, efter at han havde giftet sig med en fyrre år ældre, velhavende købmandsenke, hvis omfattende forretning han med stor dygtighed førte videre. Han sendte handelsskibe til Island og Finmarken og drev hvalfangst ved Spitsbergen. I København opnåede han at blive formand for »de 32 mænds råd«.

Da Christian den Sjette var til sinds at opgive missions- og koloniseringsarbejdet i Grønland, fik Jacob Sewerin ham bragt på andre tanker og tilbød at overtage både handelen og missionen i en årække mod statstilskud. Derved reddede han den fjerne ø for Danmark. Han anlagde tre grønlandske kolonier, hvoriblandt Jacobshavn, som han opkaldte efter sig selv. På den tid drev hollænderne en del handel på Grønland, men Jacob Sewerin fik tilladelse til at udruste sine skibe som orlogsfartøjer og førte ligefrem krig med de fremmede konkurrenter. I Grønlands historie indtager han således en fremtrædende plads. Hans Egedes søn, Poul Egede, kaldte ham sin »kæreste ven«, og han er blevet betegnet som »Grønlands protektor«. For nogle af sine mange penge købte han herregården Dronninglund i Vendsyssel, og han omtales som en ualmindelig human godsejer. –

En anden kolonimand, der har haft tilknytning til huset i Nyhavn nr. 11, er Ludvig Ferdinand Rømer, for hvis sukkerraffinaderi »den lille sukkermand« i sin tid har været et iøjnefaldende skilt. Han var født i Oldenburg i 1714 og blev i sin ungdom antaget af »Det kgl. danske vestindisk-guineiske Kompagni« som »reserve ved pennen«, d.v.s. ekstraordinær underassistent på fæstningen Christiansborg i Guinea. Han gjorde god fyldest i tjenesten og avancerede støt, men blev ikke desto mindre pludselig afsat af en uduelig guvernør. Det

skib, han rejste hjem med, forliste ved Norges kyst; han mistede alt, hvad han ejede, og det var kun med nød og næppe, han reddede livet. Kompagniets direktion forfremmede Ludvig Rømer til »købmand«, og han tog atter til Guinea, hvor han efter få års forløb blev udset til guvernør, men han tålte ikke det tropiske klima og foretrak at rejse hjem. Han havde opsparet en større kapital, og efter at have fået privilegium som sukkerraffinadør oparbejdede han en betydelig virksomhed i sin Nyhavns-ejendom. Til trods for sin tyske oprindelse både talte og skrev han flydende dansk, og han udgav flere værdifulde bøger om forholdene på Guinea-kysten. – –

I 1848 flyttede den højt beundrede skuespiller Chr. Niemann Rosenkilde med sin familie ind i huset med »sukkermanden«. Datteren Julie har i sine erindringer givet livfulde skildringer fra dette særprægede kunstnerhjem og opridset en række scener fra hverdag og fest i det gamle borgerlige København.

Mens hun boede her i Nyhavn hos sine forældre, fik hun, tyve år gammel, sin debut som skuespillerinde på Det kgl. Teater. Alt forløb godt, og: »Efter forestillingen kørte jeg hjem til Nyhavn, strålende af lykke og – med et stykke voksløys i hver hånd. Det var nemlig skik og brug, at kunstnerne beholdt, hvad de kunne spare af voksløysene på påklædningsværelserne. Ude på trappen ved vor lejlighed stod moder, der ikke havde turdet være med i teatret, i spændt forventning. Da hun hørte, hvorledes alt var gået, brast hun i gråd. Jeg omfavnede hende ligeledes grædende og stadig med mine to lysestumper i hænderne. Aftenen tilbragte vi sammen med en del venner«.

Familien havde en stor omgangskreds, der bestod af både skuespillere, forfattere, malere og musikere. Også flere udenlandske kunstnere besøgte hjemmet, når de opholdt sig i København, således den norske violinist Ole Bull, der gav koncerter i Ridehuset, og den svenske sangerinde Jenny Lind, som optrådte på Det kgl. Teater.

Julie Rosenkilde kom af og til i Johan Ludvig og Johanne Luise Heibergs hjem i Søkvæsthuset på Christianshavn, og en dag, da den store skuespillerinde havde gennemgået en Shakespeare-rolle med hende, bad værtsfolkene hende blive til middag, hvor de fik fiskefilet med østers og champagne, og bagefter fulgte Heiberg og Johanne

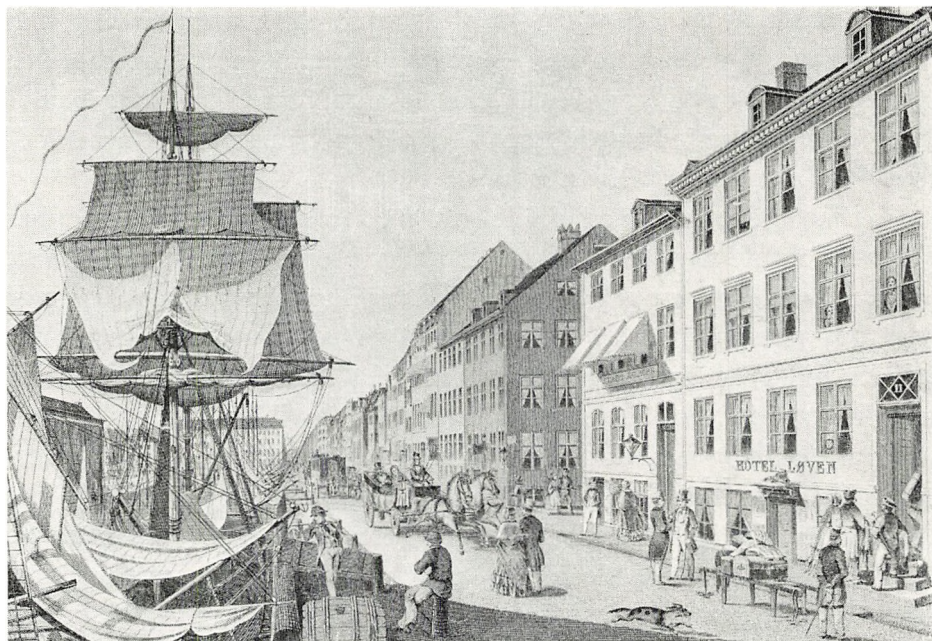
Luise hende hjem. »Han tog en af os under hver arm, og så gik vi til Nyhavn. Det var dejligt måneskin. Udenfor vor port sad den gamle vægter og sov, og da vi vækkede ham, idet vi bad meget undskyldte vor dristighed, sagde han: »Åh, det gør såmænd ikke det mindste. Jeg falder straks i søvn igen!««

I 1849 blev Julie Rosenkilde gift med cand. polyt. Christopher Sødring, og de nygifte fik overladt lejligheden i Nyhavn, medens de ældre flyttede til en anden bydel. På bryllupsdagen kørte det unge par om aftenen til deres fremtidige hjem. »Jeg var den første, der trådte ind i de hyggelige stuer, hvor jeg havde oplevet så meget smukt og godt«, skriver Julie Sødring. »Aldrig vil jeg glemme det udtryk af glæde og ærbødighed, hvormed min mand tog sin hat af, forinden han overskred tærskelen til hans og mit hjem, og vi begyndte det samliv, der først mange lykkelige år efter afbrødes ved hans død«.

Julie Sødring opnåede aldrig at blive den fejrede primadonna, men gennem sin ypperlige fremstilling af ældre koner og jomfruer i vore lystspil blev hun »hjemmets og huslighedens skuespillerinde«. Kun 52 år gammel måtte hun på grund af sygdom forlade teatret.

»Den lille sukkermand«
over portindkørslen til Nyhavn nr. 11.

Nyhavn, set mod Kongens Nytorv. Længst til højre ligger »Hotel Løven«, Nyhavn nr. 21; den tredje bygning i husrækken derfra er »Den hvide Elefant«, Nyhavn nr. 15. Reklametryk ca. 1850, Det kgl. Bibliotek.

»DEN HVIDE ELEFANT«

På huset i Nyhavn nr. 15, der tidligere blev kaldt »Hotel Karl den Femtende«, er over gadedøren anbragt et udhugget og bemalet billede af en elefant med et kors-prydet skabrak. På ryggen bærer dyret et otte-tal, som angiver ejendommens gamle matrikel-nummer. Den gudelige indskrift: »Wer Gott verdraut had wohl gebaut«, tilkommer nok rettelig murerlauget.

I 1765, da skiltet blev opsat, beboedes huset af tehandler Jørgen Hansen Alsing, der døde kort efter, og i 1770 fik hans søn, tehandler Hans Jørgensen Alsing, borgerskab på handel med kinesiske og øst-indiske varer.

Det usædvanlige bomærke lever op på husfacaden og minder om svundne tiders indbringende forretning med Østens produkter.

» S O L E N «

DET høje, smalle hus, Nyhavn nr. 41, som er opført i 1698, benævnedes tidligere »Solen« efter sit bomærke, der dog i virkeligheden forestiller en kompasrose og desuden to dannebrogflag og to sandure, sådan som de brugtes ved udregning af skibenes fart over havene. Skiltet er opsat af sejl-, flag- og kompaslager Hans Klestrup i 1761 og bærer indskriften:

Herre Wis os dine Weie
Bøi self baade Roer og Staven
at wi efter Werdens Møie
kan naa hos dig en siker Havn

og derunder:

Her er Styrmands Redskab til Kiøbs.

Huset har i tidens løb været hjemsted for en række sejl-, flag- og kompaslagere; omkring midten af 1700-tallet ejedes det af grosserer Jørgen Thomsen Bech, der begyndte sin løbebane inden for handelen som skriver i »Asiatisk Kompagni«, men snart fik egen virksomhed og tjente sine første penge som selvstændig forretningsmand ved at handle med menneskehår, som han lod opkøbe i Jylland gennem sin dér-værende familie og solgte til parykmagere og frisører, der efter fransk mode leverede herrerne mægtige parykker og arrangerede damernes kunstfærdige frisurer. Senere tog Jørgen Bech borgerskab som te- og porcelænshandler og drev forretning med kinesiske og ostindiske produkter. Han døde i 1816 og blev begravet på Assistens Kirkegård. Her lod hans enke opstille et prægtigt gravmæle med et marmorrelief, udført af sten- og billedhugger Frantz Ney, der var kaptajn i Brandkorpset – og bror til Napoleons berømte marskal.

Et kendt sted i Nyhavn er nr. 59, der er blevet kaldt »Guldmagerens Hus«, fordi grunden her ca. 1690 blev bygget af kobbersmed Henrik Ehm, som foruden sit håndværk også gav sig af med guldmageri. Han var en dygtig og foretagsom mand, men hård og stridbar i al sin færd, ja, anlagde endog sag mod sin mor og stedfar i anledning af sin fædrearv – og vandt den. Det blev indledningen til en lang række processer, der fulgte ham hele livet igennem. Allerede som ung erhvervede han nogle indbringende kobbermøller; men endnu flere penge tjente han ved omfattende kaperier under Carl Gustav-krigene. I den fattige tid derefter var han meget villig til at yde regeringen økonomisk hjælp, hvorved han fik overdraget kronens rettigheder til adskillige store jordegodser og derigennem kom i forbindelse med hoffet og rigets mægtige.

Det lykkedes således Henrik Ehm at indynde sig hos Christian den Femtes unge dronning, Charlotte Amalie, der var meget vindskibelig og skaffede sig ejendomme rundt om i landet. Hun overdrog Ehm en nordsjællandsk kobbermølle i forpagtning; men da virksomheden gik dårligt, nægtede Ehm at betale den fastsatte afgift til Charlotte Amalie, som dog aldeles ikke var til sinds at give efter i dette stykke, men henholdt sig til kontrakten, hvorefter Ehm truede med at anlægge sag mod hende. Denne proces, vendt mod den enevældige majestæts dronning, ville være blevet en uhørt skandale i Danmark, men afværgedes da også, idet en særlig kommission, der blev nedsat for at afgøre stridsspørgsmålet, dømte Ehm til at betale, hvad han var skyldig. For at lægge plaster på såret blev den kværunderende kobbersmed kort efter udnævnt til assessor i Kommercekollegiet.

Efterhånden afhændede Henrik Ehm alle sine ejendomme på landet og vendte sin opmærksomhed mod København, idet han var blevet klar over, at der var store penge at tjene på grundspekulationer i det nye kvarter ved Nyhavns Kanal. For en meget billig pris købte han en stor, sumpet grund, hvor han på en del af arealet lod opføre en anselig bindingsværksgård til sig selv. Her kastede han sig over guldmageri, som dengang optog mange rige og lærde folk over-

ordentlig stærkt, og han må være kommet i stort ry for sit kendskab til alkymien, eftersom en yngre læge, Christian Hacquart, henvendte sig til ham og bad ham lære sig den magiske kunst. Den videbegærlige læge, der var søn af en indvandret fransk kirurg, havde studeret i udlandet, men var ved faderens død vendt hjem og havde hurtigt skabt sig en stor praksis. Kobbersmeden var villig til at lære fra sig, og den 14. september 1699 blev der opsat en kontrakt mellem parterne, hvorefter Ehm – for et beløb af 600 rigsdaler – forpligtede sig til at levere Hacquart en opskrift på fremgangsmåden ved guldmageri. Lægen gav sig straks i lag med at eksperimentere efter den detaljerede anvisning, han havde sikret sig, men opnåede intet som helst resultat. Han følte sig bedraget og nægtede at betale den sum penge, der stod anført i kontrakten, hvorefter Ehm gik til domstolene. Processen vakte stor opsigt, men det hele postyr endte med, at sagen blev hævet, og ingen af parterne fik ret. Kort efter døde Henrik Ehm på en rejse til Hamborg.

Det er ikke usandsynligt, at Ludvig Holberg, adskillige år senere, kan have benyttet den kuriøse guldmagerproces som motiv for sin lystige komedie »Det arabiske Pulver«.

Ehms bindingsværksgård blev nedrevet i 1755 og erstattet med den store rødstensbygning, der som Nyhavn nr. 63 er blevet bevaret til vore dage. Det er da egentlig nærmest denne gård, man kan betegne som »Guldmagerens Hus« i stedet for ejendommen nr. 59, der nok har ligget på Henrik Ehms grund, men aldrig været beboet af den uheldige alkymist.

Forhen benævnedes bygningen undertiden »Århus Domkirke« på grund af sit nu forsvundne halvrunde gavlparti, der øverst oppe har en høj sandstensfigur, Kristus med jordkuglen i sin venstre hånd. Denne figur er nu anbragt på husets facade.

MAHNFELDTS GÅRD

EN af de mest anselige ejendomme i Nyhavn er den store, røde bygning nr. 65, Mahnfeldts Gård, der er opført i 1737 for vintapper Bertel Jæger, hvis forbogstaver er indhugget i gadeportens slutsten. Over porten ses et dekorativt relief, der er opsat af sejl-, flag- og kompas-mager Christian Pedersen Brennøe, som fik borgerskab i 1758. Han efterfulgtes af sin søn, Peter Christian Brennøe, der en overgang var en meget velhavende mand, men endte sine dage i stor fattigdom. I nyere tid har huset rummet E. Mahnfeldts bødkeri. Den idylliske gårdsplads er omgivet af brogede bindingsværkslænger med små, blyindfattede ruder.

Øverst oppe i gården logerede i 1836 en meget aparte person, litteraten Jens Peter Tønder, der var kendt som en af byens originaler. Han var født i 1773 som søn af en kontreadmiral, blev student og tog senere teologisk embedseksamen med bedste karakter. Derefter ernærede han sig ved at give informationer i sprog, men hans besynderlige væsen og plumpe manerer virkede frastødende på hans omgivelser; efterhånden slog hans familie helt hånden af ham, og han havde svært ved at skaffe sig sit udkomme. I sin nød tog han da hyre som matros og kom ud på to lange sørejser.

Efter sin hjemkomst udviklede han sig til en ren særling, som, snavset og luvslidt, færdedes rundt i gaderne, iført en lang, grå vadmelsfrakke, hvide lærredsbenklæder, der kun i de koldeste vintermåneder blev ombyttet med vadmelsbukser, en grov skjorte, som stod åben i halsen, et par brednæsede sko og hvide uldgarnsstrømper. I dette kostume gik han fra dør til dør for at sælge et flyveblad, »Gammelt og Nytt«, som han selv havde skrevet og ladet trykke, og hvis navn efterhånden blev overført på ham selv. Det var fyldt med en mængde, mere eller mindre snurrige »leveregler« og helt igennem præget af demokratiske anskuelser, hvad man kan se bl.a. af følgende betragtninger: »Jeg har haft i min nærmeste familie tre admiraler, en geheimeråd, syv kammerherrer, der har galt husholdet, medens de levede, og efter deres død efterladt mig i fattigdom og elendighed. Jeg ville derimod ønske, at jeg havde haft i min familie nogle ager-

dyrkere, skorstensfejere, smede og andre af den simple klasse, når de kun havde ført en fornuftig husholdning, medens de levede«.

Tønders familie havde nu ikke efterladt ham i den rene armod, men tværtimod skænket ham en ret betydelig arv, som han, den udprægede gnier, omhyggeligt skjulte i en kiste i sit tarvelige logi og aldrig omtalte til nogen; men alligevel kom det rygte ud, at han lå inde med mange penge – og det blev hans ulykke, så han døde for morderhånd.

Morderen var den 22-årige Petri Claudi Ferdinand Worm, der var søn af en købmand i Nyborg. Omgang med dårlige kammerater havde tidligt bragt ham ud i uføre, og mens han en tid drev om i København, hørte han tale om den velhavende særling og besluttede at ombringe ham for at tilegne sig hans penge. Han opsøgte ham på hans bopæl i Nyhavn og gav det udseende af, at han ønskede at tage sprogtimer hos ham. Undervisningen kom også i gang, og en dag medbragte Worm en kage, bestrøet med opium, som han fik sin lærer til at spise i det håb at bedøve ham; men planen mislykkedes: giften havde ingen virkning. Ved en senere lejlighed bød han ham en lignende kage, som Tønder dog nu afslog. Da tabte Worm besindelsen, og med et stykke sejlgarn, der lå på bordet, kvalte han den gamle mand. Derefter forsvandt han med Tønders formue og flygtede til udlandet, men blev arresteret og ført hjem og måtte gå til bekendelse.

Tilsyneladende blev han nu stærkt grebet af anger over sin ugering. I fængslet skrev han sentimentale digte og rørende breve, der nåede ud til offentligheden, og det var ikke frit for, at man fik en sådan medlidenhed med den angrende synder, der havde myrdet »den ækle Tønder«, at han næsten kom til at stå som en helt og martyr. Retfærdigheden måtte dog ske fyldest, og den 20. november 1838 blev Worm henrettet på Amagerfælled, hvortil folk var kommet i store skarer for at overvære det makabre optrin.

JOHAN BUNTZENS GÅRD

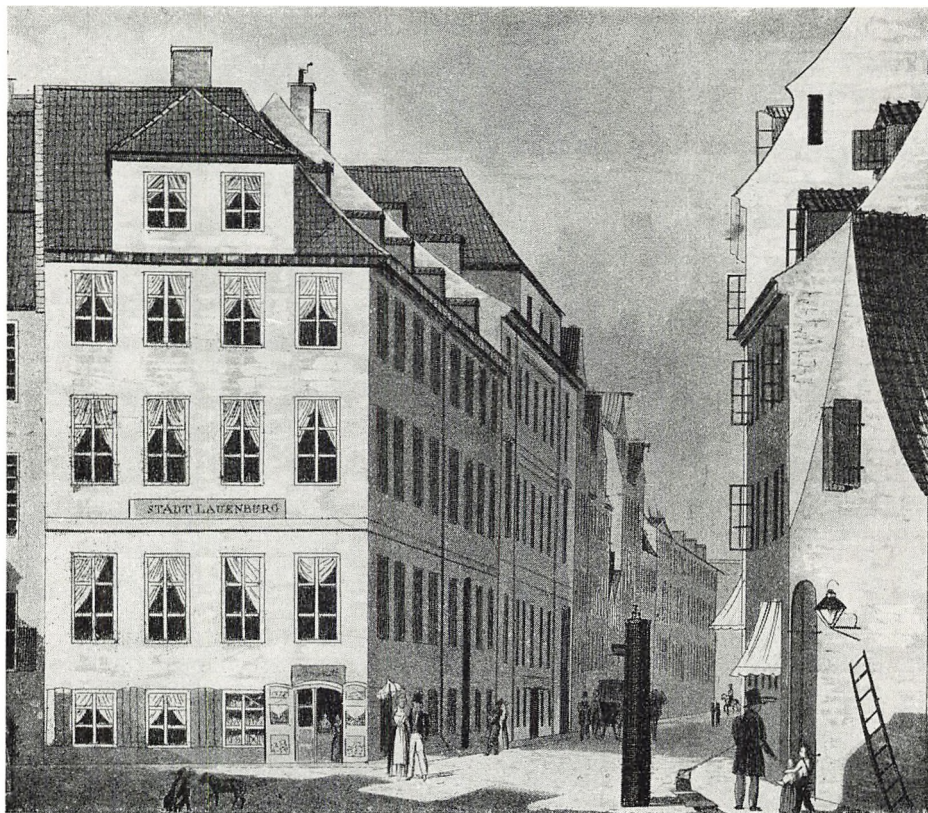
I 1780'erne boede i Nyhavn nr. 67 dispachør og stadsmægler Johan Buntzen, der ved siden af sine forretninger interesserede sig stærkt for naturvidenskaberne, og fra husets altan foretog han regelmæssige astronomiske observationer. Med stor kunstfærdighed sleb han selv glassene i sine kikkerter, og i et drejerværksted, han havde ladet indrette, forarbejdede han smukke sager af ibenholt og elfenben. Johan Buntzen, der var enkemand efter at have været gift to gange, havde fire døtre, hvoraf Thomasine var den ældste og kønneste og bedst begavede. I regelen var hun stille og tilbageholdende, men til tider kunne hun udfolde et sprudlende humør, og hun »elskede alt, som kom i hendes nærhed, såvel mennesker som dyr«.

Gennem sine »comptoir-forretninger« var Buntzen kommet i forbindelse med den unge translatør og litterat Peter Andreas Heiberg, der hjalp ham med den udenlandske korrespondance. Den dygtige sprogmand var desuden assistent hos Københavns notarius publicus, hvis efterfølger han havde velbegrundet håb om at blive. Efter nogle omflakkende og ret vidtløftige ungdomsår havde han nu slået sig ned i hovedstaden og var hurtigt blevet kendt som en talentfuld forfatter, hvis hvasse satire og vittige angreb på regeringen havde skaffet ham adskillige høje mulker på halsen.

Mægler Buntzen kom snart til at sætte megen pris på P. A. Heiberg og bad ham give husets unge døtre timer i fransk, tysk og italiensk. Undervisningen strakte sig over flere år, og jo længere den varede, jo mere følte Heiberg sig tiltrukket af sin ældste elev, og på den anden side anstrengte Thomasine sig af al magt for at tilfredsstille sin lærers krav og var lykkelig, når han roste hende. Under hele sin opvækst blev hun stærkt feteret og forkælet af sine omgivelser, hvad hun selv senere gav udtryk for i et brev: »Et forkælet barn som jeg! hvis eneste fortrin var et hjerte, som natur og opdragelse kun havde dannet alt for ømt. Min moders afgud, og efter hendes død inderlig elsket af min fader, min bedstemoders, mine tanters, hele familiens yndling, var jeg vant til at være elsket i den højeste grad og kunne ikke leve uden i en atmosfære af ømhed og overbærelse«.

Den yndefulde unge pige med de store, spørgende øjne og de viltre, sorte krøller blev Heibergs skæbne. Da hun endnu kun gik i sit femtende år, anholdt han om hendes hånd hos faderen, der gladelig gav sin velsignelse til forbindelsen. Thomasine sagde også straks ja; hun beundrede sin lærer og var stolt af hans frieri; men hendes følelser for ham gik næppe dybere – og kom aldrig til det. I sommeren 1788 blev forlovelsen deklareret, og to år efter stod brylluppet. Hun var 17 og han 32 år. Ægteskabet blev ikke lykkeligt, og efter ti års forløb opløstes hjemmet ved Hof- og Stadsrettens strenge dom: »Translatør P. A. Heiberg bør forvises fra kongens riger og lande«. Om aftenen den 7. februar 1800 forlod han København og rejste til Frankrig for aldrig mere at vende tilbage, medens hans hustru med deres otteårige søn, Johan Ludvig, tog sin tilflugt til sit barndomshjem i Nyhavn. Her aflagde den elegante svenske baron Gyllembourg-Ehrensward, der havde været indviklet i sammensværgelsen mod kong Gustav den Tredje og nu som landsforvist opholdt sig i Danmark, hyppige besøg og havde hemmelige rendezvous'er med den unge frue på hendes værelse. Det fortrolige forhold mellem dem udvikledes og førte til et lykkeligt ægteskab, der varede til Gyllembourg-Ehrenswards død i 1815, hvorefter hans enke måtte indrette sig et nyt, langt mere beskedent hjem, men tog senere ophold i huset hos sin søn og svigerdatter, Johanne Luise Heiberg. Det var som en moden og erfaren kvinde, hun i sin enkestand, under den strengeste anonymitet, skrev en række »Hverdags-historier«, der afspejler tidens borgerlige milieu og samtidig åbenbarer hendes eget lidenskabelige temperament. –

Endnu et berømt forfatternavn er knyttet til Johan Buntzens gård; her boede nemlig H. C. Andersen fra 1848 med kortere afbrydelser lige til 1865. Han havde tre værelser på anden sal hos gæstgiver og skibskaptajn Johannes Anholm og siden hos dennes enke og døtre, og vi ved, at han betalte 18 rdl. i månedlig husleje. Om møbleringen kan man danne sig en ret tydelig forestilling, idet møblerne, der tilhørte Anholms, er kommet til H. C. Andersen-Museet i Odense.

Hvor Store- og Lille Strandstræde mødes i et lille torv ud mod Sankt Annæ Plads, lå forhen »Hotel Stadt Lauenburg«, nu »Hotel Victoria«, og ved siden af det ses Waagepetersens Gård, Store Strandstræde nr. 18, der i vore dage tilhører »De forenede Papirfabrikker«.
Reklametryk fra ca. 1830, Københavns Bymuseum.

WAAGEPETERSENS GÅRD

DEN ældre bebyggelse i Store Strandstræde er nu næsten helt forsvunden; kun en enkelt ejendom, nr. 18, Waagepetersens Gård, som blev opført i 1790'erne, er tilbage. Den har navn efter vinhandler Chr. Waagepetersen, der grundlagde sin forretning i 1808 og snart gjorde den til den førende inden for branchen. I 1827 udnævntes han til hofvinhandler. Han var ikke blot virksom for firmaets trivsel, men påtog sig flere betydelige kommunale hverv og var således gennem

en længere årrække medlem af byens 32 mænds råd. Desuden viste han stærk kunstnerisk interesse, og hans hjem var et samlingssted for datidens tonekunstnere, som han rundhåndet understøttede, bl.a. komponisten Frederik Kuhlau.

BRIGADÉR HALLINGS GÅRD

TIL gården i Lille Strandstræde nr. 14 er knyttet mindet om den excentriske rigmand William Halling. Han var en sjællandsk præstesøn, der som ung havde arbejdet sig op inden for »Asiatisk Kompagni« og senere var gået i engelsk militærtjeneste i Indien. Englændernes udplyndring af de undertvungne indfødte fyrster kom sikkert også Halling til gode, og ca. 1772 vendte han hjem med en stor formue. Kort efter blev han meddirektør ved »Asiatisk Kompagni«, og foruden gården i Lille Strandstræde, som han lod ombygge, erhvervede han flere store godser, bl.a. Dronninglund i Vendsyssel. Sine titler – brigadér og generalmajor – havde han måttet købe for klingende mønt. Den sidste kostede ham de 16.000 rdl., der skulle til for at brolægge Kongens Nytorv!

Fra sin militærtid i Indien var han vant til at betragte sine underordnede nærmest som slaver og blev snart kendt som en hårdhændet herremand, men ikke desto mindre viste han på flere områder interesse for sine fæstebønderes tarv og stiftede et legat for fattige.

Den hjemvendte brigadér yndede at omgive sig med østerlandsk pragt og vakte ofte stor bestyrtelse ved sin orientalske væremåde og sine besynderlige ideer, der lå den danske befolkning fjern. Før at forbedre menneske-racen på Dronninglund gods ville han bestemme, hvem de unge bønderfolk skulle gifte sig med – og der gaves ingen pardon for de ulydige. Det fortælles også, at han skal have indført det her i landet ellers ukendte begreb jus primæ noctis, d.v.s. herremandens ret til den nygifte pige i brudenatten. Ikke underligt, at der endnu lever mange sagn om denne tyranniske godsejer.

ZINNS GÅRD

Den gamle, smukke købmandsgård Kvæsthusgade nr. 3 tilhørte tidligere det Zinn'ske handelshus, hvis grundlægger, Johann Ludvig Zinn, var kommet hertil fra Tyskland i 1757 – efter sigende med kun 5 rdl. i lommen. Han svang sig hurtigt i vejret og blev bl.a. medlem af Københavns Sørret, revisor i »Asiatisk Kompagni« og formand i »Grosserer-Societetet«. Som en af »stadens 32 mænd« skænkede han Københavns Magistrat en kostbar stemmeurne af sølv, der opbevares på Rådhuset, »som et ringe taknemmeligheds-tegn imod borgerne i en stad, hvor han som en fremmed har nydt indfødsret, venskab, held og hæder«.

Den indflydelsesrige handelsmatador, der fik titel af kgl. agent, var kendt som en myndig husherre, en gæstfri vært og en meget musikalsk selskabsmand. Inden for familiekredsen kunne han fare op i hidsighed, hvorimod hans hustru, Johanne, der var en datter af kobberstikkeren, professor ved Kunstakademiet Johan Martin Preisler, altid viste blid tålmodighed. Hun forestod sin store husholdning med megen dygtighed, gik selv med i køkkenet, klædt i en silkekjole med hvidt overtræk, og deltog i den daglige madlavning. Det skyldte hun, sagde hun, sin mand og sin herre! Livet igennem holdt hun sig beskedent tilbage for sin ægtefælle, og da hun som gammel kone gav en datterdatter sin velsignelse før hendes bryllup, formanede hun hende med disse ord: »Men husk bare på, mit barn, hvad der står skrevet: Und er soll dein Herr sein!«

Både hverdage og festdage i den Zinn'ske handelsgård er udførligt skildret i datteren Sophie Dorotheas memoier, »Grandmamas Bekendelser«, der giver et fængslende milieu-billede af det borgerlige København i slutningen af 1700-tallet. Den kønne, højt begavede grosserer-datter, der blev født i 1774, var den ældste af seks børn og sin fars favorit. Allerede fra seks-års alderen måtte hun daglig gennem mange »læretimer« og blev særlig dygtig til sprog og musik. Som ung pige sværmede hun stærkt for tidens sentimentale litteratur; efter faderens princip havde hun lov at læse alt, undtagen virkelig uanstændige bøger, men det hændte, tilstår hun, at selv en og anden af de tilladte, rørende romaner satte hendes blod i heftig bevægelse.

Da agent Zinn drev udstrakt handel på udlandet, modtog han så jævnligt fremmede købmænd i sit hus, når de opholdt sig i København, og det kunne ikke undgås, at flere af de chevalereske gæster gjorde indtryk på den unge, letfængelige pige, der nød at komme på komedie, gå til baller og koncerter og blive feteret af sine tilbedere. Særlig livligt deltog hun i byens selskabsliv i revolutionsårene, da de nye franske, dristige ideer og anskuelser vakte stærkt røre herhjemme. En fransk gesandt, Philippe Grouvelle, kom til København omtrent samtidig med nogle kommissærer, mest unge velhavende købmands-sønner og videnskabsmænd, der skulle opkøbe korn til forsyning af republikkens hære. Franskmændenes ankomst til hovedstaden vakte megen opsigt; til at begynde med afskyede mange dem, men inden længe gjorde de belevne herrer stor lykke hos borgerskabet, og i adskillige kredse blev det gængs tone at sværme for revolutionen – samtidig med at man dog viste det danske kongehus oprigtig hengivenhed. Kommissærerne blev vel modtaget hos byens rige grossererfamilier, der under vort neutralitetssystem tjente masser af penge ved handelen på Frankrig; men intetsteds følte de fremmede sig så velkommen som i den frihedsbegeistrede agent Zinns hjem.

Ved et middagselskab her faldt talen på Marseillaisen, og Sophie Zinn bad da de tilstedeværende franskmænd synge den. En af dem, Honoré Duveyrier, der var en berømt parisisk advokat, istemte så den nye frihedssang, mens de andre sang med på omkvædet. For første gang lød Marseillaisen i Danmark, og den blev sunget med en sådan kraft og følelse, at »Grandmama« helt lod sig henrive: »Man må have hørt Marseillerhymnen synge første gang således for at kunne forestille sig det indtryk, den så gør«.

Da franskmændene i januar 1794 havde generobret Toulon fra englænderne, ønskede de franske afsendinge at fejre sejren sammen med deres københavnske omgangskreds, som de indbød til et bal i Raus traktørgård i Vingårdsstræde; men den engelske minister, der følte sig fornærmet over de danskes tydeligt udtrykte sympati for franskmændene, henvendte sig til regeringen og fik den til at forbyde festen. Dette ærgrede agent Zinn, der mente, at man ikke således skulle lade sig kujonere af englænderne, og i stedet for det påtænkte

»Toulonbal« inviterede han de franske udsendinge til et stort selskab i sit hjem. På festaftenen havde den franske gesandt jomfru Zinn til bords. Efter at suppen var spist, blev en postej med et løst låg sat hen foran Grouvelle, og man bad ham »lægge den for«. Idet gesandten løftede låget, fløj tre af Sophies kanariefugle, som var blevet sat ind i den hule postej, højt op mod loftet og tabte nogle små sedler, de havde haft bundet til deres vinger, og hvorpå stod disse ord på fransk: »Toulon er generobret!« Denne udsøgte »artighed« glædede de franske overordentligt og »rørte dem til tårer«, fortæller »Grandmama«. Få timer før festen havde hendes far fået et anonymt brev, hvori han blev advaret imod at lade synge republikanske sange i sit hjem om aftenen, da den engelske minister havde betalt pøbelen for at slå hans vinduer ind. Zinn lod sig dog ikke afskrække, men opfordrede sine franske gæster til at synge deres frihedssange. Under sangen kastede han af og til et blik ud på gaden for at se, om der skulle opstå tumult, men alt var roligt, og ikke en sten blev løftet mod huset.

En og tyve år gammel giftede den omsværmede jomfru Zinn sig med Henry Thalbitzer, der var preussisk konsul i Helsingør, og hvem hun »agtede højere end nogen af de unge mennesker«, hun kendte. »Vores hele familie yndede ham. Min fader selv agtede hans kundskaber, hans flid, hans ædle hjerte«. Efter et lykkeligt ægteskab mistede fru Sophie Thalbitzer sin mand i 1818; hun tog senere ophold hos sin søn, godsejer Carl Thalbitzer til Cathrinebjerg, hvor hun døde i 1851.

Efter agent Zinns død fortsatte »Grandmama«s bror forretningen i Kvæsthusgade. Hans datter, Emma Zinn, ægtede i 1829 komponisten J. P. E. Hartmann, og de nygifte flyttede ind på anden sal i den Zinn'ske gård. Emma Zinn døde temmelig ung, men Hartmann blev boende i huset til sin død i 1900 – altså i 71 år.

» L A M M E T «

NABOEJENDOMMEN til den Zinn'ske handelsgård, Kvæsthusgade nr. 5, bar i ældre tid navnet »Lammet«. På forhuset, der stammer fra 1736, er indmuret en stenfigur af et lam og en tavle med følgende gudelige indskrift:

Gud er mit Slot og faste Borg
Paa hannem vil jeg bygge
Hans Ord forlindre kand min
Sorg og ingen det sckl rygge
Ieg weed og troer stadelig
Hand sine ey forlader
Mens hielper dennem naadelig
Som en forsivfnlig Fader
P. H. S. L. A. M. D.
Ano 1691

De første initialer hentyder til gårdens daværende ejer, Peder Hansen Lange, der afvekslende kaldes skipper, købmand og brændevinsbrænder.

Da zar Peter den Store i 1716 besøgte København med en betydelig hær, blev pakhusene i Peder Langes ejendom benyttet som oplagsrum for russernes levnedsmidler, og et af husene blev så stærkt belastet med mel, at hele øverste stokværk faldt ned.

På den nuværende gårds førstesal boede historikeren, professor Troels-Lund gennem flere år, og her modtog han på sin 70 års fødselsdag i 1910 studenternes fakkeltog.

IV

Ny-København

Hele København lå samlet inden for bispestadens grænser indtil Christian den Fjerdes tid, da byen blev udvidet med et mægtigt areal mod nordøst, beliggende omtrent mellem Gothersgade-Nyhavn og Kastellet; men bebyggelsen i dette Ny-København kom til at gå meget langsomt. Først i 1660'erne skete et betydningsfuldt fremskridt, idet Henrik Ruse i forbindelse med nye store fæstningsarbejder og voldudvidelser udarbejdede en plan, hvorefter der i den vestlige del af det indlemmede areal blev anlagt en række lange, snorlige gader, vidt forskellige fra det bugtede gadenet i de ældre bydele. I den østlige part af terrænet lod enkedronning Sophie Amalie bygge et lystslot, der nedbrændte allerede i 1689. På dets grund anlagdes en have og en mønstringsplads, som Frederik den Femte i anledning af det oldenborgske kongehus' 300 års jubilæum i 1749 skænkede københavnernes til bebyggelse. Den nye bydel, Frederiksstaden, hvis anlæg var planlagt af hofbygmester Nicolai Eigtved, blev hovedstadens fornemste kvarter med sine mange adelspalæer, stormandsgårde og anseelige borgerhuse uden om Amalienborg Plads som centrum.

JACOB HOLMBLADS GÅRD

DET fine og pyntelige rokokohus, dobbelthuset Sølvgade nr. 38, hvorom man har sagt, at det »ligner et større dukkehus«, blev opført i 1776 for »velagtbar Seigneur Jacob Holmblad«. Han var en indvandret svensker, der først blev ansat som farversvend i det kgl. uldmanufaktur, som lå i Rigensgade, omtrent hvor det tidligere Garnisonssygehus nu har sin plads; men senere grundlagde han, med støtte af regeringen, sit eget manufakturfarveri ved gården i Sølvgade.

I 1789 optog han sit eneste barn, Lauritz Holmblad, i firmaet, der nu fik navnet »Jacob Holmblad & Søn«. Som noget forholdsvis nyt begyndte de at anstille forsøg med dyrkning af indenlandske farveplanter og fik til dette brug overladt store arealer uden for byens porte. Når den voksende virksomhed nu og da havde vanskeligheder med myndighederne angående forpagtningen af dyrkningsterrænet, gik cheferne direkte til kronprins Frederik for at forelægge ham sagerne. Det kunne de roligt gøre, eftersom de nød hans særlige bevågenhed, hvad der vistnok navnlig skyldtes deres mageløse dygtighed til at fremstille den røde krapfarve, som var hans yndlingsfarve til uniformsbrug.

Af Lauritz Holmblads mange børn grundede Jacob en spillekortfabrik, medens Carl Frederik overtog det fædrene farverianlæg, hvortil der hørte bl.a. en senneps- og en farvemølle, og konsoliderede det ved anvendelse af nye farvningsmetoder. Ikke mindre end fire generationer inden for slægten har været knyttet til den gamle gård i Sølvgade, og endnu er navnet bevaret i firmabetegnelsen »Sadolin & Holmblad«.

ET KUNSTNERHJEM

KRONPRINSESSEGADE blev anlagt 1800-04 på en del af Kongens Haves areal og kom med sin lange række patriciergårde i nyklassisk stil til at danne et ualmindelig smukt og harmonisk bybillede. Mange familier, der tilhørte det velhavende borgerskab, følte sig stærkt tiltrukket af gadens beliggenhed og flyttede ind i dens herskabelige lejligheder.

Også en del fremtrædende kunstnere har haft deres hjem i den stille parkgade, således komponisten C. E. F. Weyse, der boede i huset nr. 8 fra 1815-25. Hans »pebersvends-etablissement« er omtalt i Just Mathias Thieles »Af mit livs årbøger«, hvori det bl.a. hedder: »Weyse beboede den anden etage, i forening med en musiklærer Stein, og de havde en fælles opvarterinde i en gammel pige, hvis navn »Bollette!« man ved alle lejligheder hørte påkaldt«. I et forværelse fandtes nogle bogskabe, en elektricer-maskine, et lille optisk teater og andre lignende sager. Dagligstuen var alt andet end luksuriøst møbleret. »I et hjørne stod Weyses klaver, et instrument, som nok næppe var ham værdigt, en reol, stuvet med partiturer, og i krogen ved vinduet en høj skrivepult, bedækket med nodepapir, og nedenunder indrettet som buffet for glas og drikkevarer«. I et kabinet ved siden af opholdsstuen hang fuglebure med en mængde papegøjer, dompaper og stil-lidser, og der lød en evig skrigen og kvidren i lejligheden. Ud mod gården lå et lille sovekammer med et vindue, behængt med grønne uldne tæpper mod trækvind. »I disse værelser fandt jeg Weyse trippende om med begge armene på ryggen, og det var sjældent, at han ikke havde i det mindste »en migraine« at beklage sig over. Han spøjte selv over denne stadige skranten og kaldte sig »en månesyg, kedsommelig prinsesse«.«

Det var her i Kronprinsessegade nr. 8, at H. C. Andersen i 1819 som en fjorten års dreng opsøgte den store kunstner, kort efter at han var kommet til København. Weyse havde foranstaltet en indsamling til fordel for den aparte unge fyr, der pågående og samtidig naiv løb formående folk på dørene. I »Mit livs eventyr« har H. C. Andersen selv fortalt, hvordan han gik fra sin velgører »som vanvittig

Kronprinsessegade med indgangsporten til Kongens Have. I nr. 8, der er husrækkens fjerde ejendom, regnet fra den forreste bygning til højre, boede komponisten C. E. F. Weyse fra 1815-25. Akvarel af H. G. F. Holm.

af glæde . . . Jeg husker endnu, hvorledes jeg i min barnlige glæde, da jeg gik ned fra Weyse og var ene på gangen, kyssede mig selv på hånden og løftede den derpå mod himlen for at bringe Gud mit fulde hjertes tak«. –

Fra Kronprinsessegade nr. 8 flyttede Weyse til nr. 36 i samme gade, hvor han boede til sin død i 1842.

BARON BOLTENS GÅRD

RIGMANDSGÅRDEN Gothersgade nr. 8 har været rammen om en eventyrlig livsskæbne, knyttet til handelsmatadoren, baron Bolten, »i hvis biografi«, siger en samtidig, »der virkelig er meget stof til en roman, især når man ville gennemgå den detailleret«.

Henrich Bolte, som han selv skrev sig, før han blev baroniseret, var født i 1734 i et småkårshjem i Bremen og kom som helt ung til København, hvor han gik i vintapperlære og en tid tjente som vinkyer i den kongelige kælder. Efter at være blevet optaget i vintapperlauget samlede han sig så stor en kapital, at han kunne købe gården »Veltekuglen« i Gothersgade, hvor der tidligere havde været gæstgiveri. Han lod alle bygningerne nedrive undtagen et bindingsværkspakhus, der er bevaret til vore dage, og på en ubebygget grund ud mod gaden opførte han den endnu stående treetages gård. Over gadeportens ses en sten med bygherrens forbogstaver H B og årstallet 1767.

Den meget foretagsomme vintapper udvidede efterhånden sit forretningsområde, gik ind i rederivirksomhed og drev storhandel, især på Vest- og Ostindien. Under Den nordamerikanske Frihedskrig blev han en hovedrig mand ved at udsende ekspeditioner med egne skibe; i sin glanstid ejede han fem store ostindiefarere, der hjemførte mængder af kostbare kolonialvarer. En enkelt skibsladnings værdi kunne nå op på 550.000 rdl.

Den guldstrøm, som i denne florissante handelsperiode flød så rigeligt i Boltens pengekasse, nærrede hans honnête ambitioner, og efter at han anden gang var blevet enkemand, friede han til etatsråd Johan Friedrich Heinrichs attenårige datter, der var tredive år yngre end han; men for at opnå hendes hånd måtte han nødvendigvis se at slippe inden for rangklasserne, og i 1783 lykkedes det ham virkelig at blive optaget i adelsstanden som baron af Bolten for sine fortjenester af den ostindiske handel, som det officielt hed, men grunden til hans ophøjelse var dog nok langt snarere den, at han havde skænket 40.000 rdl. til Fødselsstiftelsen i Amaliegade, der var blevet oprettet på initiativ af enkedronning Juliane Marie.

Den nybagte baron fejrede sit bryllup med etatsråddatteren og førte sammen med hende fornemt hus på de store herregårde, han erhvervede; men lykken er en vendekåbe, og i de økonomiske krisetider, der fulgte, måtte han erklære sig insolvent, sælge sine godser og sin københavnske ejendom og afhænde sine skibe og varelagre med betydelige tab. Han blev skilt fra sin hustru, og i sine sidste år boede han til leje i tre små kvistværelser i sin tidligere gård i Gothersgade, hvor han døde, 55 år gammel, som en nedbrudt og desillusioneret mand. –

I ejendommens høje stue havde det bekendte hofurmagerfirma Urban Jürgensen gennem længere tid sine lokaler, og her var som reklame anbragt et ur, som mange københavnere plejede at stille deres lommeure efter. Det sjældne ur, der bærer årstallet 1740, hænger nu på forhusets elegante rokokotrappe.

Nederste etage i Baron Boltens Gård er for nogle år siden blevet gennembrudt af en buegang, hvad der i nogen grad skæmmer bygningen.

DANNESKIOLD-LAURVIGS PALÆ

I ældre tid var Store Kongensgade en ret fornem gade med en del statelige huse, hvoraf de allerfleste nu er borte; men et par patriciergårde er dog bevaret til vore dage. Ejendommen nr. 68, der er bygget ca. 1745 for grev Ferdinand Anton Danneskiold-Laurvig, var oprindeligt et palæ, knyttet til det større Moltkes Palæ, »Håndværkerforeningen«s nuværende bygning, på hjørnet af Dronningens Tværgade, nr. 2, og Bredgade. Grev Danneskiold-Laurvig, hvis våbenskjold nu er indmuret på facaden til gårdspladsen, ejede flere norske jernværker og benyttede sit palæ dels som bolig, dels som oplagsplads for sine jernvarer.

* * *

En anden herskabsgård i nærheden af »Jernmagasinet«, som det adelige palæ ofte kaldtes, var den Barnekowske ejendom, Store Kon-

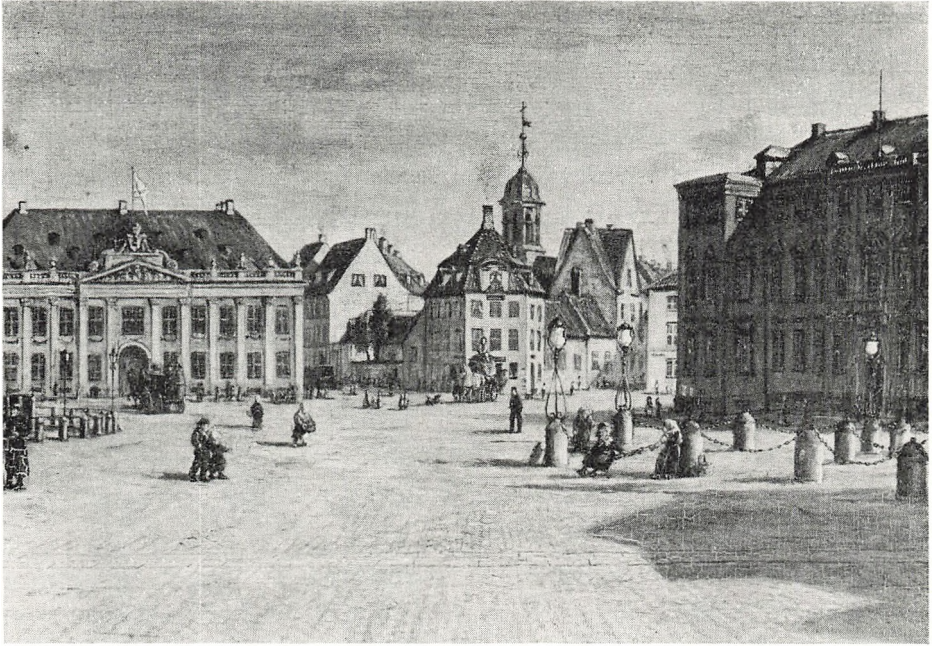
gensgade nr. 72, der blev bygget i 1797 af den franske arkitekt Joseph Ramée for etatsråd, grosserer Frédéric de Coninck. I 1849 kom gården i slægten Barnekows eje; den er nu forretningsejendom og benævnes »Metalgården«.

KANNEWORFFS HUS

DET lille, men iøjnefaldende hjørnehus – den Kanneworff'ske ejendom – ud mod Kongens Nytorv, mellem Bredgade, nr. 2, og Store Strandstræde, har forgængere af meget gammel dato. Allerede før Kongetorvets anlæg lå her en bygning i landlige omgivelser, lidt uden for den ældre Østerport. Ved flere lejligheder blev ejendommens store grund stærkt beskåret og fik efterhånden den mærkelige form, den har beholdt til vore dage. Den lille trekant, der ligger ud mod Bredgade, er i virkeligheden husets hele gårdsplads, sikkert den mindste i København. I tidligere tid var den adskilt fra gaden ved en mur med en indgangsdør og forsynet med en vandpost, hvis stang på grund af pladsmangel måtte føres ind på trappegangen.

Selv om huset i sin ældre skikkelse kun havde beskedne pladsforhold, rummede det dog i 1728, ifølge den mandtalsliste, som udarbejdedes i anledning af den store bybrand, ikke mindre end tyve personer – et temmelig broget selskab bestående bl.a. af en tobaksspinder, to mænd fra Kurland, en tømmermandssvend, en lakaj, en syerske og »en afdanket livdragon, som ernærer sig med at fange muldvarper her på volden.« Et par år efter branden overgik bygningen til urtekræmmer Niels Tittgen, der var blandt »stadens 32 mænd« og så anset, at han blev både oldermand og kommerceråd; han lod foretage en ombygning af ejendommen, så den fik butik med kælder, loft med hejseapparat o.s.v. Efter Niels Tittgen fulgte som ejere en række andre handlende, hvoraf Sieur Andreas Lorentz Prom i 1782 atter grundig ombyggede huset, der nu antog den skikkelse, som det i alt væsentligt har bevaret til vor tid.

I 1836 tilskødedes ejendommen ulden- og lærredshandler Lars Kanneworff. Han var en degnesøn fra Ringkøbing-egnen, hvorfra

Parti af Kongens Nytorv. Til højre ligger Charlottenborg, til venstre Thotts Palæ, og mellem disse to imponerende bygninger ses det lille Kanneworffs Hus med Collins Gård bagved. Udsnit af maleri 1852 af Christian Zeuthen, Københavns Bymuseum.

han fjorten år gammel, sammen med en jævnaldrende kammerat, Steffen Ravn, begav sig til København for at søge lykken dér. Rejsen var lang og besværlig og måtte for en stor del tilbagelægges til fods. Ved de to drenges ankomst til hovedstaden havde de ikke ét menneske at holde sig til, men det lykkedes dem dog begge at komme i handelslære. Efter overstået svendep prøve nedsatte Lars Kanneworff sig i 1818 som hosekræmmer og opnåede efterhånden en så stærk økonomisk fremgang, at han kunne købe hjørneejendommen ved Kongens Nytorv. Også hans ungdomsven havde etableret sig i København; en af hans sønner var den senere marineminister, admiral N. F. Ravn.

Lars Kanneworff nød ry som en flittig og stræbsom mand med en udpræget ordenssans. Det var med en ikke ringe stolthed, han modtog udnævnelsen til premierløjtnant ved det borgerlige artilleri, og det

hørte til hans bedste minder, at Frederik den Sjette engang ved en revy lod udtale sin anerkendelse af den dygtighed, hvormed hans mandskab havde deltaget i skydeøvelserne. Familiens daglige levestandard var yderst beskeden, og med undtagelse af den årlige skovtur til Dyrehaven kendtes ingen fornøjelser uden for hjemmet. Gennem mange år førte den påpasselige kræmmer en endnu bevaret journal over sine indtægter og udgifter, og da han engang havde opstillet en »calcul«, må han have fundet, at yderligere besparelser var nødvendige, eftersom han i journalen gjorde følgende lakoniske randbemærkning: »Kaffe er fra i dag afskaffet« – hvorefter alle familiens medlemmer havde sig at rette. Nøjsomheden var sat i højsædet i hine tider, »da holstensk ost og do. spegepølse – indkøbt for vinteren hos de holstenske skippere – afgav et veldækket frokost- og aftensbord, og hvor to lys på bordet betød fest.«

Kanneworffs privatlejlighed ved siden af forretningen blev efterhånden stærkt optaget, og da man en tid ikke havde noget sted at lægge læredrengen, blev der indrettet en seng til ham under disken i butikken, hvor han sov nok så godt efter en lang, ofte streng arbejdsdag. Både han og de andre medhjælpere skulle tidligt op. Butikken åbnedes kl. 5 om sommeren, lidt senere om vinteren, og blev sjældent lukket før kl. 23. Også søn- og helligdage var den åben i adskillige timer, og af Kanneworffs journal fremgår, at den end ikke har været lukket en eneste *hel* dag året igennem.

Den vestjyske ulden- og lærredshandler efterlod sig en god forretning, der forblev i slægtens besiddelse lige til vore dage, da den omdannedes til et skræderi. Et yngre familiemedlem, den tidligere skuespiller Ivar Schmidt, som var oplært i manufakturfaget, ledede firmaet i en årrække; senere blev han direktør for Det ny Teater.

GRANDJEANS GÅRD

HENIMOD midten af 1600-tallet opførte den kgl. tolder Johan Esmi, som tidligere havde været konsul i Spanien, på den nordlige nabogrund til det Kanneworff'ske hus en anselig bindingsværksbygning – nu Bredgade nr. 4 – der senere skulle få en berømt historie.

På gårdens facade ud mod Store Strandstræde nr. 3 var indmuret et i sandsten udhugget våben, som tilhørte den spanske gesandt, grev Bernardino de Rebolledo. Denne fornemme adelsmand kom til København kort før Christian den Fjerdes død og opholdt sig her i landet i 11 år. Han var ikke alene en fremragende diplomat, men også en fint dannet skønånd, der har efterladt sig en del digte med sværmerisk kærlighedspoesi. Det er noget af en gåde, hvorfor grev Rebolledos våbenmærke kom til at pryde den kgl. tolders ejendom. Traditionen har villet vide, at greven en tid har ejet gården eller i hvert fald »ligget på landet« her ude i forstaden; men vi har ingen autentiske oplysninger om disse forhold. Man har gættet på, at Johan Esmi – som forhenværende spansk konsul – har haft forbindelse med grev Rebolledo og til erindring om ham fået tilladelse til at anbringe hans våbenskjold på sin nyopførte gård.

I 1666 skødede Esmi sin ejendom, såvel »biugning som haufgerumb, træer og anden gevæxt og fruchter«, til rigsråd Jørgen Bielke, der kunne glæde sig over titlerne: Generallieutenant, gehejmeråd og ridder. Han stod i høj gunst hos Griffenfeldt, men for øvrigt vidste både han og alle andre i staden, at hans frue, Magdalene Gersdorff, var den unge rigskanslers elskerinde.

Da den uheldige statsmand blev styrtet, mistede Jørgen Bielke de fleste af sine embeder. Kort før katastrofen havde han solgt sit hus, som efter en række skiftende ejere i 1743 overgik til den højtansete Collin'ske slægt, der ejede det i tre generationer. Den sidste og bedst kendte var finansmanden, gehejmekonferensråd Jonas Collin, der blandt mange andre høje stillinger også beklædte posten som direktør for Det kgl. Teater. Særlig kendt er han blevet, fordi han tidligt viste forståelse for H. C. Andersen, der fik sin daglige gang i den Collin'ske gård, hvor så mange af datidens berømte mænd og kvinder samledes.

Bertel Thorvaldsen, Adam Oehlenschläger, Knud Lyhne Rahbek og Kamma Rahbek hørte således til hjemmets omgangskreds. I sit for fremmede vanskeligt forståelige »Bakkehus-sprog« kaldte fru Rahbek altid stedet »det spanske hus« og familieoverhovedet »den spanske« – i begge tilfælde hentydninger til grev Rebolledos våbenskjold uden på bygningen.

I 1852 solgte gehejmekonferensråden, som tidligere var flyttet hen i Amaliegade nr. 9, sin gård til konditor Christian Grandjean, der allerede i en årrække havde drevet et konditori i ejendommen. Den gamle bindingsværksgård var nu tjenlig til fornyelse. Efter sigende var den endog så brøstfældig, at da Thorvaldsen engang var middagsgæst hos Collins, dryppede det under et stærkt regnskyl gennem huller ned i hans suppetallerken.

Grandjean lod den forfaldne gård rive ned og byggede en stor etageejendom på grunden – den, som står der endnu.

Ved rejsegildet lillejuleaftensdag 1853 var H. C. Andersen til stede og havde til lejligheden skrevet en sang med bl.a. dette vers:

»Fra gammel tid en gård her stod,
nu er den »gamle minder«.
Men på dens grund, og den er god,
en ny man oprejst finder.
Vi rejste den med kransen på,
vi til dens fest os samle;
du nye gård! Gid lykken må
bo her som i den gamle.«

Ved Grandjeans ombygning af ejendommen blev grev Rebolledos våbenmærke, der tidligere havde smykket facaden, indsat højt oppe i muren ind mod gårdspladsen til Store Strandstræde. De fleste af dets felter og figurer er nu omtrent udviskede, men de sidste sparsomme rester af adelsskjoldet minder dog stadig om den lærde og galante spaniers ophold i København for ca. tre hundrede år siden.

Konditor Grandjean, der tilhørte en indvandret fransk familie, var en meget dygtig og fremskuende forretningsmand. Således var

han den første, der – med anbefaling fra Det kgl. Frederiks Hospital – fik tilladelse til at anlægge et ishus, som han lod opføre ved Vester-vold. Den sommer-is, der her blev fremstillet, fik snart stor afsætning ikke blot til hospitalsvæsenet, men i langt højere grad til private. Som arbejdskraft til isningen benyttede Grandjean de såkaldte »ærlige« slaver, d.v.s. skikkelige og fredsommelige fanger i de militære straffe-anstalter. Hver morgen mødte tredive mand op i deres sortegrå slave-dragter og med lænke om det ene ben. Hele flokken var under kom-mando af en »slavesergent«, en drabelig krigsmand, med sabel ved lænd, der hyggede sig i en nærliggende beværtning, indtil han ved aftenstid skulle føre sine underordnede hjem.

Blandt den ny gårds lejere var departementschef Andreas Linde, den senere chef for Det kgl. Teater, i hvis forældres hus Christian den Niende havde været optaget som prins. Kongen bevarede forbindelsen med sin ungdomsven og kom ofte i hans hjem for at aflægge ham et besøg.

L I N D E N C R O N E S P A L Æ

EN af hovedstadens ejendommeligste bygninger er Lindencrones Palæ på hjørnet af Bredgade, nr. 26, og Sankt Annæ Plads. Det er opført i 1751 for Christen Jensen Lintrup, der var en jysk borgersøn, som havde erhvervet sig en formue i »Det ostindiske Kompagni«s tjene-ste og derefter købt flere sjællandske herregårde, bl.a. Gjorslev, for hvis bønder han indførte arvefæste og desuden – for øvrigt mod deres vilje – ophævede hoveriet. Den foretagsomme godsejer blev ophøjet i adelsstanden og antog navnet Lindencrone.

Hans palæ, der vistnok er bygget efter tegning af stenhuggermester og arkitekt Jacob Fortling, vakte en vis opsigt i datidens København på grund af sit ualmindelige byggemateriale; det er nemlig beklædt med kridtsten fra Lindencrones eget kridtbrud ved Stevns Klint. Den berømte arkitekt Laurids de Thura fortæller, at ejeren »har ladet af klinten udarbejde store blokke, ladet dem forarbejde som kvader-stykker og deraf opført hans hele bygning, hvilket for hans pung har

været en sær og mærkelig umage, som jeg håber, at han eller hans efterkommere ingen sinde skal fortryde.« Den gamle Holberg kaldte spøgefuldt Lindencrones Palæ for »det største kridthus i byen.« Ved kridthus forstod man dengang et aflangt hylster af blik eller bly til at have småpenge i.

Ved byherrens død gik ejendommen i arv til hans søn, etatsråd Johan Frederik Lindencrone, der har indlagt sig fortjeneste som oversætter af Grimms eventyr. Hans datter ægtede generalløjtnant Johan Hendrik Hegermann, der, adlet under navnet Hegermann-Lindencrone, blev stamfader til en kendt slægt. Omkring 1860 udlejedes en del af Lindencrones Palæ til det engelske gesandtskab; men i 1898 blev hele bygningen solgt til dronning Victoria af Storbritannien og er nu den engelske ambassadørbolig. – På portens slutsten ses Christen Lindencrones monogram, et stort »L«.

ODD - FELLOW PALÆET

FREDERIKSSTADENS måske ædleste rokokobygning, Odd-Fellow Palæet eller det Schimmelmann'ske palæ, Bredgade nr. 28, ligger som point de vue for Dronningens Tværgade, fornemt tilbagetrukket fra gadelinien. Det blev bygget for grev Christian August Berckentin med mecklenburgeren Johann Gottfried Rosenberg som arkitekt. Over hovedindgangen anbragtes en tavle med en latinsk indskrift, der oversat lyder: »Da den nye bydel på kongens bud rejste sig med bygninger, (opførte) greve C. A. Berckentin dette arbejde for sig og sine efterkommere 1753.« Byherren var af borgerlig herkomst; i sin ungdom tjente han som kammerjunker ved hoffet, men blev siden gennem en længere årrække gesandt i Wien, hvorfra han kaldtes hjem for at indtræde i konseillet. Efterhånden kom han til at stå kong Frederik den Femte personligt nær og ophøjedes i grevestanden.

Hans datter, kammerherreinde Louise von Plessen, boede nogle år i palæet, efter at hun var blevet enke, indtil faderens død i 1758. Senere blev hun udnævnt til overhofmesterinde hos Christian den Syvendes dronning, Caroline Mathilde, en stilling, for hvis vare-

Dronningens Tværgade med udsigt til Odd-Fellow Palæet, Bredgade nr. 28. Tegning fra 1840'erne af H. G. F. Holm, Københavns Bymuseum.

tagelse hun er blevet hårdt bedømt; efter samtidens skøn skal hun have gjort alt, hvad hun formåede, for at kølne forholdet mellem kongeparret.

Fru von Plessen solgte ejendommen til baron, senere lensgreve Heinrich Carl Schimmelmann, og dermed gik palæet over til den Schimmelmann'ske familie, der ejede det i fire generationer. Dets første besidder tilhørte en velstående pommersk borger-slægt. Allerede som tyveårig havde han lagt grunden til sin uhyre formue ved leverancer af fødemidler til den preussiske hær, og da han senere bosatte sig i Hamborg, kom han snart til at beherske hele byens pengemarked. Den danske regering, der var blevet opmærksom på hans finansgeni, trådte i forbindelse med ham, og det endte med, at han rejste hertil for at gøre en god forretning og vinde ære og berømmelse, og han opnåede det alt sammen. Ved at skaffe Danmark gunstige lån og nye

indtægter lykkedes det ham at bringe landets vaklende økonomi på fode, og selv tjente han en masse penge, som han bl.a. anvendte til udsmykning af sit palæ, der dannede rammen om så pragtfulde fester, at man aldrig før havde set mage til dem i København, og hvor han og hans hustru omgav sig med en talrig husstand: en øverste funktionær med titel af kancelliråd, 2 sekretærer, 1 konditor, 1 frisør, 2 kokke, 1 løber, 2 jægere, 7 tjenere, 3 kuske, 2 rideknægte, 2 staldkarle og 6 andre mandlige betjente, i alt 30 personer, hvortil kom hele det kvindelige personale.

Ved Heinrich Carl Schimmelmans død i 1782 overtog hans søn, Ernst Schimmelman, palæet i Bredgade. Som yngre havde han haft mest lyst til udelukkende at beskæftige sig med videnskabeligt og litterært arbejde; men efter faderens ønske slog han dog ind på embedsvejen og fik efterhånden overdraget det ene vigtige hverv efter det andet inden for statsadministrationen, indtil han sluttelig stod i spidsen for hele det danske finansstyre; men som leder af landets økonomiske politik var han næppe tilstrækkelig vidtskuende og formåede i hvert fald ikke at afværge statsbankerotten i 1813. Den stærkt optagne embedsmand og reformivrige godsejer fandt dog også tid til at dyrke familielivet. Han var første gang gift med rigsgrevinde Emilie Rantzau; da hun døde efter et kortvarigt ægteskab, lod han rejse et mindesmærke for hende ved en kilde, Emiliekilden, i nærheden af landstedet Sølyst, som han havde købt. Anden gang ægtede han Charlotte Schubart, og sammen med hende gjorde han såvel sin lystgård som sit københavnske palæ til hjemsted for tidens betydeligste digtere, kunstnere og videnskabsmænd.

Ernst Schimmelmans to ægteskaber var barnløse, og hans palæ tilfaldt da en brorsøn, hvis arving solgte det til et aktieselskab, »Concertpalaiset«, der ombyggede det til et moderne koncertetablisement og sløjfede den smukke have, på hvis grund en stor koncertsal opførtes. I året 1900 blev den gamle patricierbygning købt af Odd-Fellow Ordenen, som stadig ejer den.

Bernstorffs Palæ, Bredgade nr. 42, set fra Marmorkirkepladsen. Akvarel 1842 af H. G. F. Holm, Frederiksborgmuseet.

BERNSTORFFS PALÆ

SOM en pompøs indgang til Amalienborg Plads ligger på hjørnerne af Bredgade og Frederiksgade de to spejlvendte tvilling-paladser: Bernstorffs Palæ og Dehns Palæ.

Bernstorffs Palæ, Bredgade nr. 42, er opført for udenrigsminister, grev Johan Hartvig Ernst Bernstorff, Dehns Palæ, Bredgade nr. 54, for hans kollega i gehejmekonsiliet, grev Frederik von Dehn. Begge benyttede Johann Gottfried Rosenberg som arkitekt, og grundstenene til de to monumentalbygninger blev nedlagt samme år, 1752.

J. H. E. Bernstorff udstyrede sit palæ med en overdådig luksus, der var præget af hans forkærlighed for fransk kunst, og hans saloner fyldtes ofte med gæster af de øverste rangklasser. I anledning af Bernstorffernes ophøjelse i grevestanden afholdt han i 1768 en særlig im-

ponerende festlighed, hvor Christian den Syvende og hans purunge dronning, Caroline Mathilde, var til stede. Kongen trådte dansen af hjertens lyst, og Caroline Mathilde deltog ivrigt i al morskaben, skønt hun var højgravid og nedkom med Frederik den Sjette fjorten dage efter.

Det Bernstorff'ske Palæ gik i arv til bygherrens brorsøn, A. P. Bernstorff, der i 1772 kaldtes fra Holsten til København for at træde i spidsen for landets finansstyrelse. Han tog nu sit palæ i brug, og det blev fortsat skuepladsen for store fester, indtil han en efterårsaften 1780 helt uforberedt modtog et brev fra arveprins Frederik med befaling om at søge sin afsked. I de nærmeste dage kom det til livlige demonstrationer uden for palæet, mange mennesker var nemlig meget utilfredse med fjernelsen af landets første statsmand. Bernstorff trak sig tilbage til sine godser i Holsten, indtil han i 1784 kaldtes tilbage til sin stilling. Resten af sine dage tilbragte han enten på Bernstorff Slot, som han ejede, eller i sit københavnske hjem, hvor han døde i 1797.

Hans søn solgte palæet til stadskonduktør J. H. Rawert og arkitekten A. Hallander, der begge var kendt som pengespekulanter i den store stil. De afhændede snart deres ejendom, som efter en tid at have skiftet borgerlige ejere kom i fyrstelig besiddelse, idet prins Frederik Ferdinand, en søn af arveprins Frederik og således bror til den senere kong Christian den Ottende, og arveprinsesse Caroline, Frederik den Sjettes ældste datter, fik den overladt ved deres bryllup i 1829 og benyttede den som residens. Her levede det populære ægtepar i smukke interiører med stærke, festlige farver, navnlig var de oldenburgske farver, gult og rødt, meget anvendt i selskabssalene. Prinsen var en svag, godmodig mand, prinsessen derimod en stærk karakter, godgørende mod småfolk, overbærende og loyal mod sin gemal. Trods pengemangel holdt fyrsteparret store fester, hvor der ofte fremførtes tableauer, som dengang var meget yndede i selskabslivet. Ved andre lejligheder arrangerede balletmesteren August Bournonville balletoptrin og processioner, hvori gæsterne var de agerende.

Da arveprinsessen – som den sidste af ægteparret – døde i 1881, opløstes hendes lille hof, og palæets indbo solgtes ved auktion. Kort efter hendes død fik flere malere tilladelse til at gøre studier i huset;

blandt dem var Kristian Zahrtmann, der i et brev fra denne tid fortæller følgende: »De skulle vide, hvor man kommer til at holde af den gamle Caroline, når man nu går og hører hende så godt omtalt af hendes velopdragne, vakre tjenerskab . . . Hun styrede hele codillen, og når hendes udtryk var således som: »Sådan no'en som Vos har ingen venner,« kan man ikke nægte, at den noget for folkelige form gemmer en kongelig tanke.«

Bernstorffs Palæ blev købt af kong Georg den Første af Grækenland, og her boede han under sine besøg i Danmark. Da Højesteret ved Christiansborgs brand i 1884 blev hjemløs, overlod kongen den en etage i sin ejendom, hvor den blev, indtil den i 1919 kunne flytte tilbage til det nyopførte slot. En del af palæet beboedes af prins Carl, den senere kong Haakon den Syvende, og prinsesse Maud fra deres bryllup i 1896 til deres kåring til Norges kongepar i 1905, da de modtog medlemmerne af stortingsdeputationen i deres hjem efter de højtidelige ceremonier på Amalienborg. I 1913 blev Georg den Første myrdet i Saloniki, og palæet tilfaldt derefter hans fem sønner, der solgte det til »Det Transatlantiske Kompagni«, efter hvis sammenbrud i 1921 det overgik til »Assurance-Compagniet Baltica«. Endnu er bevaret bl.a. dets ualmindelig smukke rokokotrappe af norsk marmor.

DEHNS PALÆ

PALÆETS bygherre, gehejmeråd, greve Frederik von Dehn, var en vennesæl, pligtopfyldende embedsmand, der en tid havde beklædt gesandtskabsposten i Spanien; efter at være blevet udnævnt til statholder i Hertugdømmerne afhændede han sit københavnske palæ, som derefter tilhørte en række vekslende ejere, indtil det i 1820 blev overtaget af den stenrige skotske planter Christopher Mac Evoy, der havde tjent sin formue under et ophold i Vestindien.

Den aldrende pebersvend lod sin patricierejendom udstyre med en sjælden luksus, og i staldene holdt han prægtige fuldblodsheste, der var opdrættet på Bernstorff Slot, som han også ejede, og hvor han havde oprettet et stutteri. I København gik der de utroligste rygter

om hans rigdom. Man påstod, »at han målte dukaterne skæppevis og . . . spiste på guld.« I det daglige skal han dog have levet meget tilbagetrukket og ikke været helt fri for nærighed, men han nød nu og da at indbyde hovedstadens førende familier til overdådige fester i sine pragtsale.

Efter den skotske rigmands død i 1837 skiftede palæet så jævnligt mellem adelige og borgerlige ejere; blandt lejerne var nogle år ægteparret prins Harald, en søn af Frederik den Ottende, og prinsesse Helena; nu har pianofabrikken »Hornung & Møller« til huse i ejendommen, hvis smukt dekorerede interiører stadig minder om dens herskabelige fortid. —

I palæets fløj mod Frederiksgade boede i et par år Johan Ludvig Heiberg og Johanne Luise Heiberg, og her oplevede den store skuespillerinde den triumf, at begejstrede studenter efter premieren på Oehlenschlägers »Dina« i 1842 trak hendes vogn fra Det kgl. Teater til hendes hjem.

DESMERCIÈRES' GÅRD

EN af de første bygherrer på hjørnet af Dronningens Tværgade, nr. 1-3, og Bredgade var en indvandret franskmand, Jean Henri Huguetan, der efter alt at dømme har været ikke så lidt af en eventyrer og lykkeridder. Han kom til verden i 1665 i Lyon som søn af en bogtrykker og boghandler og voksede op i et hjem, der sluttede sig til det reformerte trossamfund. Lige fra sin ungdom drev Huguetan en udstrakt bankierforretning; men da han blev beskyldt for at have taget en ublu avance af staten, måtte han gå i landflygtighed og flakkede rundt i Europa, hvor han beklædte de mest besynderlige stillinger, indtil han i 1711 kom til Danmark med en hollandsk barontitel og en kæmpe-mæssig formue, som han til dels satte i jordegods. Den fremmede rigmand blev snart højt estimeret ved hoffet, idet han villigt ydede kongen, Frederik den Fjerde, betydelige lån og desuden gav ham kloge råd vedrørende finansvæsenet. Da »Det ostindiske Kompagni« kom i vanskeligheder, udnævntes Huguetan til selskabets direktør for atter

I 1837 blev Desmercières Gård, på hjørnet af Dronningens Tværgade og Bredgade, indrettet til et ret fornemt traktørsted, »Stadt Hamburg«, som var forløberen for »Hotel Phoenix«. Litografi fra ca. 1840, Det kgl. Bibliotek.

at bringe det på fode, og som tak for de store tjenester, han i tidens løb gjorde regeringen, rykkede han efterhånden op i rangklasserne og ophøjedes endog til Greve af Gyldensteen. På sine ældre dage købte han den omtalte grund i Københavns fornemste kvarter og lod her opføre en herskabsgård, der svarede til hans nye stand og værdighed.

Ved sin ankomst her til landet medbragte Huguetan en »uægte« søn, Jean Henri Desmercières, som han havde med en parisisk modehandlerinde. Det viste sig, at denne søn var en lige så dygtig finansmand som faderen, men endnu mere fremadstræbende og ærgerrig. Han gjorde et meget fornemt parti ved at ægte komtesse Elisabeth Sophie Friis til Frijsenborg, og senere lykkedes det ham at få patent som naturaliseret dansk adelsmand. Selv om han i virkeligheden var en myndig og selvsikker mand, yndede han dog udadtil at optræde

som den ydmyge og gudhengivne, navnlig inden for den fransk-reformerte menighed, hvortil han hørte ligesom faderen, og det hændte ikke så sjældent, at man kunne se ham stå ved indgangsdøren til den reformerte kirke i Gothersgade med den tallerken i hånden, hvorpå der samledes ind til menighedens fattige. Medens hans frue nok holdt af at vise sig i Bredgade-kvarteret i sin elegante vogn, forspændt et flot firspand, færdedes han altid til fods i gaderne.

Desmercières' enke beboede i slutningen af 1700-tallet sin svigerfars tidligere ejendom, der på hendes tid fik sit særlige kendingstegn, et stort ur, som prydede facaden ud mod Bredgade. Gennem mange år var gården her det eneste privathus i København, der kunne fremvise et »offentligt« ur; ellers måtte man nøjes med kirkeurene og det berømte, transparente ur på Hovedvagtens ud mod Kongens Nytorv. Det var i hine tider almindeligt, at byens beaumonde mødtes ved Desmercières' ur, ligesom borgerskabets unge sønner og døtre senere satte hinanden stævne ved Ranchs ur i den gamle urmagerforretning på hjørnet af Østergade og Købmagergade.

Gården i Dronningens Tværgade havde endnu en del standspersoner som ejere, indtil den i 1837 blev købt af den skotskfødte restauratør William Murdoch, der her indrettede et finere traktørsted, som han kaldte »Hotel Stadt Hamburg«. En halv snes år senere overgik det til et aktieselskab, der lod det nedrive, og af dets aske rejste sig som en fugl Phoenix en ny bygning, hvis navn netop blev »Hotel Phoenix«. Dets lokaler var udstyret med en hidtil ukendt elegance, og inden for landadelen og de højere embedsmands- og officerskredse hørte det gennem flere generationer til »god tone«, at man under sine københavner-besøg boede på dette udprægede familiehôtel, der nu for længst er nedlagt. Siden 1945 har bygningen tilhørt Danmarks kommunistiske Parti.

Moltkes Palæ på hjørnet af Dronningens Tværgade og Bredgade. Til Ulrik Frederik Gyldenløves hovedbygning er føjet F. A. Danneškiold-Laurvigs lange tilbygning med kuppel-partiet langs Bredgade. Efter Erik Pontoppidans »Danske Atlas« ca. 1763, Det kgl. Bibliotek«.

MOLTKE S PALÆ

SOM genbo til det tidligere »Hotel Phoenix« ligger på det modsatte hjørne af Dronningens Tværgade, nr. 2, og Bredgade Moltkes Palæ, der oprindeligt førte navn af det Danneškiold-Laurvigske. På dets grund stod i slutningen af 1600-tallet et stateligt borgerhus, som blev købt af Frederik den Tredjes søn, Ulrik Frederik Gyldenløve, der – efter at have afstået sit palæ på Kongens Nytorv til enkedronning Charlotte Amalie – lod det nedrive og erstatte af den nuværende bygning, som stod færdig i 1702. »Hans høje Excellence« har dog næppe nogen sinde selv boet der; han flyttede nemlig til Hamborg, hvor han levede sine sidste år, »plaget af podagra og familievrovk«.

Gyldenløves søn, grev Ferdinand Anton Danneškiold-Laurvig, arvede foruden hans norske godser også hans københavnske palæ, hvor han førte stort hus sammen med sin anden hustru, grevinde Ulrikka

Eleonora Reventlow, der var en søster til den senere dronning Anna Sophie. Med betydelige omkostninger moderniserede han ejendommen og udvidede den med en tre etagers staldbygning langs Bredgade. Som arkitekt benyttede han J. C. Krieger.

Mens hans søn, grev Christian Conrad Danneskiold-Laurvig, der ikke netop var kendt for dyd og gode sæder, ejede palæet, blev dette skueplads for en bortførelsesaffære, som satte byen i den største bevægelse. Hos sin tidligere tjener, den indvandrede franskmænd Jean Marechal, der havde åbnet et fornemt herberghus og traktørsted på hjørnet af Vingårdsstræde, nr. 1, og Laksegade, lod greven den 11. marts 1765 afholde et lille selskab, hvortil han havde inviteret skuespiller Christopher Pauli Rose samt tre højtstående officerer. Kort efter, at de indbudte var ankommen, indfandt greven sig og beklagede, at han ikke kunne deltage i selskabeligheden, eftersom han havde fået tilsigelse til kongens taffel. Hans gæster skulle dog blot gå til bords, så ville han senere slutte sig til dem; men flere timer gik, og han viste sig stadig ikke; først langt ud på aftenen overbragte en tjener den besked fra greven, at han var blevet forhindret i at holde sit løfte, eftersom en af ministrene havde anmodet ham om at komme til sig efter taflet. Noget senere modtog Rose et brev, skrevet på fransk og uden underskrift, hvori der stod, at hans datter, den 20-årige skuespillerinde Mette Marie Rose, var blevet bortført af en ubekendt og nu befandt sig i gode hænder etsteds i byen.

Samme aften var der sket det, at da den unge, smukke aktrice efter sin optræden på Komediehuset på Kongens Nytorv havde begivet sig ned til vognen, der skulle bringe hende hjem, var kusken blevet bestykket af grev Danneskiold-Laurvig til at køre hende til hans bopæl i Dronningens Tværgade, hvor den fornemme herre med eller mod hendes vilje holdt hende indespærret. Senere mente man at vide, at jomfruens mor havde været medskyldig i bortførelsen.

Efter at have modtaget meddelelsen om sin datters uvise skæbne blev Rose ude af sig selv af ængstelse og vrede og ville straks forlade selskabet i Marechals traktørsted, men blev holdt tilbage med magt og slap først bort sent på natten. Han anede, hvor Mette Marie opholdt sig, og anmodede i et brev grev Danneskiold-Laurvig om at give

hende fri; men da han ikke modtog noget svar, satte han himmel og jord i bevægelse og bad til sidst kongen, Frederik den Femte, tage sig af sagen. Først benægtede greven at have den unge pige i sit hus, men måtte senere gå til bekendelse og udlevere hende. Den pinlige affære ordnedes på den måde, at greven idømtes en stor bøde og en erstatning til skuespillerinden og blev desuden forvist til sine godser i Norge. Efter tronskiftet i 1766 fik han tilladelse til atter at komme til København og blev optaget mellem kong Christian den Syvendes svirebrødre. Han bortødslede sin store formue, og alle hans godser blev sat under administration. Jomfru Rose forlod teatret og ægtede senere kammermusikus Niels Schiørring, med hvem hun levede i et lykkeligt ægteskab.

I slutningen af 1700-tallet solgtes palæet i Dronningens Tværgade til etatsråd Frédéric de Coninck, en købmandssøn fra Haag, der havde oparbejdet en mægtig handelsvirksomhed i København – en tid rådede han over ikke mindre end 64 skibe, som gik på langfart til oversøiske havne. Både på sit landsted Dronninggård ved Furesøen og i sit palæ førte han et gæstfrit hus og afholdt prægtige fester.

Efter Christiansborgs brand i 1794 overtog enkedronningen, Juliane Marie, de Conincks palæ, men to år senere døde hun, og storkøbmanden, den senere gehejmekonferensråd Constantin Brun fik da skøde på palæet. Han var en tysk lægesøn, hvis store handelstalent tidligt gjorde sig gældende og skaffede ham en blomstrende forretning i Rusland, hvorfra han – på opfordring af ledende danske statsmænd – rejste til København for dér at indtræde i administrationen af »Det vestindiske Kompagni«. Regeringen var ham meget bevågen og benyttede ham ofte til vigtige diplomatiske opgaver. Sin betydelige formue forøgede han ved private forretninger, navnlig ved store kornleverancer til Frankrig.

Trods sin store rigdom og anseelse var Constantin Brun ikke nogen lykkelig mand. Som 37-årig havde han ægtet den purunge Frederikke Münster, en datter af sognepræsten ved Skt. Petri Kirke, Balthasar Münster. Med sit livlige og sværmeriske gemyt passede hun kun dårligt til den meget nøgterne forretningsmand, hvad hun vel også selv følte; men efter »en mild pression« fra faderens side indvilligede hun dog

i at gifte sig med sin velhavende tilbeder. Der opstod snart uoverensstemmelser mellem ægtefællerne, og Frederikke Brun begav sig ud på årelange rejser til Frankrig og Schweiz, hvor hun førte en kosmopolitisk tilværelse og gjorde bekendtskab med mange af sin samtids berømtheder. Efter at være vendt hjem fra udlandet samlede hun digtere og kunstnere på ægteparrets lystejeendom Sophienholm ved Bagsværd Sø eller i palæet i København; men hendes mand nærrede kun ringe interesse for de mange fremmede mennesker, hun bød til huse, og følte sig nærmest hjemløs i hendes saloner. Den meget sentimentale verdensdame skrev digte og en selvbiografisk skildring, der vidner om, at hun var et ægte barn af »de skønne følelser«s tid.

Ved gehejmekonferensråd Constantin Bruns død i 1836 solgtes palæet til den meget velhavende murermester Johann Heinrich Lütthans, der førte stor selskabelighed og gerne modtog kunstnere, digtere og skuespillere i sit hjem. En af hans døtre, den smukke Julie, blev Christian Winthers hustru. I 1852 blev palæet købt af konseilspræsident, lensgreve A. W. Moltke, hvis sønnesøn, Frederik Moltke, foretog omfattende byggearbejder på det og bl.a. indrettede en ovenlyssal til den meget værdifulde malerisamling, som blev flyttet dertil fra A. G. Moltkes Palæ på Amalienborg og siden er blevet solgt ved auktion. Nu ejer »Håndværkerforeningen« den gamle patriciergård, der efter en ny ombygning og udvidelse stadig rummer levninger af svundne tiders overdådige udsmykning.

GAMÉLS GÅRD

STORKØBMANDEN, etatsråd Andreas Nicolaj Hansen lod i 1835 opføre en anselig gård på hjørnet af Fredericiagade, nr. 21, og Bredgade med hofbygmester Jørgen Hansen Koch som arkitekt. En senere ejer var den meget omtalte kaffegrosserer Augustin Gamél, der var født i 1839 og tilhørte en indvandret fransk slægt.

Stamfaderen, Augustin Cyrille Gamél, var hårskærer, men da han ikke kunne ernære sig ved sin profession, ansøgte han i 1804 kronprins Frederik om at tilstå sig et privilegium på at sælge produk-

ter fra Provence, såsom »friske frugter, syltede frugter, aquaviter, olie, vellugtende sager og likører«. I sin ansøgning takker han »det højeste væsen og skæbnen« for at have ført ham til Danmark og fortsætter: »Et bevis på min hengivenhed for nationen er, at jeg har forbundet mig med samme ved de stærkeste bånd, idet jeg har ægtet et anstændigt fruentimmer, med hvem jeg har 4 børn og håb om at få flere. Ved at se min familie tiltage, er det min pligt at forøge min vindskibelighed for at bidrage til de midler, hvorved de kunne anstændigen opfostres og gives en opdragelse faderhjertet værdig«. Den franske hårskærers ansøgning blev bevilget, hvorved familien kom ind på en vej, der førte den til ualmindelig velstand.

Grosserer Augustin Gamél var meget virksom på velgørenhedens område, og lige fra sine unge dage nærede han en levende interesse for den geografiske forskning, som han forstrakte med store penge-midler. Især viste hans rundhåndethed sig overfor den norske opdagelsesrejsende Frithjof Nansen, hvis berømte skifærd over Grønlands indlandsis han ydede betydelig støtte. Gennem mange år hørte den særprægede og temperamentsfulde grosserer til byens forgrundsfigurer – kendt af alle, når han kom gående på gaden, iført ulastelig diplomatfrakke, med en stor gul rose stukket i knaphullet, skinnende blank cylinderhat og en sølvknappet spadserestok i den behandskede hånd.

» PRINS VILHELMS PALÆ «

ET af de første huse, der opførtes i Frederiksstaden, var ejendommen Sankt Annæ Plads nr. 13, på hjørnet af Amaliegade, hvis bygherre var gehejmekonferensråd, direktør for Øresunds Toldkammer Wilhelm August von der Oesten. Den statelige bygning blev senere købt af Frederik den Sjette og indrettet til bolig for landgreve, prins Wilhelm af Hessen-Cassel og hans gemalinde, prinsesse Charlotte, en datter af arveprins Frederik. En af deres døtre, prinsesse Louise, ægtede prins Christian af Glücksborg, den senere Christian den Niende.

Landgreven blev siden udnævnt til guvernør over København og

Amaliegade, set fra Sankt Annæ Plads. Den forreste bygning til venstre er Vilhelm August von der Oestens Gård, det senere »Prins Vilhelms Palæ«, Sankt Annæ Plads nr. 13, den til højre admiral, grev Laurvigs Gård, Sankt Annæ Plads nr. 15. Tegning ca. 1850 af H. G. F. Holm, Københavns Bymuseum.

fik samtidig anvist bolig på Amalienborg i det nuværende residenspalæ. Det er ham, der sigtes til i den bekendte Tivoli-vise »Og dersom du more dig doli«, hvori det bl.a. hedder:

»Et hurra for entreprenøren,
 Gud glæde hans syndige krop,
 han fik s'gu dog guvernøren
 til at lukke bastionen op«.

Med »entreprenøren« hentydes til Georg Carstensen, som det lykkedes at få sin »forlystelseshave« anlagt på det ellers så ukrænkelige fæstningsterræn uden om byen.

Ejendommen på Sankt Annæ Plads var en tid gesandtskabsbolig for

den britiske ambassade; men denne måtte flytte ud, da bygningen under den frygtelige koleraepidemi, der hærgede København i 1853, skulle bruges til hospital. Senere blev her af en forhenværende dansebodsvært indrettet en danse- og teatersal og store selskabslokaler, der under navnet »Larsens lokaler« var kendt over hele byen; men efterhånden fik etablissementet et mindre tiltalende præg, så det mistede sin tiltrækning på det gode borgerskab, og det hjalp ikke, at stedet tog navneforandring til »Prins Vilhelms Palæ«. Nu ejes det af »Dansk Esso«.

COLLINS GÅRD

I Amaliegade nr. 9 ligger et højt, smalt hus med en åben gårdsplads foran og et smedejernsgitter ud mod fortovet. Til denne ejendom flyttede Jonas Collin i 1838 fra sin gård i Store Strandstræde, og her boede han til sin død i 1861. Den aldrende gehejmekonferensråd, hædret med Storkors af Dannebrog, var kendt som en udadtil såre myndig mand, der ikke tålte modsigelse; men i sit hjem, omgivet af en stor og beundrende familie, skal han have været stille og blid, blot man tog skyldigt hensyn til hans småsærheder og mærkelige påfund; han tillod således ikke, at pladsen foran huset blev luget for græs og ukrudt, og han forlangte, at alle, der havde deres daglige gang i gården, skulle gå ad køkkentrappen i stedet for at benytte hovedopgangen. Grunden var vistnok den, at husholdersken ville blive stærkt forstyrret i sit arbejde i køkkenet, hvis hun stadig skulle lukke hoveddøren op.

Den Collin'ske familie boede – selv efter tidens beskedne krav – virkelig spartansk. Dagligstuen var møbleret med umagelige, hårde hestehårsmøbler; her var ikke et tæppe eller en pude – ikke en blomst i vinduerne. I et hjørne stod et ældgammelt klaver, og ved et almindeligt spillebord, fyldt med bøger og papirer, sad i en lavrygget, malet træstol den værdige husfader: en lille, tæt skikkelse med et kridhvidt hår, der oprindelig havde været stærkt rødt. Ved siden af en gammeldags kakkelovn var anbragt et spisebord, dækket med

blanke kobbirting. Fra dagligstuen trådte man ind i »salen«, der også var sparsomt møbleret, men prydet med en pragtfuld prismelysekroner. Her var kun opvarmet om søndagen, når den talrige familie og gode venner samledes. En årlig tilbagevendende festdag var den 6. januar, Jonas Collins »geburtsdag«, da landets store kom for at hylde ham: Andreas Sandøe Ørsted, Bertel Thorvaldsen, ægteparret Heiberg o.s.v.

Fru Henriette Collin havde i sin ungdom været meget smuk; hun bevarede bestandig noget naivt i sit væsen og kendte ikke meget til »verden«, men levede udelukkende for sine nærmeste.

Næsten daglig færdedes H. C. Andersen, når han ikke var på rejse, i det Collin'ske hjem, hvor han i samvær med ældre og yngre familiedemedlemmer udfoldede den samme humor og ironi, som kendes fra hans eventyr.

DET GULE PALÆ

TÆT op ad Amalienborg Plads lå ved midten af 1700-tallet en byggegrund, der trods sin fornemme beliggenhed først blev udnyttet i 1764, da den københavnske storhandelsmand Henning Frederik Bargum her lod rejse et herskabeligt hus, som nu kaldes Det gule Palæ, Amaliegade nr. 18. Bygherren var en højt begavet, men særdeles smart bankier og tømmerhandler, der en tid havde været forpagter af statens tobakshandels-monopol, men hurtigt gjort sig så upopulær, at han var blevet afsat. Ufortrødent kastede han sig over nye opgaver og ved at ægte en datter af sin tidligere principal, den velhavende grosserer Carl Gustmeyer, kom han i besiddelse af så mange penge, at han kunne opføre sit palæ i Amaliegade, som – efter den franske arkitekt N. H. Jardins tegning – blev den første nyklassiske bygning i København.

Bargums rige midler satte ham også i stand til at stifte et handelselskab, »Det danske Guineiske Kompagni«, der var af en ganske bestemt karakter, idet dets hovedformål var at drive slavehandel på vore kolonier i Afrika og Vestindien. Skønt staten støttede dette

foretagende, måtte selskabet dog give op efter nogle års forløb. Bargum mistede sin formue, og af frygt for sine kreditorer flygtede han til udlandet, hvor han længe flakkede rundt og førte en kummerlig tilværelse.

Hans palæ i Amaliegade blev stillet til salg og gik senere over til Frederik den Sjette, der brugte det som gæstebygning til det kongelige slot; men da den unge, elegante og muntre prins Christian af Glücksborg, som kongen satte særlig pris på og »ønskede som sin søn«, i 1842 havde holdt bryllup med prinsesse Louise af Hessen-Cassel, fik de nygifte overladt hele Det gule Palæ. Her levede ægteparret en række år under ret beskedne former; indtægterne var små og budgettet stramt afmålt, så børnene, der voksede op i hjemmet, og hvoraf flere senere besteg europæiske fyrstetroner, tidligt vænnedes til fornuftig sparsommelighed. Der fortælles, at prinsen, som var officer ved hestgarden, en overgang måtte give informationer i dans og tegning for at bøde på den magre gage. Selv om han i 1853 blev valgt til dansk tronfølger, forandrede dette kun i ringe grad det daglige liv i hans hjem, og efter i 1863 at have besteget tronen som Christian den Niende blev han endnu i nogen tid boende i Amaliegade, men flyttede så til Amalienborg-residensen.

Atter blev Det gule Palæ benyttet til indlogering ved fremmede fyrstebesøg, og der blev desuden indrettet lejligheder for kongens brødre, prinserne Hans og Vilhelm af Glücksborg. Da Christian den Niendes yngste søn, prins Valdemar, i 1885 ægtede prinsesse Marie af Orléans, fik parret også bolig i palæet, hvis værelser efter tidens mode blev udstyret med masser af møbler, malerier, fotografier og nipssager i en broget blanding. Prinsen havde fået sin uddannelse i flåden og deltog som marineofficer i flere betydningsfulde togter, hvis formål bl.a. var »at vise flaget« ude omkring i verden, men helst førte han en stilfærdig tilværelse i Det gule Palæ, hvor hjemmet var stærkt præget af hans franske ægtefælle. Med sit ildfulde temperament og sin energiske karakter tog prinsesse Marie livlig del i alt, hvad der rørte sig i tiden, og det viste sig hurtigt, at hun havde større forståelse af de sociale problemer, end det ellers dengang var almindeligt hos fyrstelige personer. Ved flere lejligheder tog hun ikke i be-

tænkning at bryde med de konventionelle former, hvorved hun charmerede nogle, men forargede andre. Efter hendes tidlige død, i 1909, blev prins Valdemar boende i hjemmet i Amaliegade og kom på sine ældre dage til at stå i den almindelige bevidsthed som hele kongefamiliens »onkel«. Ved hans død i 1939 overgik Det gule Palæ til Røde Kors; nu er det overtaget bl.a. af Udenrigsministeriet.

KNUD LYHNE RAHBEEKS BARNDOMSHJEM

HJØRNEHUSET Amaliegade nr. 21, Fredericiagade nr. 2, er opført midt i 1700-tallet, men nu stærkt ombygget. Det tilhørte fra 1765 toldinspektør, senere justitsråd Jakob Rahbek, hvis søn, Knud Lyhne Rahbek – den berømte digter, professor og direktør for Det kgl. Teater – i sine erindringer har fortalt meget udførligt om de barndomsdage, han tilbragte her. Hans mor døde, mens han endnu var ganske lille, og eftersom han voksede op uden søskende eller kammerater, blev hans drengetid præget af både ensomhed og ensformighed. Den, der efter moderens død fik stærkest indflydelse på ham, var hans vestjyske bedstemor, som var flyttet over til sin søns hjem, hvor hun dagen igennem sad og spandt på sin rok og sang salmer. Hendes ravjyske sprog blev også Knud Lyhnes første sprog, og gennem hendes fortællinger og åndelige sange førtes han tidligt ind i digtningens verden.

Fra hans spædeste barndom var det bestemt, at han skulle holdes til bogen, og han var endnu ikke fyldt tre år, før han blev sat til at lære bogstaverne; i sit femte år begyndte han at lære latin, og allerede i denne alder gennempløjede han digre historiske værker. Hans far sørgede for, at han tidligt fik en huslærer, sønderjyden Adzer, »en gammeldags karl, der viste sig meget nidkær«, fortæller Knud Lyhne Rahbek. »Fra om morgenen, jeg stod op, holdt han mig så godt som uafsladelig i ånde og lod mig ved mindste forsømmelighed i en temmelig rund måde smage riset«.

I det stille hjem færdedes drengen udelukkende mellem gamle mennesker, hvis beretninger fra fordums tider han gerne lyttede til.

Hans far havde giftet sig igen, og stedmoderens 70-årige far, Claus Olrog, var en udmærket fortæller, der i de lange vinteraftener fortalte ham om berømte folk, han havde kendt, bl.a. Holberg og Tordenskjold. Den bedagede »grandpapa« havde en tante, der også kom i familiekredsen, og som var så gammel, at hun omtalte sin nevø som »det unge menneske«.

Knud Lyhnes »stueopklækkelse« gjorde ham til en mærkelig lille purk, forlæst og gammelklog og ubehjælpelig af væremåde, uden noget som helst kendskab til jævnaldrendes leg og løjer. Tolv år gammel blev han sendt til Herlufsholm Skole, og mens han sammen med sin far og stedmor rullede af sted i karet mod sit nye opholdssted, sad han og repeterede al den lærdom, der var blevet proppet i hovedet på ham, for at han kunne gøre et godt indtryk på skolens lærde rektor.

I 1781 solgte toldinspektør Jakob Rahbek sin ejendom, som senere blev afhændet til toldkontrollør Hans Boye, der var gift med den meget ejendommelige salmedigterinde Birgitte Cathrine Boye. Hun tog en lille pige til sig som sin datter uden at meddele sin mand noget om det før lang tid efter; som voksen blev pigen gift med dr. Dampe, der stiftede en forening til oprettelse af en fri forfatning, hvad der indbragte ham 20 års fængselsstraf. I nogle år var Amaliegade-gården i etatsråd Emil Glückstadts eje; den tilhører nu den italienske ambassade.

* * *

Bag hovedbygningen gemmer sig *Morten Farums Gård* – to mellembygninger, samt en forbindende sidebygning – hvis ældste del er opført i 1751 for klejnsmed Morten Nielsen Farum. Med deres brogede bindingsværk danner længerne et idyllisk gårdinteriør, der ligger helt skjult af gadebygningens kedelige grå facade og virker meget overraskende på den, som første gang træder derind.

ADAM OEHLenschLÄGERS SIDSTE HJEM

SKRÅS over for Jakob Rahbeks Gård ses et højt, hvidt hus, Amaliegade nr. 22, der for over hundrede år siden er blevet stærkt ombygget. Det har i tidens løb haft mange berømte beboere: Filosoffen Tyge Rothe, gehejmeråd Schack Ratlow, admiral Steen Andersen Bille, der ledede slaget ved Tripolis, hans søn af samme navn, kendt fra jordomsejlingen med »Galathea«, og agent Georg Carstensen, men berømtest af dem alle er »digterkongen« Adam Oehlenschläger. Han boede her, da »venner af hans muse« på hans 70 års fødselsdag den 14. november 1849 fejrede ham ved en stor fest på Skydebanen på Vesterbro, hvor nu Københavns Bymuseum har til huse. I sin versificerede takketale sagde hædersgæsten bl.a.:

»Tre, fire huse herfra blev jeg født.
Men derfra går – vil det naturens orden –
endnu en smuk allé til kirkegården.«

Ingen anede dengang, at digterens død var nær forestående; men kort efter blev han syg, og i løbet af et par måneder antog sygdommen en farlig karakter. Den 20. januar 1850 følte han døden nærme sig. Hans læger talte sammen i en stue ved siden af sygeværelset, og da digteren spurgte sin ældste søn, hvad man mente om hans befindende, og sønnen svarede: »Du må ikke frygte,« afbrød han ham og sagde: »Kære søn, tror du, jeg frygter døden; nej, langt fra.« Kort efter tilføjede han: »Hvad er det hele – kun et pust – og så er det forbi.«

Da Oehlenschlägers gamle ven, lægen, konferensråd Ole Bang samme dag gik fra ham, kaldte han ham tilbage, trykkede hans hånd og sagde: »Tak for godt kammeratskab.« Hen på aftenen kaldte han sin ældste søn til sig, og over for ham udtalte han ønsket om, at hans tragedie »Sokrates« måtte blive opført ved sørgefesten på Det kgl. Teater efter hans død. Derpå bad han ham oplæse det sted i stykket, hvor Sokrates taler om døden. »Det er så usigeligt dejligt!« udbrød han. Stærkt bevæget hørte han på oplæsningen, og et par timer senere

udåndede han. Ved teatrets mindefest opførtes dog ikke »Sokrates«, men den første og navnkundigste af hans tragedier: »Hakon Jarl«.

Nogle år senere, i 1865, døde i samme hus general de Meza, dybt nedbøjet af de uretfærdige anklager, der var blevet rettet imod ham i anledning af hans tilbagetrækning af hæren fra Dannevirke året før. De efterfølgende tider har rensset hans navn og hans minde, således som det er sket f.eks. i generalmajor Harald Holbølls bog: »En brigadeadjudants erindringer fra krigen 1864«, hvori det bl.a. hedder: »Vi beundrede de Meza, fordi han havde taget det ansvar på sig at rømme Dannevirkestillingen uden at tage hensyn til, at folket næppe ville forstå, at denne beslutning var den rigtige . . . og vi beklagede i højeste grad, at krigsministeren havde kaldt denne general bort fra hæren.«

»DET LILLE HOF« PÅ TOLDBODVEJ

I Frederik den Sjettes historie er et ikke helt uvæsentligt kapitel beretningen om den jævne Nyboder-pige Bente Rafsted, der atten år gammel blev kongens elskerinde – den sidste officielle kongelige mætresse i Danmark. Som datter af en håndværker ved Holmen var hun vokset op i meget beskedne kår. Efter hvad der fortælles, skal hun en tid have været ansat ved Det kongelige Teaters syngeskole som koristinde. Det var gennem sin generaladjutant, ungdomsvennen Frantz Bülow, at Frederik den Sjette kort efter sin tronbestigelse lærte hende at kende; han trådte i et intimt forhold til hende, og hun blev hurtigt åbenlyst hans mætresse, hvorefter hun kaldtes fru Frederikke Dannemand. Fra 1810 boede hun i en gård på Toldbodvej, nu Esplanaden nr. 32-34, altså nær ved Amalienborg, og kongen tilbragte ofte sine aftener dér. Der er ingen tvivl om, at den kloge, religiøst prægede dronning, Marie, anerkendte forholdet, og ved Frederik den Sjettes død skal hun have sagt til mætressen: »Vi har begge mistet en god mand!«

Til at begynde med vakte fru Dannemands stilling en del forargelse hos borgerskabet, især da hun lærte at ride i dronningens ride-

hus på Amalienborg, og engang hun dristede sig til at foretage en ridetur gennem gaderne, fulgte en flok unge efter hende og råbte: »Nej, se bare Nybo's Frederikke!« Derefter viste hun sig sjældent offentligt, men var klog nok til at holde sig beskedent i baggrunden. Ved at tage undervisning i sprog, tegning o.s.v. søgte hun at udvide sine sparsomme kundskaber. Hendes bevarede breve viser, at hun aldrig lærte den danske ortografi blot nogenlunde tålelig. Som ung havde hun et kønt ansigt, men en vel kantet figur, og hendes manerer har næppe været helt heldige, men med årene blev hendes skikkelse smukkere, og hun lærte at føre sig med en vis naturlig værdighed. En samtidig har tegnet et billede af hende i hendes modne alder: »Med en lille figur forbandt fru Dannemand dog megen anstand, og hun havde et smukt, karakteristisk ansigt. Hendes hår var brunt, panden høj, ansigtformen oval, en temmelig stor romersk næse, en veldannet lille mund; men hendes største skønhed var dog hendes øjne, de var mageløs skønne, og hun var dog alt en aldrende kone, da jeg så hende; de besad en vidunderlig glans, men lovede egentlig mere, end de kunne; thi de talte om høj ånd og vid, men strålede kun fra en god, naturlig forstand og et mildt og kærligt hjerte.«

Om fru Dannemand nogen sinde har næret stærkere følelser overfor Frederik den Sjette, er vel tvivlsomt; i hvert fald forelskede hun sig, mens kongen fra 1814-15 opholdt sig ved Wien-kongressen, i den spanske mineralog grev Vargas-Bedemar, med hvem hun fik en søn. Da Frederik den Sjette kom hjem efter sin lange fraværelse og blev bekendt med hendes utroskab – han havde selv under sit udenlandsophold indledt et kærlighedsforhold til en østrigsk skuespillerinde – forviste han hende fra hovedstaden, men tilgav hende efter nogle års forløb hendes »brøde« og kaldte hende tilbage. I sin gård på Toldbodvej førte hun fra nu af et stille liv, blandede sig aldrig i regeringssager, var venlig mod alle og særdeles godgørende. Med kongen havde hun to sønner og to døtre, som hun gav en udmærket opdragelse. Frederik den Sjette tog sig meget af dem og pålagde dem endelig at være flittige og lære noget; han havde ofte, skal han have sagt, været bedrøvet, fordi han intet havde lært i sin barndom.

Den aldrende konge følte sig som en sand pater familias i sin mæ-

Toldbodvej, nu Esplanaden, nr. 32-34, hvor fru Frederikke Dannemand havde sit hjem fra 1810. Maleri 1862.

tresses hus, »Det lille Hof«, som det kaldtes, hvor han var uden for alle regeringsfortrædeligheder, og hvor der ikke var noget, som kunne forstyrre hans gode lune. Her fejrede han som oftest nytårsaften, og fru Dannemand har fortalt, at »når klokken slog 12, kappedes gerne de ældre og yngre om, hvem der kunne blive den første til at ønske de andre »glædeligt nytår«. Det blev sjældent kongen, da han var noget tunghør, men skete det, da råbte han næsten barnlig glad: »Glædeligt nytår, Frederikke! Glædeligt nytår, børn!«. Ved aftenselskaberne på Toldbodvej indfandt hoffets kavalerer og officerer sig, men uden damer, hvad der vel må have såret værtinden.

I 1829 fik fru Dannemand rang med »virkelige oberstinder«, og året efter blev hendes og kongens børn optaget i den danske adelsstand. Den ældste af sønnerne, Frederik Vilhelm Dannemand, ophøjedes senere i grevestanden og grundede det grevelige Dannemand'ske Stift på herregården Åstrup. Fru Dannemand sad »enke« efter kongen i mange år; hun døde i 1862.

Hendes gård tilhørte senere konseilspræsident J. B. S. Estrup, der ved sin højre-politik havde gjort sig forhadet i vide kredse og den 21. oktober 1885 blev udsat for et attentat. Da han den dag nærmede sig sin bolig, trådte en ung mand – typograf Julius Rasmussen – frem og spurgte, om det var konseilspræsidenten. Så snart Estrup havde bekræftet dette, faldt to revolverskud, men ingen af dem gjorde den overfaldne nogen skade. Attentatmanden blev straks overmandet af tililende folk. Gennem løbesedler spredtes nyheden hurtigt ud over hovedstaden, og kong Christian den Niende sendte Estrup et telegram, hvori det bl.a. hed: »Gud være takket, at misgerningen mislykkedes, og at De straks derefter har kunnet deltage i et middagselskab.« –

I vore dage huser fru Dannemands og Estrups tidligere ejendom »Samfundet og Hjemmet for Vanføre«.

V

Christianshavn

Under sine bestræbelser for at sikre København mod fjendtlige angreb fra søsiden lod Christian den Fjerde i 1618 anlægge en befæstet by, Christianshavn, på Amagers vestside. Terrænet her var så sumpet, at et vældigt opfyldningsarbejde måtte gennemføres, før grundene kunne udstikkes. Gadenettet anlagdes efter skakbrætmønstret, og efter hollandsk forbillede blev byen gennemskåret af en kanal, med gader på begge sider, hvorved der opstod en nederby og en overby. Udenom opførtes volde med bastioner og grave, og mellem Slotsholmen og Christianshavn blev bygget en bro, som senere kaldtes Knippelsbro. Kongen lovede de borgere, der ville flytte ud til den nye by, store begunstigelser, men alligevel gik det længe trægt med bebyggelsen. De første huse rejstes i Strandgade, som er det eneste sted i landet, hvor der er bevaret en hel række renæssancebygninger. Christianshavn var ikke alene en fæstningsby, men blev også efterhånden en livlig havne- og handelsby med talrige købmandsgårde og pakhuse. Den havde sin egen magistrat indtil 1674, da den indlemmedes i København.

Gårdinteriør fra Abraham Lehns Gård, Strandgade nr. 6. Tegning ca. 1850 af Heinrich Hansen.

ABRAHAM LEHNS GÅRD

EN af de christianshavnske patricierejendomme, hvortil der knytter sig størst berømmelse, er Lehns Gård, også kaldet Tordenskjolds Gård, Strandgade nr. 6, hvis hovedbygning er opført i 1703 for en rig vinhandler, den ældre Abraham Lehn. Hans far, Johan Lehn, var indvandret hertil fra Holland og havde åbnet et vinhus på hjørnet af det lille, nu forsvundne Kirkestræde, som i fortsættelse af Skoubogade førte til Vor Frue Kirkegård. Den ny vinstue kaldtes »Dyrkøb« i modsætning til den nærliggende konkurrent »Godtkøb«, der navnlig søgtes af studenter. Endnu bærer den korte gade på sydsiden af den

nedlagte kirkegård, fra Nørregade til Skindergade, navn efter det berømte værtshus med de høje priser.

I årenes løb oparbejdede Johan Lehn en indbringende vinforretning og sørgede samtidig for at give sin søn en standsmæssig opdragelse og en god uddannelse. Først kom den unge mand i vinhandlerlære hos faderen, og senere rejste han til udlandet for at sætte sig ind i europæisk storhandel. Efter sin hjemkomst overtog han »Dyrkøb« og tjente snart så mange penge, at han kunne bygge sin herskabelige gård i Strandgade. Få år før grundstensnedlæggelsen havde han solgt sit vinhus til Universitetet, og da Vor Frue Kirkegård netop på den tid trængte hårdt til en udvidelse, blev »Dyrkøb« revet ned og grunden indlemmet i den ny begravelsesplads. En unavngiven akademiker – rimeligvis en teolog – satte stedet et poetisk æresminde:

»Hvor oxehoveder vin tilforne lå på lad,
dér skal ligkister stå med døde kroppes rad,
dog skal det være trøst for mangan fugtig hjerne,
som sig med glasset lod i stuen findes gerne,
om han i kældrens grund herefter hvile må,
hvor den velmagte vin i gamle dage lå.«

Den ærgerrige Abraham Lehn ville ikke nøjes med at være vinhandler, men opnåede efterhånden at blive en af hovedstadens største købmænd og redere, og om bord på sine handelsskibe tog han ud på lange togter, endog helt til Indien. Ved sin død i 1709 var han direktør for »Det ostindiske Kompagni« og rådmand i København, men ikke nok med det: Kongen havde ophøjet ham i adelsstanden, og den således højt hædrede Christianshavns-borger blev stamfader til de to adelige Lehn'ske slægter.

Han efterlod sig to sønner, hvoraf den ene, den unge Abraham Lehn, der kun var otte år ved faderens død, arvede gården i Strandgade. En halv snes år senere gav hans formynder sin tilladelse til, at viceadmiral Peter Tordenskjold rykkede ind i ejendommen som lejer. En bindingsværkslænge ud mod gårdspladsen er blevet kaldt »Tordenskjolds Pavillon«, men med urette, for eftersom den er opført i 1763,

kan den umuligt have nogen som helst forbindelse med den navnkundige søhelt. Så vidt vides, har Tordenskjold haft sin bolig på første sal i hovedbygningen, hvor han logerede i nogle måneder fra 1719-20, da der lige var blevet sluttet fred mellem Danmark og Sverige efter Den store nordiske Krig.

Den unge livsglade søofficer holdt af at samle venner og bekendte til et muntert lag i sit hjem, og hver gang en skål blev drukket, salutedes med to af Holmens kanoner, der stod opstillet på gårdspladsen. Ofte var rigets første mænd gæster ved den feterede ungarls bord. Selv kong Frederik den Fjerde behagede det ikke så sjældent at indfinde sig ved de animerede fester i Lehns gård og tage sig en ærlig rus hos sin protégé, sin »allerunderdanigste tro knecht«. Når svirebrødrene hen på morgenstunden ravede ud fra gildesalen, har larmen vel stundom vækket den flok aber, som Tordenskjold for sin fornøjelses skyld havde anbragt i bure i portrummet.

Ret længe kunne denne tilværelse dog ikke tilfredsstillende den virkelystne viceadmiral, og den 7. september 1720 forlod han Christianshavn og rejste til Tyskland. I Hannover traf han tilfældigt sin unge husvært, der sammen med sin mentor var taget til udlandet for at studere. Han var netop blevet bedraget i spil af den liflandske oberst Staël von Holstein, og da Tordenskjold bebrejdede officeren hans tarvelige adfærd, opstod der en hidsig ordstrid, som førte til en duel, hvori den 29-årige Tordenskjold blev dræbt. Abraham Lehn vendte tilbage til sin gård på Christianshavn og blev efterhånden storgodsejer. Efter overleveringen skal han have været en meget stille, indadvendt mand, der plagedes stærkt af melankoli ved tanken om, at han – selv om det kun var indirekte – havde været skyld i sin vens død.

Ejendommen i Strandgade blev senere tilskødet lensgreve Chr. Ditlev Reventlow, og i hjemmet her fødtes de tre kendte søskende: Chr. Ditlev Frederik Reventlow, som var en af hovedmændene for Stavnsbåndets ophævelse i 1788, Johan Ludvig Reventlow, hvis humane sindelag kom fæstebønderne på hans godser til gode, og Louise Reventlow, der blev gift med digteren grev Chr. Stolberg. En tid havde »Det vestindisk-guineiske Kompagni« sine lokaler i Lehns gård, som i 1762 overgik til den fra Tyskland indvandrede grosserer

Peter Fenger, der her oprettede et sæbesyderi. Han var en meget kendt skikkelse på Christianshavn, og gennem sine ti børn blev han stamfader til en stor og anset borgerslægt.

Den minderige handelsgård, der blev ombygget omkring 1850, har bevaret meget smukke og fornemme interiører fra 1700-tallet. I stueetagen er væggene beklædt med farverige rokokomalerier og lofterne dekoreret med mytologiske billeder af Hendrik Krock, der var en højt estimeret kunstner på Frederik den Fjerdes tid og storleverandør af malerier til hoffet, adelen og det rige borgerskab.

»CHRISTIANSHAVNS GAMLE RÅDHUS«

MAN mente længe, at den store ejendom på hjørnet af Strandgade, nr. 14, og Torvegade engang havde været det selvstændige Christianshavns rådhus; men her var traditionen på vildspor, eftersom byen aldrig har haft noget rådhus. Gården har altid været i privateje, men kan muligvis have opnået sit ufortjente ry, fordi den omkring midten af 1600-tallet to gange var beboet af borgmestre. I 1703 blev den købt af stadshauptmand Johannes Meller, der havde været meget virksom ved Københavns forsvar, da svenskerne i året 1700 truede byen med angreb både fra land- og søsiden. Senere kom ejendommen i vinhandler-slægten Rohdes besiddelse, og i 1781 gennemgik den en betydelig forandring. Den to-stokværks bygning forhøjedes med et par etager og blev dekoreret med en reliefpydet fronton mod begge gader.

I dette statelige hus fødtes i 1798 Andreas Nicolai de Saint-Aubain – bedre kendt under sit forfatternavn Carl Bernhard – der tilhørte en emigreret fransk huguenot-slægt. Hans farfar havde været kamertjener hos kong Frederik den Femte; hans far var artillerikaptajn og havde gjort et godt parti ved at ægte en datter af den velhavende grosserer Andreas Buntzen.

I sine autobiografiske fragmenter, »Af en gammel herres erindringer«, har Carl Bernhard givet en livlig skildring af sine barndomsår i »Christianshavns gamle rådhus«. Selv mener han, at hans fantasi

Strandgade, set fra hjørnet af Torvegade, med Christianskirken i baggrunden. Den store ejendom længst til venstre på billedet er vinhandler – slægten Rohdes Gård, der ofte, men forkert, er blevet betegnet som »Christianshavns gamle rådhus«. Maleri ca. 1860 af C. V. Nielsen.

er blevet vækket og næret ved husets særegne indretning og mystiske stemning: »I de hvælvede kældere, som nu tjente til vinoplag, var der så mange mørke kroge, så mange kramper og ringe, både i loft og vægge, at de gerne kunne have tjent til fængsler og pinesteder for en glubsk inkquisition, hvis de ikke var blevet til i Christian den Fjerdes tid, og vintappersvenden, som var min specielle velynder og en belært person, proppede mig med de forfærdeligste »Gräuelthaten«, om ulykkelige slagtofre for den strenge justits, hvor scenen altid var henlagt til de gamle skumle rådhuskældre, og hver enkelt krog eller kædestump havde sin særegne blodige krønike.«

Så var der anderledes hyggeligt i de store, høje værelser oppe i huset, hvor hans mor, når ilden i tusemørketimen brændte klart i kakkell-

ovnen, fortalte børnene eventyr eller sang småsange for dem, samtidig med at hun spillede harpe.

Fra sin tidligste barndom tilbragte Carl Bernhard mange timer med at stå ved et vindue og betragte den livlige gadefærdsel. Mellem enkelte kareter kom værdige amagere, der grangiveligt lignede hollandske portrætter, kørende i deres lange, smalle, rødmaledede vogne, fyldt med grønsager; om vinteren sås de i deres firkantede, brogede og blomstermalede slæder, med høje toppe på hjørnerne, mangefarvede hynder og en mængde bjælder på hestene. Det, der gav gaden særlig kolorit, var mændenes og kvindernes brogede dragter: Amagere i »susebukser« og omegnens bønder i sølvknappede kofter, matroser i farverig påklædning og tjenestepiger i pynteligt hjemstavnstøj; hertil kom kinesere, jøder, polakker og bøhmere i deres nationaldragter – alle klædt efter stand og håndtering.

Hvert år i februar måned overværede drengen et festligt, næsten middelalderligt skuespil lige uden for hjemmets tærskel. En afdeling af hestgarden mødte op foran huset; der lød trompeter og pauker, og to kongelige herolder stod frem, klædt i purpurrøde fløjlskapper, med vajende strudsfjer i hatten og forgyldte stave i hænderne. Den ene af dem oplæste en højstemt proklamation om, at Hans Majestæt kongen den første torsdag i marts i højtidelig procession ville begive sig til Højesteret for selv at dømme. Når oplæsningen sluttede, lød musikken atter, og det mærkelige optog drog videre gennem byen.

Efter Carl Bernhards romantiske opfattelse var denne »blæsen Højesteret ind« ved hans barndomshjem den sidste rest af svundne tiders glans, som endnu gav genskin på det nedlagte rådhus; men en sådan særlig ære tilkom slet ikke den gamle gård, og når processionen standsede lige uden for den, skyldtes det kun, at herolderne og deres følge gjorde ophold på alle torve og vigtige gadekryds, de passerede.

CORT ADELERS GÅRD

DE to Strandgade-bygninger nr. 22 og 24 udgjorde oprindelig én ejendom, der er blevet karakteriseret som en blanding af et adelspalæ og en købmandsgård – tydeligt nok med henblik på stedets bygherre, den sagnomspundne admiral Cort Adeler, der i sin person forbandt både adelsmanden og handelsmatadoren. Han var født i 1622 i Norge og blev i sit femtende år sendt til Holland, hvor han gik i krigstjeneste under den navnkundige admiral Tromp. Siden tog han tjeneste i Venezias flåde, og som belønning for sin tapperhed i kampen mod tyrkerne avancerede han hurtigt og blev udnævnt til ridder af den venezianske Sankt Markus-orden, en æresbevisning, som kun meget få udlændinge opnåede. Desuden fik han tildelt en årlig pension af 1400 dukater, som også hans efterkommere indtil tredje led skulle nyde.

I 1663 rejste Cort Adeler til København, og da Frederik den Tredje gerne ville bevare den berømte søofficer og eventyrer for Danmark, skyndte han sig at udnævne ham til rigets general-admiral og optage ham i adelsstanden. Sammen med Niels Juel arbejdede Cort Adeler ihærdigt på en forbedring af flåden, men gav sig også tid til at virke for »negotien«; han drev privathandel og -skibsfart i den helt store stil, oparbejdede sin vinhandel til at være byens førende forretning af denne art og blev 1670 den første direktør for det genoprettede »Ostindiske Kompagni«. Nogle år tidligere havde han købt en gård i Strandgade, der var opført for Jens Sparre til Sparresholm, og ladet den ombygge til en så statelig patriciergård, at kun få af hovedstadens rigmænd ejede mage til den. Her kom og gik handelsfolk, søofficerer og skippere mellem hverandre, her var altid travlhed og livligt røre, mest på de tider, da langfartsskibene enten skulle udrustes eller losses. Når de store ostindiefarere vendte hjem fra fjerne himmelstrøg, ofte efter års forløb, blev der festet voldsomt i admiralens herskabelige sale, som da genlød af højroestet tale og ramsaltet lystighed til langt ud på de små timer. Den hollandske kok, der forestod køkkenet, havde nok at gøre på disse store gildesdage, da der på ingen måde måtte spares på sjældne retter eller på ædle vine fra de tunge oksehoveder og piber, som fyldte kælderen.

Da Den skånske Krig udbrød i 1675, udnævntes Cort Adeler til flådens øverstkommanderende, og han gik straks om bord på sit admiralskib; men medens han i oktober samme år lå med en flådeafdeling i Østersøen og ventede på fjenden, blev han syg og måtte overgive kommandoen til Niels Juel, der senere vandt sin berømte sejr over svenskerne. Cort Adeler førtes til sit hjem i Strandgade, hvor han døde tre dage senere, 52 år gammel. Hans gård gik i arv til sønnen, gehejmeråd Fr. Chr. Adeler, som ejede den til sin død i 1726.

Snart efter blev den delt i to ejendomme. Nr. 22 forhøjedes og udvidedes i 1769 af købmand Søren Lycke; men allerede i 1748 var nr. 24 blevet ombygget af bogholder Frants Feddersen, som over husets midtparti anbragte en halvrund fronton, hvorpå ses en havn med skibe og desuden to genier, støttende sig til et cartoucheskjold, der balancerer på en bogstabel. Senere ejedes gården af den engelskfødte baron Charles Joseph Selby, hvis store, vel konsoliderede handelshus navnlig gjorde forretninger på Vestindien; kun fyrretyve år gammel, i 1795, trak Selby sig tilbage fra storhandelen og anbragte sine penge i jordegods. Som herremand indførte han mange nye, navnlig engelsk inspirerede, driftsmetoder, der gjorde hans godser til virkelige mønsterbrug.

* * *

Nabohuset til Cord Adelters ejendom er *Behagens Gård*, Strandgade nr. 26, der omkring 1770 tilhørte en af direktørerne i »Asiatisk Kompagni«, Gysbert Behagen, hvis monogram er anbragt i frontonen; ved siden af hans gård ligger et gavlhus, *Grubbes Gård*, Strandgade nr. 28, som er bygget ca. 1630 for lensmanden Sivert Grubbe. Både dette hus og huset nr. 30 ejes af grosserer Henry L. W. Jensen, der har ladet begge sine ejendomme restaurere på mønstergyldig vis.

Midten af billedet viser ejendommen Strandgade nr. 30. Til venstre for dette hus ses en del af Mikkel Vibes Gård, til højre for det Sivert Grubbes Gård og desuden lidt af Gysbert Behagens Gård. Tegning 1902 af Richter, Københavns Bymuseum.

MIKKEL VIBES GÅRD

EN af de første grundejere på Christianshavn var den københavnske storkøbmand og borgmester Mikkel Vibe. Han var født i 1565 i et vestjysk bondehjem og kom efter faderens tidlige død i huset hos en farbror, der var præst, og som sørgede for, at han blev sat i en regne- og skriveskole i Viborg. Efter et ophold hos en tolder i Norge lykkedes det den begavede unge mand at komme i lære hos datidens største

købmand i hovedstaden, Markus Hess, i hvis tjeneste han foretog mange rejser til en række europæiske lande, hvor han overalt forstod at skaffe sig gode forretningsforbindelser.

I 1593 fik Mikkell Vibe borgerskab i København, og det viste sig snart, at han besad en usædvanlig kyndighed i søfart og udenrigshandel. Mange af tidens fremtrædende købmænd var indvandrede tyskere og hollændere, som oftest med stor kapital i ryggen og vanskelige at hamle op med, men Mikkell Vibe, der var begyndt sin handelskarriere med en tom pung, optog dog – med sin medfødte vestjyske sejhed – den hårde konkurrence, og efterhånden overgik han dem alle i anseelse. Ved flid og fremsynethed samlede han sig en betydelig formue og førte stort hus; efter samtidiges udsagn var han en meget gudfrygtig mand, der hver morgen tilbragte nogen tid i sit bedekammer, og hvis valgssprog var: »Guds velsignelse gør huset rigt; Gud giver sine råd.« Som medlem af »Det danske Kompagni«, der var blevet stiftet allerede i middelalderen, skal han efter traditionen have skænket dette selskab fire sølvbægre, der nu ejes af Københavns Magistrat, som har deponeret dem i Bymuseet.

Mikkell Vibes handelsområde var vidtspændende, lige fra Det nordlige Ishav til Spaniens kyster. Islandsfarten havde hans særlige interesse, og da der blev oprettet et islandsk kompagni, var det en selvfølge, at han trådte ind i ledelsen som dets førstemand. I fællesskab med Københavns statholder, Breide Rantzau, deltog han også med stor iver i den indbringende hvalfangst i de nordlige have; de to kompagnoner nød det fortrin, at deres skibe var udstyret med kaperrettigheder til at opbringe fribyttere.

Efter tidens skik satte den velhavende borgmester en stor del af sin kapital i jordegods; han ejede således adskillige gårde og grunde i hovedstaden og dens omegn. På Christianshavn erhvervede han bl.a. den store grund, der lå på hjørnet af Strandgade og Sankt Annæ Gade, og det var hans agt at bebygge stedet, men levede ikke længe nok til at nå det. Han døde i 1624 og blev begravet i Nikolaj Kirke »med stor frekvens af rigens råd, adel og uadel.« Mikkell Vibe havde været gift to gange og efterlod sig en stor familie; den bedst kendte af hans sønner er Peter Vibe, som blev dansk resident i Frankrig

og adledes af den franske konge, hvad der havde til følge, at Christian den Fjerde også optog ham i den danske adelsstand.

Efter Mikkel Vibes død blev hans grund på Christianshavn bebygget med to ejendomme. Hjørnehuset, Strandgade nr. 32, er den ældste og benævnes Mikkel Vibes Gård; men hertil slutter sig nabo-ejendommen, Strandgade nr. 30, som i 1636 tilhørte en mand ved navn Jens Poulsen, hvis initialer tillige med det nævnte årstal står på en kaminoverligger i en af stuerne. Begge bygninger var oprindeligt udprægede renæssancegårde med pyntelige facader og svungne kvistgavle.

Den bevarede ejerliste for huset nr. 30 viser, at mange ansete borgere, navnlig en lang række bryggere, her har haft deres hjem, som de lod indrette og udsmykke efter de stadig skiftende stilmoder, bl.a. med malede lofter og kalkmalerier. Heller ikke tankevækkende religiøse skriftsprog i dekorativ indfatning manglede, såsom: »Der er Inntted bedere end Att frockte gud Och Inntted sødere end at giffue Ackt paa guds bud.«

Et par kendte kunstnere har haft tilknytning til den gamle gård. Maleren P. S. Krøyer levede her i sin barndom og første ungdom hos en moster og hendes mand, zoologen H. N. Krøyer; men i hele hans store produktion har kun et par småbilleder hentet motiv herfra. Senere, fra 1899-1909, boede maleren Vilhelm Hammershøj på første sal. Med stor følsomhed har han i en række billeder gengivet den særlige stemning, der hvilede over det ærværdige herskabshus.

NIELS BROCKS GÅRD

MELLEM de christianshavnske handelsherrer har Niels Brock som storstilet legatstifter opnået et berømmeligt eftermæle. Han var født i Randers i 1731 og voksede op i et velhavende købmandshjem. Kort efter faderens død rejste den nu 22-årige unge mand til København med sin arvelod på 18.000 rdl. kurant, en dengang ret anseelig formue, som satte ham i stand til at begynde en forretningsvirksomhed, hvis hurtige fremgang for en væsentlig del skyldtes »den glimrende

handelsperiode«s gyldne eventyr. Efter en halv snes flittige arbejdsår i hovedstaden drog han til sin fødeby for at hente sin fremtidige hustru, Lene, der var en datter af borgmesteren i Randers, Nicolay Bredal.

I 1763 blev Niels Brock optaget i de københavnske grossererers kreds, hvor han snart kom til at gøre sig stærkt gældende. Hans store, smukke gård i Strandgade nr. 36 var hjemstedet for en støt voksende forretning; den meget forsigtige storkøbmand handlede mest på Norge og Østersølandene, men udstrakte dog også ved lejlighed sine merkantile forbindelser til Middelhavslandene og helt til Østen. Gennem en lang årrække sad han i »de 32 mænds råd« og varetog også andre vigtige offentlige hverv, bl.a. valgtes han til medlem af repræsentantskabet for Speciesbanken, der var oprettet i 1791. Hans bolig og levemåde var vel standsmæssig, men han deltog ikke i sine kollegers luksuøse selskabelighed, og al overdådighed forekom ham vederstyggelig. Derimod var sparsommelighed en borgerdyd, han satte overordentlig højt, og hans samtidige tog vist ikke helt fejl, når de omtalte ham som noget af en pengepuger. Ægteskabet var barnløst, og efter sin hustrus død følte Niels Brock sig meget ensom i hjemmet i Strandgade.

Ved sin død i 1802 efterlod han sig en kæmpeformue, der efter boets afslutning viste sig at udgøre over 865.000 rdl. kurant, et beløb, som svarer til henimod 15 millioner kr. i vore penge. Efter den testamenteriske bestemmelse skulle omtrent halvdelen af kapitalen anvendes til legater, hvoraf de fleste havde velgørende formål. Også Vor Frelses Kirke på Christianshavn blev ret rigeligt betænkt, men ikke så meget som en skilling af pengene måtte anvendes på reparation af spiret; den slags unødige kirkezirater fandt ikke nåde for den puritanske storkøbmands øjne. Som betingelse for gaven stillede Niels Brock endvidere det forlangende, at hans murede gravsted, der blev indrettet under kirkens kor, aldrig nogen sinde måtte åbnes.

Af de rige legatmidler stilledes en del til rådighed for skoler; således tænkte ca. 18.000 rdl. anvendt til en grossererens skole, »hvor en retskaffen undervisning foruden kristendom, skrivning og regning udi tysk, engelsk og fransk sprog at tale og skrive, såvelsom bog-

holderi m.v. kunne læres for grosserer- og andre reelhandlers børn og deres pårørende (som udi England, Hamborg og andetsteds haves)«. I datiden havde man svært ved at forestille sig, hvad der egentlig lå bag betegnelsen »grossererskole«, og legatets formål gik lige så stille i glemmebogen. Gennem mange år fik pengene lov til at stå næsten urørt og voksede til en meget betydelig sum. Først i 1888 blev Niels Brocks fremsynte skoleidé realiseret, idet midlerne anvendtes til oprettelse af »De Brockske Handelsskoler«, der siden har haft en uhyre vækst.

En senere ejer af Niels Brocks Gård var grosserer og politiker Christian August Broberg, som var født i 1811 og efter at have taget studentereksamen bestemte sig for at gå handelsvejen. Han videreførte sin afdøde fars ansete købmandsfirma og slog sig især på handelen med kaffe, som hans egne skibe hentede direkte hjem fra Brasilien. Lige op til vor tid har Strandgade 36 tilhørt andre store kolonialfirmaer – Sthyr & Kjær og C. J. Carøe – med faste handelsforbindelser viden om i verden.

ANDREAS BJØRNS GÅRD

DEN initiativrige storkøbmand og reder Andreas Bjørn opførte i 1735 en anelig gård på hjørnet af Strandgade, nr. 46, og Bådsmadsstræde. Allerede i en tidlig alder havde han oparbejdet en betydelig handel og forstået at skaffe sig indbringende leverancer til både Sø- og Landetaten. Regeringen satte megen pris på den reelle og virksomme mand og støttede ham på mange måder. Han blev således fritaget for al skat og fik tyve års frihed og bevilling på sit dristige inddæmningsarbejde ved den nordlige ende af Strandgade, hvor han lod opfylde et større areal, Bjørnsholm, nu Wilders, Krøyers og Grønlandske Handel's Pladser. På denne grund anlagde han »med stor møje, flid og bekostning« et skibsbyggeri, der var særdeles god brug for på en tid, da selv skibe, som hørte hjemme i København, ikke engang var bygget dér.

Fra Andreas Bjørns værft leveredes efterhånden et halvt hundrede

fartøjer, bl.a. orlogsskibet »Kjøbenhavns Slot« på 44 kanoner. Minde om dets søsætning udførtes et billede af stabelafløbning, en symbolsk fremstilling af en svømmende bjørn, ledsaget af Morten Seehus. Heri hedder det bl.a.:

»Se, kongens borger-Bjørn, dog uden bjørnenykker
en Bjørn, som hjælper til, og ingen undertrykker
en Bjørn, som landets vel i kongens gerning ser,
en Bjørn, som slet gevinst i hjertet kun beler.«

I nogle år havde »Det danske Kompagni« sin skydebane på Christianshavn, og ved Frederik den Femtes optagelse i selskabet i 1741 blev Andreas Bjørn ham ved en storstilet højtidelighed. Majestæternes omgående ved at udnævne festens grandiose giver tilklædt.

Med usvækket energi fortsatte »Kongens borger-Bjørn« sine stræbelser for at fremme landets skibsfart og handel og samles sin egen formue; han var medstifter af »Det almindelige Kompagni«, hvis formål var at »forsyne fremmede med andre nødvendige varer og få alle de i Danmark fornødne varer fra først og tillige medlem af såvel »Det vestindiske« som »Det islandske Kompagni«. Da det nye teater på Kongens Nytorv stod færdigt i 1747, var han den store ære at blive indvalgt i direktionen.

Af sine rige midler skænkede Andreas Bjørn penge til to store statuer af Neptun og Merkur – havets og handelens guder – opstillet ved Børsens rampe. Statuerne, der er udført af den store billedhugger Johan Christoph Petzhold, står stadig på denne trængende plads – dog er Neptun blevet erstattet med en komedie, der minder om den ærgerrige »groshandler«, som gennem mange år var enevoldskongens erklærede favorit.

HEERINGS GÅRD

I den maleriske kanalgade Overgaden neden Vandet kan ejendommen nr. 11 føre sin historie helt tilbage til Christianshavns første tid, men den store, stilfulde gård, der nu står på grunden, er opført i 1785 for søkaptajn og storkøbmand Hans Pedersen Kofoed, hvis bo-

mærke, en kos fod, er indhugget på slutstenen over porten. På den meget enkle facade ses en bred kvist med en balustrade, hvorfra ejeren kunne holde udkik med sine fartøjer. Han begyndte sin løbebane som skibsdreng, blev med tiden en meget dygtig skibsfører og erhvervede sig en betydelig formue ved sine mange oversøiske farter, særlig på Vestindien. Efterhånden svang han sig op til at blive både skibsreder, grosserer og brygger og til sidst også godsejer. Han havde ægtet Marie Bohn, datter af en købmand i Rønne, der efter sin mands død, som barnløs enke, udfoldede en stor godgørenhed, hvad der havde det helt usædvanlige til følge, at Frederik den Sjette gav hende titel af etatsrådinde. Det er også hende, der har æren af at have støttet den berømte sprogforsker J. N. Madvig, da han som ung manglede midler til at gennemføre sin uddannelse.

Efter Marie Kofoeds død i 1838 kom hendes gård til auktion og blev købt af den velhavende urtekræmmer Peter Frederik Suhm Heering, der ønskede at udvide sin forretning. Han var født i Roskilde i 1792 og blev knap fjorten år gammel sat i lære hos en københavnsk urtekræmmer. I kontrakten mellem læremesteren og lærlingen stod anført, at læremesteren – efter tidens skik og brug – skulle yde sin læredreng logi og kost, forsyne ham med klæder og fodtøj og, når drengene var forløbet, give ham »en klædning og lintøj med videre, som jeg vil være bekendt.« Lærlingen forpligtede sig til på sin side »stedse at iagttage sin husbonds fordel, gavn og nytte« og lovede »ej at lade mig forføre af nogen til mindste utroskab, med mindre jeg vil være udsat for undgeldelse og straf efter Hans Kongelige Majestæts love og forordninger, men alletider have Gud for øjne.«

Efter syv års slidsom læretid blev Peter Heering svend, og i 1818 åbnede han en urtekramhandel i kælderen på hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade, hvor han ret hurtigt kom i gang med tilberedning af kirsebærlikør efter en recept, der vistnok stammede fra hans læremesters husholdning. Han havde det rigtige blik for, at denne likør – når den fremstilledes i større målestok – kunne blive en handelsvare med vid udbredelse, og satte derfor alt ind på at øge fabrikationen. Da den udvidede virksomhed senere savnede plads, sikrede han sig etatsrådinde Kofoeds gård og fik samtidig groshandler-borgerskab.

Den ny erhvervede ejendom med sin rummelige gårdsplads og idylliske have blev hjemsted for en talrig husstand: Foruden de otte familiemedlemmer to kontorister, en husjomfru, fire piger, en kusk og tre pakhuskarle, der alle havde bolig og kost i huset, og hertil kom hyppigt udenbys, liggende gæster, til hvem der var indrettet en hel lejlighed i gårdens øverste etage. Ofte indbød familien venner og bekendte til hyggelige aftensammenkomster, som i regelen begyndte ved 19-tiden. En af husets sønner har skildret et sådant selskab i sine forældres hjem: »Herrerne spillede gerne kort et par timers tid, og under kortspillet serveredes da ved spillebordene en lille forfriskning, f.eks. en fin cognac samt et stykke franskbrød og en skive ost, medens damerne samtalede ved deres håndarbejde og gjorde sig til gode med de mange, dengang almindelige variationer af husmoderens hjemmelyttede frugter. Herefter nød man et solidt aftensmåltid i fællesskab, og ved ellevetiden tog gæsterne afsked.« –

Efter et meget arbejdsomt liv døde Peter Heering i 1875. Hans efterkommere har siden ført den stadig voksende virksomhed videre og med den største pietet værnet om slægtsgården.

STANLEYS GÅRD

I det nordlige England ligger landsbyen Stanley, hvorfra den berømte engelsk-danske kunstnerslægt rimeligvis har hentet sit navn. Den første af slægten, der kom til Danmark, benævnes grenadér; muligvis har han ladet sig hverve til et dansk regiment, som skulle gøre tjeneste udenlands. Grenaderens søn, Simon Carl Stanley, blev født i København i 1703. Som ung viste han lyst til tegning og træskæring og kom i lære hos hofbilledhugger Sturmberg; så snart han var udlært, snørede han sin ransel og drog til udlandet; måske havde han tænkt sig kun at gå på valsen en kortere tid; men da han på sin færd var nået til England, befandt han sig så godt og fik overdraget så mange store opgaver, vel navnlig billedskærerarbejder til flåden, at hans ophold her kom til at strække sig over 16 år. Først da blev

han af en dansk marineofficer, der opholdt sig i England som regeringens udsending, overtalt til at gå i den danske konges tjeneste.

Ved Stanleys hjemkomst i 1746 lod Frederik den Femte ham straks tildele en lille marmorblok, så han kunne demonstrere sine færdigheder. Den mytologiske figurgruppe, han skabte af blokken, vakte kongens bifald og overbeviste alle kompetente om, at han var en særdeles brugbar kunstner. Han blev da også udnævnt til professor ved Kunstakademiet og senere desuden til kgl. hofbilledhugger og chef for billedhuggerværkstedet på Holmen. Den myreflittige mand var ikke alene optaget af sine officielle gøremål, men fandt også stunder til at udføre et større antal kunstværker, især sarkofager og epitafier, til private. Bestandig pristest han for sine »artige sæder og indtagende væsen«, og da han allerede under sit Englands-ophold havde været ivrig frimurer, var det rimeligt, at han blev medlem af den danske frimurerorden, som lige var blevet oprettet, og hvor han inden for sin loge kom til at beklæde en høj post.

Ni år efter sin hjemkomst til København byggede Stanley en gård i Overgaden oven Vandet nr. 6, der endnu, trods mange ændringer, viser stærk påvirkning af engelsk bygningsstil, navnlig i hovedfacadens rigt dekorerede midtparti. I sit patricier-agtige hus lod kunstneren i stueetagen indrette en salon, der havde stukornamenter i loftet, dørstykker og vægmalerier i forgyldte indfatninger, et stort vægspejl, indrammet af forgyldt billedskærerarbejde, og en glaseret ovn, som stod i en stukniche med sorte og hvide marmorfliser på gulvet. Den farvestrålende sal var sparsomt møbleret; af større bohave fandtes kun et klaver, en kommode med marmorplade og tolv stole med grønt damaskesbetræk. Ved siden af salonen lå spisestuen, der var smykket med malerier over dørene og udstyret med et mahogni-klapbord, et rundt tebord, fire rørstole, et egetræsskab, et stueur og et spejl. Lejlighedens mindste værelse tjente som sengekammer; her fyldte en mægtig »tronseng« godt op, og væggene var næsten skjult af 36 oliemalerier og stik. I første etage fandtes et påfaldende stort rum, der rimeligvis har været lejet ud til mødesal for frimurerne; hvis dette holder stik, er salen her det ældste bevarede, danske logerum.

Ved Stanleys død i 1761 overtog hans enke gården på Christians-

havn; den gik senere i arv til sønnen, Carl Frederik Stanley, der besad fremragende kunstneriske evner, men hvis svage karakter førte ham i ulykke. Han var født i England og kom som niårig sammen med sine forældre til København, hvor han blev elev på Kunstakademiet og tidligt vandt den store guldmedalje. Efter et syvårigt udenlandsophold fik han herhjemme overdraget flere større officielle arbejder, først og fremmest udførelsen af dronning Louises sarkofag i Roskilde Domkirke, der blev hans hovedværk. Desuden udførte han flere fortræffelige buster af kendte mænd og kvinder sammen med en del smukke gravmæler, og det faldt naturligt, at han blev udnævnt til professor ved Kunstakademiet; men omkring 1780 begyndte det at gå tilbage for ham, både kunstnerisk og økonomisk. Da han kun fik tildelt ganske få opgaver, kom han i pengeforlegenhed og måtte afhænde sin gård. Efterhånden forsumpede han helt, og man kunne se ham gå rundt i gaderne i en ussel dragt, selv i den værste vinterkulde, og altid med en skødehund under armen. Mødte han bekendte, undså han sig ikke for at tigge penge af dem. I 1810 fik den forhutlede kunstner sin afsked som professor med fuld løn i pension, og tre år senere døde han, 75 år gammel.

DET HEIBERGSKE HJEM I SØKVÆSTHUSET

DEN monumentale bygning på hjørnet af Overgaden oven Vandet, nr. 58-64, og Bådsmandsstræde blev opført i 1754 til Opfostringshus, som var en mellemting mellem en skole, en opdragelsesanstalt og en fattiggård. I 1775 flyttedes institutionen til Store Kongensgade nr. 108, og dens gamle ejendom blev indrettet til Søkvæsthus, d.v.s. hospital for sårede og syge orlogsmænd. Det ophævedes i 1816, efter at Søetatens Hospital i Nyboder var taget i brug, og det tidligere sygehus-kompleks anvendtes i den følgende tid til mange forskellige formål.

Bag Søkvæsthusets hovedfløj ligger en herskabelig havebygning, hvor den Heibergske familie – ægteparret Johan Ludvig Heiberg og

Kanalparti fra Christianshavn med Opfostringshuset, det senere Søkvæsthus, og Vor Frelsers Kirke, hvis tårn hæver sig højt over omgivelserne. Til Søkvæsthuset føjedes senere en havebygning, hvor den Heibergske familie havde bolig i henvend en snes år. Efter Erik Pontoppidans »Danske Atlas« ca. 1763, Det kgl. Bibliotek.

Johanne Luise Heiberg samt Heibergs mor, fru Thomasine Gyllembourg – havde sit hjem fra 1844-63. Til lejligheden, der lå i stueetagen, hørte en have på en kvart tønde land, omgivet af andre haveanlæg og med de store træer på Christianshavns vold i baggrunden. Her var, trods den larmende bys nærhed, stille og landligt, ret efter fru Heibergs smag. Fra den høje trappe foran havestuen havde man udsigt til Vor Frelsers Kirketårn, hvis forgyldte kugle funkede festligt i sommerens sollys. Efter fru Heibergs egenhændige tegning blev haven helt omlagt og beplantet med frugttræer og sirbuske, men som et kuriøst påfund lod hun et lille stykke jord ligge som et vildnis, med spraglede markblomster, isprængt rug og havre. Den frodige have, skjult for alle nysgerrige blikke, var den store skuespillerinde til megen glæde og adspredelse, og når hun vendte hjem fra Det kgl. Teater efter en anstrengende prøve, skyndte hun sig ofte derud,

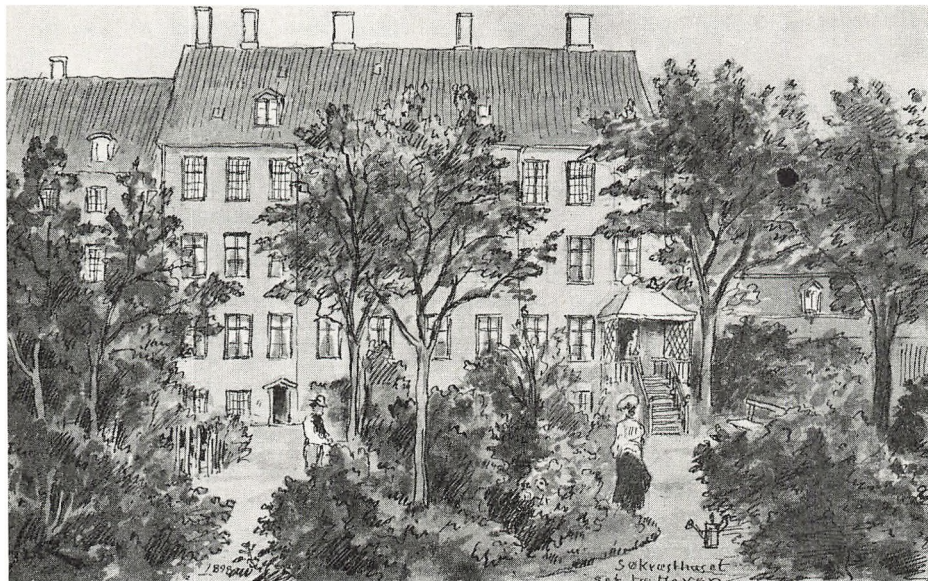
hvor hun ved at sysle med træer og blomster lettede sit sind for de bekymringer, der tyngede hende. Endnu er der bevaret en lille rest af fru Heibergs have.

Til stueejligheden hørte to værelser på anden sal med udsigt over haver og hustage, ud over Sundet. Det ene var Heibergs studererværelse, fyldt med bøger, det andet lod han indrette til observatorium og udstyre med mange instrumenter. Den før så produktive digter var i disse år helt opslugt af sin interesse for astronomiske beregninger og formler, og ved hans stadige aftenbesøg hos stjernerne blev fru Heiberg og hendes svigermor ladet tilbage i dagligstuen. Fru Gyllembourg læste da ofte op af franske bøger, som hun samtidig oversatte flydende; men da hun senere blev svagelig og ikke kunne sidde sent oppe om aftenen, var fru Heiberg overladt helt til sig selv.

»Bestændigt håbende på, at min ven skulle tage afsked med stjernerne, opsatte jeg time efter time at begive mig til ro«, skriver hun i sine memoïrer: »Et liv, genoplevet i erindringen«. »Ofte indhyllede jeg mig i et sjal, gik ved midnat ned i haven, hvorfra jeg kunne se Heibergs vinduer og således holde udvig med, når han slukkede sit lys deroppe, og vandrede frem og tilbage, også betragtede de tavse stjerner, af hvilke jeg alt, ved Heibergs hjælp, kendte mange ved navn. En usigelig vemod kunne da gribe mig på disse ensomme nattevandringer; stille kunne mine tårer flyde af en navnløs længsel, en længsel, der lader til at følge mig fra vuggen til graven.«

I sin triste sindstilstand satte fru Heiberg sig så til klaveret, spillede og sang timevis gamle folkemelodier, som havde en særlig tillokkelse for hende, eller digtede sine små »duftvaudeviller«, der senere gjorde stor lykke på teatret. I disse sene nattetimer havde hun undertiden en følelse af, at mærkelige væsener, luftige alfer, omsværmede hende og hjalp hende med både tekst og melodi.

Man må nu ikke tro, at det var ensomheden, der først og fremmest prægede det Heiberg'ske hjem, som tværtimod søgtes af mange, både ældre og yngre, snart i ét, snart i et andet ærinde. Familien havde god råd, levede standsmæssigt, holdt tjener og to tjenestepiger og udfoldede en ret stor selskabelighed, dog bestandig ihukommende fru Gyllembourgs ord om det rette antal gæster: »Ikke færre end gratierne

Søkvæsthusets havebygning. Til højre ses trappen, der førte op til familien Heibergs lejlighed.
Tegning 1898, Københavns Bymuseum.

og ikke flere end museerne.« Manglede man levemåde og dannelse, efter datidens begreb, kunne man umuligt skaffe sig adgang til husets omgangskreds, og det er meget forståeligt, at mange regnede det for en udsøgt ære at blive budt til det Heiberg'ske bord, hvorved der sås både kunstnere, videnskabsdyrkere og højere embedsmænd. Ejendommeligt nok nærrede ægteparret en særlig forkærlighed til den gejstlige stand, som gerne var stærkt repræsenteret ved selskaberne.

Gennem en syvårig periode var Heiberg Det kgl. Teaters enedirektør – en stilling, der voldte både ham og fru Heiberg mange bryderier og store skuffelser. Fru Heiberg nærrede den faste overbevisning, at hendes mand blev uretfærdigt bedømt, og i sin erindringsbog har hun, noget patetisk, givet udtryk for, at eftertiden i hendes hjerte ville finde indgraveret ordene: Heiberg er blevet forurettet af sin samtid! – I 1856 døde fru Gyllembourg. Heiberg døde i 1860, og endnu i tre år blev fru Heiberg boende i Søkvæsthuset, hvorefter hun flyttede til en villa i Rosenvænget på Østerbro.

HUSREGISTER

	Side		Side		Side
Amagertorv nr. 6	37	Klaraboderne nr. 3.....	59	Overgaden neden Van-	
Amagertorv nr. 8	40	Knabrostræde nr. 30 ...	33	det nr. 11	184
Amagertorv nr. 29.....	43	Kongens Nytorv nr. 1... 101		Overgaden oven Vandet	
Amaliegade nr. 9	159	Kongens Nytorv nr. 4... 103		nr. 6	186
Amaliegade nr. 18	160	Kongens Nytorv nr. 17 106		Overgaden oven Vandet	
Amaliegade nr. 21	162	Kongens Nytorv nr. 19 107		nr. 58-64	188
Amaliegade nr. 22	164	Kronprinsessegade nr. 8 134		Sankt Annæ Plads	
Antonigade nr. 9.....	61	Kvæsthusgade nr. 3 ... 126		nr. 13	157
Bredgade nr. 2	138	Kvæsthusgade nr. 5 ... 129		Skindergade nr. 8	50
Bredgade nr. 4	141	Købmagergade nr. 26... 55		Skindergade nr. 13.....	51
Bredgade nr. 26	143	Købmagergade nr. 33... 57		Skindergade nr. 15.....	51
Bredgade nr. 28	144	Larsbjørnsstræde nr. 18 15		Slotsholmsgade nr. 8 ...	85
Bredgade nr. 42	147	Lavendelstræde nr. 1... 26		Slotsholmsgade nr. 10... 87	
Bredgade nr. 54	149	Lille Strandstræde		Store Kongensgade	
Brolæggerstræde nr. 5 36		nr. 14	125	nr. 68	137
Brolæggerstræde nr. 9 36		Magstræde nr. 6.....	36	Store Kongensgade	
Dronningens Tværgade		Magstræde nr. 17	36	nr. 72	137
nr. 1-3	150	Magstræde nr. 19	36	Store Strandstræde	
Dronningens Tværgade		Niels Hemmingsens		nr. 18	124
nr. 2	153	Gade nr. 32	44	Stormgade nr. 10	96
Esplanaden nr. 32-34... 165		Nikolajgade nr. 22.....	77	Stormgade nr. 14	97
Fiolstræde nr. 18	53	Nikolaj Plads nr. 3.....	77	Strandgade nr. 6.....	171
Fiolstræde nr. 20	53	Nybrogade nr. 2.....	27	Strandgade nr. 14	174
Fortunstræde nr. 1.....	76	Nybrogade nr. 4.....	28	Strandgade nr. 22	177
Fredericiagade nr. 21... 156		Nybrogade nr. 6.....	30	Strandgade nr. 24	177
Frederiksholms Kanal		Nybrogade nr. 10	31	Strandgade nr. 26	178
nr. 12	90	Nybrogade nr. 12	32	Strandgade nr. 28	178
Frederiksholms Kanal		Nybrogade nr. 16	33	Strandgade nr. 30	179
nr. 16-18	92	Nybrogade nr. 18	33	Strandgade nr. 32	179
Frederiksholms Kanal		Nybrogade nr. 20	34	Strandgade nr. 36	181
nr. 28	94	Nybrogade nr. 22	34	Strandgade nr. 46	183
Gammelstrand nr. 48... 35		Nyhavn nr. 1	111	Studiestræde nr. 8	17
Gammeltorv nr. 14..... 19		Nyhavn nr. 11.....	113	Sværtegade nr. 7.....	60
Gammeltorv nr. 22..... 21		Nyhavn nr. 12.....	108	Sølvgade nr. 38	133
Gothersgade nr. 8	136	Nyhavn nr. 15.....	116	Valkendorfs-gade nr. 36 44	
Gråbrødretorv nr. 1 ... 45		Nyhavn nr. 20.....	110	Ved Stranden nr. 10 ... 70	
Gråbrødretorv nr. 3 ... 47		Nyhavn nr. 41.....	117	Ved Stranden nr. 14 ... 70	
Gråbrødretorv nr. 11... 49		Nyhavn nr. 59.....	118	Ved Stranden nr. 18 ... 71	
Holmens Kanal nr. 2... 66		Nyhavn nr. 65.....	120	Vestergade nr. 12	11
Holmens Kanal nr. 12 68		Nyhavn nr. 67.....	122	Vestergade nr. 18	14
Højbro Plads nr. 21 ... 72		Nytorv nr. 5	22	Vingårdsstræde nr. 6 ... 78	
		Nytorv nr. 17	23	Østergade nr. 15	62
		Ny Vestergade nr. 13... 95			